नं. — ५२९४

ग्रन्थ नाम. वाजसनेयी संहिता
मन्त्र भाष्यं खिल सहितं

कर्तृ नाम. श्रीउवट: २१ अध्याय:

पत्र सं. ७४ सम्व.४

विषय: संहिता ब्राह्मणं

यजुर्वेद संहितामंत्रभाष्यम् खिलसहितम्
एकविंशाध्यायादारभ्य

पत्र २४

5214/73

इडाभिरग्निः इडाभिः यज्ञादेवतयासहाग्निरिद्धः सोतव्यः अमर्त्यः अमरणधर्मा ऋतावृधः प्रा छंदसंसंप्रसारणं देवीः देव्यः द्विषु ॥१२॥ सुबर्हि
रग्निः सोननबर्हिः प्रयाजदेवतया अग्निः पूषण्वान्पूषणासंयुक्तः स्तीर्णबर्हिः स्तीर्णमस्यबर्हिरितिस्तीर्णबर्हिः अमर्त्यः अमरणधर्मा इह हतीवक्ष्य
दः स्वतस्खगोः इदं इहं द्वियंवयस्वदधुः ॥१३॥ दुनोदेवीः द्वारः प्रयाजदेवताछंदसंसंप्रसारणं देवीः देव्यः दिशश्च महत्य ब्रह्मावददः इहस्पति
श्रवंछिक्छंदः इहतिश्र निनयनिर्द्देशः इहयज्ञावयवेइद वाइंद्रशरीराब्यपवात्वर्यवादुगोः इंद्र इदं द्वियंवयस्वदधुः ॥१४॥ उभयद्वी ॥
उक्षत्निद्विवचनसामर्थ्यात्तम्रहुवरीतितंवाबद्विनोया नार्विर्द्देहतअधाश्वनाविश्ववदामहत्योपशसास्तभुवहपविश्वेदेवाः अ
मत्यीः तद्बुच्छंदः इहइंद्रयज्ञयोपधवाइगोः इंदुियं वयस्वदधुः ॥१५॥ देव्याहोतानादैव्याहोतानाक्रैयंवाभिनाशावमध्य
नः जिपन्नोइदं इदं एसयुज्ञोसंयुक्तोसमानकार्यायुज्ञाप रस्परगवाविष्णोजगतीछंदः अनद्वाश्वगोः इदं इदं द्वियंवयस्वद
धुः ॥१६॥ तिस्रः इडातिस्रादव्यः इडासरस्वतीभारतीरमत्तनस्वविश्वइदं इदस्यस्वरूतः विराड्छंदः इहस्कान्निनयनिर्द्देशः अंकुर्णोन्नवाना
नि अक्रमश्वकानार्थे धेनुस्वगोः इंद्र इंद्र इदं द्वियंवदधुः ॥१७॥ त्वष्टातुरीपः त्वष्टातुरीपः तूर्णमापन्नः अद्भुतः अद्भुत इतिमहानित्यर्थः इंद्रिया
मावधुमिवर्द्धनो द्विपदावछंदः अक्षागोनअक्षावगो इंद्र इदं इंद्रियंवयस्वदधुः ॥१८॥ शमितानः शंमदतनिशासमितामंत्रदति छांदसा

वानार्थितियह्वाह्यानियदाह्रतेवापते ··· मारुवतीनितत ऽ ग्रयानित्रीणिजन्नरेषुयथासंख्यंवाजयितयानिग्रथवा त्रीणिसमस्तानिशिषु
यवश्यानि - - - - - - क्षित्यग्रकाशितेषु भूतानामतयः प्रवर्त्तन्ते पतिः प्रजानांपालयितातत्रपकवाम्नवायोगत्वेवानाम्नेनदेवनसादि
शाष्टयणमसमाग नसंगतश्च रोचतेवार्यतियः पितामतीनांग्रग्निः देवेषु त्ववाह्वः स विताशूर्यः तेनाग्निनाग्रव - - - सवाविश्वरावत
पणन्नमनः यःपतिः प्रजानांतपस्मादेवेषुत्ववाह्व्यः स्ववार्थयः पितापायितासूर्यःतेनतपसामारतासिद्धमः अंगनाश्याहुतत्रथ
मारपितिनिमिविवदादेशः ग्रतिप्रथमपुत्रुषेकवचन श्रा ॥ विस्तानीतिमध्यमपुत्रुषेकवचनं नियच्छतिनवतयोः ममानासवि
रूपम श्रितिति हतुमतिवाणिवम्बाहाकारः तुल्यव्याख्या नानि ··· स्वाहाकारंकरोतिपरादेवतामेवस्वाहाकार ··· प्रवर्त्यपेनः
तमेवैतत्त्रीणातानेप्रथमपुत्रुषेकवचनं ॥ विनातीति मध्यमपुत्रुषेकवचनंनियच्छतिनवतयोः समानाविकरणपमश्रितिषु
अग्निर्व्यतयः पितास्मानि ··· त्राध्वः तपसश्चदेवानां मन्त्रोभ्मरयितादेवः प्रदेवः श्चन्नाम्भ मर्त्यः अमरणवर्म्मतपोऽनः अस्मा
नः पत्ते अथवापवंतापयतिग्रथवागम्यतेतपसइवजन्मास्पतिग्रथवातपसःअग्नेः ऽजायत ग्रथवानगुदिनह्वाहोतिपडनयत्यवनमतादिति
पृथिव्यांविवसितंनवाग्रायावेवायमस्त्यग्रस्माप्तुनियच्छतिहृदोषधूपायदेवाम्नुवंदेदाः कामयश्रग्निश्चन्नवयसान्देवाप्युःमेः कर्म्मा
शाप्यते ॥ ॥ ग्रयपश्यंपश्यामियंगोपागोपायितारंग्रादित्यंग्रनारंवणत्तरिक्षेग्रनिपद्यमाननपद्यतेम्यावरन्नवपरावरन्नवपथिभिः ईवरि
तिक्रतिरादृश्यमग्नेवर्णोत्तरराजावरुणशुकारश्यायमस्यानवेतिरेवावरुणानिर्म्मोनलिदवाः पंथानः समस्त्रीवीः महायवनाः नक्ष्यमाग

स्माकं स्वमेश्चवम: अविद्यतम: पालयिन् तम: भवन्तीत्यश्चवनेनै दिक्षश्च लिकतमश्वानिक: समश्चश्वयाज्यम: ब्युसोहुद्धि
मकालश्चस्मिनेवाद्दनीत्यभिप्राय: नत: अवयव अवपूर्वायडिनर्थिनवर्तते इहदक्षात्वेनोयोगा इश्वकाभवार्यं इ वीति अक्रमाद:
यजन: अस्माकं वजणं नाण: नादानेदइ द्वाद क्षिताद्यामाजुवाक्यमिविहिमृडीकं मद्भपपुनाडापां सुखवकरन्त: सुहवः सहिान: अम:
कंपधि ॥ २ ॥ महीमूषुमातरं ... आदित्यस्य ... वा ... कयत्रि सुमोमहीमं तं उमां जपातापसमांक्षि स्व: परिग्रह ... ता डदादि
मातरं निर्माणे सुव्रतासा ... भुवताना ... तस्यपत्नी ... यज्ञस्य ... यांजोनतस्य पासयित्री वाश्रवस ... वनायतवेणायव: ... व
श्रेमांक्षयाम: तु विद्यनांवजु ... तत्राणां वजु ... तांव ... मजरन्तीं जना रहितां ... श्रीवजुच्चं वनां सुशर्माणं ... ल्याणा ... अयां सा सु
सरणां अदितिं सुप्रणीतिं सुप्रणेत्री ॥ ४ ॥ सुत्रामा ... णं सुत्रामाणं पृथिवी पृथिवीमि वल्सुप्रापमानमेसत्रा घामेनेहसंघामि
ववादं त्रीघामिवजीवनहेतुभूतां सुशर्म्माणं साधु ... रणां शोजनाय ... स्वासुप्रणीतंसाधु प्रणेत्री द्वेवाय इमयीनावं सुरित्रां ... अनु के तुवा
लां अरित्र शब्द: के ... पकन: अनागसं अनपराधी ... वत्नी ... यमाणामुद्रवान ... नवाक्षिमसाधुकर्म्मदायिनीमित्यर्थ: ... मस्व
स्तयश्चविनर्शीयम ॥ ५ ॥ सुनावमारुहेय ॥ तद्धे सर्व्वस्य ... तिरश्व ... कल्पनासुनावं ना ... कल्याणीनावं आरुहेयं ... नं ।

न१ या२

व्यतिरेकस्तुति। अनागसंअपापां अग्निप्रेतार्थं येन तत्यनांशनारित्रांबध्नकेदुवालां अप्यद्रुः समानिश्रायां अस्त्ये अविनाशाय असासंसा
रात्नरणाय॥ ह्रु॥ आणीः मैत्रावरुणम्। पयस्यायां घानुवाक्या गायत्री त्रिस्नो आगद्दा तं आसिंचितं: अस्माकं हे मित्रावरुणा ... रोद
केग्निपुतिंगविशथिव्यांकृतिंश्चवनं जीवनहेतुभूतां निद्धेत्राण्यानिप्रेतानि तदर्थे हि द्वृसिः आर्थ्यनाद्दसार्थोभवतिगा... विषयहस्त्रुवा
नाप्रवमनूतोद्दकासिक्त ध्यो भूतां राजानि अवरणमा ग्मस्तणमार्भवानि प्रयतागाप्रवारमितियावरघृतन ... द्दकेन
श्रावाजनेव अवयतंयुवाना एवमन्त्रानोद्दकासिक्ताध्यो पी च्यनिषास्तिहेतुनायजंकर्वाणमामांश्री अवयत्नेकयवतं ...
२१५ रइत्यमयात्वी क्षितिजने अपेनपदेह्ये युवानाऽर्ने श्किनजरसा श्रुष्टीणुतंमेममदे मित्रावरुणोहवा आदानानि ...
मानि श्रुत्वा वा अनुतिष्ठतीमिति॥ भा ८ ॥ शंत्रः॥ वाजे वाजेवाजिनस्या ... समिद्धो अग्निः मेकादशस्त्वादृ
यः अनाशशं आइ इआयवयो क्षमनूसुनः। समिद्धः संदीप्तः अग्निः समिद्धाययावीह वतयासुसमिद्ध स्वप्याऽघृतेनव रेणवः वरणायः गाय
त्रीछंदः अयं विश्वगोऽइ अग्नियं वार्यं वयस्थस्मत्वंअतं वाप्याधुर्वा इदं दक्षुः। निदधुः॥ १॥ तनूनपात्। तनूनपान ... गौर्गतनूः तस्यान
प्याहतं श्रुविक्तः ऊ हलकर्माननूप वसरस्वतीऊअह्लि ... छंदः। ... इंद्रियं वयस्य अंडे ...॥१॥

म्५

ष्पपोगः शामयिता नऽस्माकं वनस्पतिः सविता वषड्कुवन्नगोयनं ककुप्छंदा इहेन्द्रियमिनयवशोवंधा गौर्वयोदिधदिन्द्रियगंगाः इंद्रेदं द्वि

यवयस्वदधुः॥१८॥ स्वाहायज्ञं स्वाहाकृतिनिरायज्ञेन पंक्तिं कारतकामो न्नकः कनाद्धनवत्तुणः सुश्लबः अतिच्छंदाश्छंदः बृहन्तक्रायनसवगो ऽ इंद्रेदो वि

येवयवयश्चदधुः॥१९॥ वसन्तेन ऋतुना॥ वयापनोडाशपशूनांयाध्यान्नुवाकमान्वसुभुनः वायव्यसहस्रापशोः इंद्रस्ववयो ऽश्वेवतावसहन्नक्रो

तुनासहायेनदेवाः वसवः त्रिवृता स्तोमेन स्तुताः सन्नाः र थन्तरेणवष्ट्येनसहायेनतेनसावहविरिंद्रे पारवार्द्धुइंद्रेवयवश्चदधुः यङ्क्वावसं

तनस्तुताः स्तुतावस्तोमेनस्तुतारथंतरेणवषट्केनस्तुता॥ सन्नादेवाक्षत्रवक्षीयिननेदं सोतुं पवभिन्नत्ररघपियाहे॥२०॥ ग्रीष्मेणऋ

तुनासहदेवारुद्राः पञ्चदसपञ्चदशेनस्तोमेनस्तुताः हहताषट्केनसह्यशसावलंदविः इंद्रेवयश्चदधुः॥२१॥ वर्षाभिरृ

तुनासह आदित्याःस्तोमसप्तदशेनस्तोविनक्तीन्यमत्ययाः स्तुताः सैतःवत्रयणष्टकेनसहविराजसादविः इंद्रेवयःदधुः॥२२॥ शार

दनऋतुनासहदेवाएकविंशशवनेवःदेवाःक्रमचवःएकविंशेनस्तोमेनस्तुताः सैतःवलेनवनाजेनषट्केनसहश्रियावश्रियंहविंश्च दधुः॥२३॥

हमन्तेनऋतुनासहदेवास्त्रिणवमत्रुतःस्तुताः त्रिनवेनस्तोमेनस्तुताः सन्नाःबलनशक्वरीःशहशक्वरीनातियनिनिर्द्धराःशाक्ररा स्पर्शा

करणाषट्केनसहवलेनवसहह्विश्वइंद्रेवयश्चदधुः॥२४॥ शिशिरेणऋतुनासहदेवाः त्रयस्त्रिंशेमृतास्तुताः देवाश्वसृताश्रयस्त्रिंशे

त्वं हविस्वइंद्रवयस्वदधुः॥२५॥ होतायक्षद्द्वादशा
नम्राामनम्रुता:सत्ये॰नरवतीस्वतीरीतिरेत्यस्यायोनिनिर्द्देशः रवतनदश्नसहस्त्यनसडत्वेहविस्वइंद्रवयस्वदधुः॥२५॥ होतायक्षद्द्वादशा
प्रिय:नन्नूनपान्नाराशंसयुक्ताःप्रैषिकंमश्विसरस्वती देवत्यंदेवाहोतायक्षत्समिधाप्रयाजदेवतयासहअग्निंकावास्थितंसतंइडग्यदइडा
गोत्तुयतेतस्थ्याःपदआहवनीयस्थापतेतदा॰श्रायमुच्यतेगोःपदवास्थितमाहवनीयमग्निंप्रतांस्वदेवताविशेषाद्धोतायक्षत्तूना
श्विनाइंद्रंसरस्वतीमजाधूम्रानग्नश्चरऽपनिषादु पावानोनवानऽपमार्थीयामवतिइहलुसमुच्चयार्थीयःप्रयस्मे
जाधूम्रस्वगाधूमःसहितःकुवलस्वसहितःभेषजंवे संपद्यतेमधुशाष्पैर्नमधुवसंपद्यतेशाष्पैःसहिताःकुसुजःइंद्रियंव
इंद्रस्ययतमानस्यवासंपद्यतेअश्विसरस्वतीद्राक्ष दध्नबावाइयमाना!संतप्रयस्वसोमश्वसोममितिविनिर्मोक्षत
य:परिस्रुताःसहघृतंवमधुवद्यंत्तुपिवं तुत्वम पिहमनुष्यहोतःस्वाघस्ययज॥२६ ॥होतायक्षत्तनूनपात्सर
स्वतींदव्याहोतायक्षत्तत्तनूनपातमितिविलक्तिरयःसरस्वतीवश्रश्विनेंद्रायेत्युपनिशाबवद्धितंपद्यतेतदिहकृतविनिक्तिम
त्ययंयत्यतर्थसंवंधःअश्विनोवइंद्रंअविर्मषानन्नेषडनवार:समुच्चयार्थीयोनिन्नशाम:अविश्वमेणस्वस्मेपडअमिड्डायय॰मा
नायवाकनोतिपथाम्सुमतानन्नूपथायत्समार्ग्रेणमधुमतास्सवलाग्रात्मानंनरन्नूहरन्हवींषिवदेवानभातिकंरहोार्णकंदसि

म द्वा१

स्यंतिहंकाराः वार्यं वदन्ते उपवाका निर्नेषिजन्तो व्याप्ति। एतैर्वार्यैर्भेषजं स्वकृतोतिशोषः इन्द्रं यजमानायैश्च अश्विसरस्वती इडा स्वहोत्रादे
ध्मानेधमानाः पयः सरस्वती निधाय त्वमपि हे मनुष्य होतः आघस्य यज॥ २९॥ होतायक्षत्कृष्णाशाङ्कुं सं न। दध्मो होतायजनु न ने ना
शङ्कुं सं नमुं कुम्भस्यास हितं सा तायजत्वित्यनुवर्त्तते भेषजे पतिं ध्मवहितं पदकात्यनैना शंसं पतिं जगतः यज्ञो हितं नाशङ्कुं सः सश्रा
ज्ञनि पूरिणाम ध्वारेणजगद्धिन र्तिन मङ्कुम्भस्य यास हितं होतायज त्वित्यनुवर्त्तते भेषजं मेष वपा इन्द्रस्य तु पनि आत्वे
पक्ष २१७ पथ्यमूयत नैरैलानुषंगः भेषजं मेष इन्द्रस्यैकनाधि तिन्व कश्शोषः सरस्वती मिषणिं इन्द्रस्य नवनु न ध्यानं वन्ध्या अश्विना तय
श्वनिषन्नवत्सकथं भूतः वं इन्द्रं मे तिहिरण्यना मतघर्यास्मि सर्वज्ञा स्नुवर्ण ध्वविंतः अश्विनाः संवेक्षा न नुआ अश्विनाः ४
सं वंधिनारथस्पकथं निषन्नं शम्प्तु आयुक्षं वाहनं वापि सुतोपध्ये हदृश्पतो तमेव तन्मुतं विधानस्या त्मावक्र दि
तिर सः वपा इन्द्रस्य वीर्यं कुर्वत्निशोषः वपाद्वतिवक्तु क्वनोपदेश अपि पशु विषयाः वदन्ते उपवाकाभिः तोकभि नवजमिन्द्रस्य भवतिं तः
उप२ शोषः अश्विसरस्वती इडा स्वहोत्रादेध्मानेध्यमानाः पयः सरस्वती निधनु त्वमपि हे मनुष्य होतः आघस्यथ यज॥ ३०॥ होताऽ
यक्षदिड ईडितः होतायजत्तु इडा प्रयाजदेवतया इडितसुनः किं कुर्वन्स्या गुह्वानः सरस्वती अश्वाह्वाय सरस्वती अश्विनेन्द्र

यन्नुपनिषान्व्रेषस्यपद्येतद्देवतापदद्वयंतदिन्द्रकृर्तविनक्तिःध्यत्ययसंपद्यतेऽन्नांवयस्पष्ठेनार्थे संबंधोऽह्नस्यस्या।पिनस्दनत
अर्थतृष्णसमानानामानन्तर्यमिकानगमिति।अश्विनोइंद्रंवर्चित्तइंद्रंवतेनवर्द्धयंनआपनेनगवाधइंद्रियंइंद्रस्य।वर्द्धयन्नेनघ्नी
यवकर्वंधुभिःलाजैस्त्ववर्ध्यनइंद्रस्यमधुमास्मनुपादायेतिशषःअश्विसरस्वतीइडास्त्रोवादेव्येनवमानाःपयःप्रभृती त्रिपंतुत्वमपि
हमनुष्यहोतः आघ्रस्पयज।।२१।।होतायक्षद्वर्हि स्तुपंस्वदहोतयजत्नुपक्षतादेवताःबर्हिस्त्वप्रयाजदेवतात्रयी
मदइतिछंदसालिंगविपर्ययःऊर्णम्रदसुभिषं कूनवद्धइंद्राय।भिषग्वैद्यत्रक्षःनासत्यानिभिषजाश्विनानासत्या
नाशिकाप्रभवौवाश्विनौभिषजानवती।इंद्रस्यषं श्वासिंधुमतीवेत्रःभिषगिंद्रस्यनवनइत्यर्थंहूतादिसादन्त्रिणा
पश्यत वस्मात्पुनस्त्वमाशास्यतइत्यतआसतेपं सनस्वतीच्यमेवंभिषकुटुंदाश्विइंद्रायनेपज्ञ ताव्ययमपिजि
पज्ञोनविष्वयतिअश्विसरस्वतीइडादेव्योवाइघमानाःपयःप्रभृतीनित्यांत्वमपिहमनुष्यहोतः आघ्रस्पयज।।२२।।होतायहं
वर्हिशःहोतायर्थेउत्वडुनःद्वमइतिप्राप्नेकांदतेसंप्रसारणंद्वारणातिलिंगव्यत्ययेनपर्यायःकथंभूताःयज्ञगृहद्वारःदियाःकावै
घोन्नव्यवस्वतीःलुप्तामपानमेतऊदिशाइयाःकवष्यःसमुषिनाःव्यवस्वतीवचनवत्योगमनवत्यस्तथाःआर्य्येन्नौनद्वारोदिशःश्र

यार

ध्विनपांवपाश्रधिष्ठितायज्ञस्हदानादिशद्भवव मूंवुडंडोननादसीवुघडंडश्चैयाम्रधिशायसदसीद्यावाधिवा दुद्यौहका

नस्यघकानःडुग्धवत्स्वस्रविश्रायदुहदाग्निवेनुर्देवासनघतीघ्रश्विनावकस्मैदुहकिंवदुहेडत्पतभ्राहडंडायदुह नपश्चांवयु

मैकं[illegible] वघातिस्वडंडियंवडुहस्रश्विसनघतीड्राश्वदेवोनहोत्रे घमानाः पयः घद्दूती निबां द्रुद्वमपिहमनु

ष्यहोतःश्राघस्पयजा ॥२३॥ होतायज्ञत्नुपशसो पहोतायजत्नुश्रुपेसासुत्रपेतपडति द्विवना पदशास्नान्नि अश्रा

पाश्वस्यतनक्षांदिवानात्रोवाहनुिवपाश्विनौ समंज्ञातेसंश्लपयतः सस्वत्यासहितौविपिंदाम्निंडडेनपांश्च

स्तोपयतःतौवहोतायज्ञत्नुपश्वस्पतेःनक्षमाघाति पानज्ञःशब्दाशातिर्वचनःहदाहदयकस्त्रियामनकानाःसर्वत्नडुया

वीयाःडुहानुवाकप्रायंशःधियावसत्मासनम्र पादायहंडुसमन्त्रितंहोतायजत्नुश्रश्विसस्वतीद्राश्वदेवनहोत्र

घमानाःपयःद नानीव्येवृत्वमपिहमनुष्यहोतःश्रुसस्पयजा ॥२४॥ होतयज्ञडहव्याहोतनावाहनायवनुदव्यहोतान [illegible]

नाग्निनसोवृमनमः निषजाश्विनानिषजोवाश्विनाडंडंवयज्ञवयौघविदिवाज्ञानेवज्ञः घवेःश्रुपंवलंसामिनडुहदानिडं

डियंवड्डार्यतांवदव्याहोतायजत्नुश्रश्विसस्वतीडाश्वदेवनहोत्रघमानाःपयःघ्रटघ्नतानिर्वंवत्वमपिहमनुष्यहोतःश्राघस्पयजा

होतायक्षत्तिस्रो देवीः होतायक्षत्तिस्रो देवीर्वज्रमालि कानेनेषजं त्रयस्त्रिधातव वोपसः नकान्निनेशम मधुव्रयार्थीयः भेषजं दे
डत्रार्ध्वन्तितांश्च होतायक्षत्त्वष्टारं पशवः त्रिधातवः प्रधानं त्रयं गापयद्विप्रिधानुःपशुः अपसः अपस्विनद्युति प्राज्ञकोदसामनुलापः॥
कर्म्मवतः यमयाबानयः त्रिधातवः रूपमिंद्रे हिरण्मयमश्विनेडानभारती पवत्रूपं इंद्रे हिरण्मयं कर्वन्तितांश्च होतायक्षत्तेतद्वत्यतन्त्रा
हस्यश्विनाः इडागवनासती वावासन स्वती मइंद्रायद्
दोग्धिइंद्रियंतार्विहोतायक्षत्त्वष्टारमश्विनस्वतीडास्वदे
स्ययज॥ ३७॥ होतायक्षन्तस्तुरतसहरूपनं होतायक्ष
तामृतं भेषजं वर्धितारंनयापसंनन्याहितेनर्यं नघ
इडेंद्रियंयामवाचात्र यासद्गणयासनस्वतीमदः मदत्वष्टजाइंद्रायदुक्
भेनहोत्र घमानाः पयःप्रकृती निर्वांडत्व मपिहमनुषघ होतःश्राघ
तुशाननतमंशास्नं घतस्पनेतोयदुकंयदिवाष्टुसोमतमः कान
स्पश्रपःकर्मसनर्यापाः तेनर्यापमंत्वसानंदेवो होतायक्षन्तुइंद्रमाश्वि
नामिषजंनसस्वतीइंइमश्विनो भिषजंसरस्वती अश्विनाइंद्रं भिषजं वदेवा होतायक्षत्तुर्ज्ञानयूँतिर्विद्रियंहृकानमें भिषकुकेनयक्ष
तु ऊंअस्वकृतिस्वकृतिर्येवः इंद्रियं यापहृकः सनमसः साघमादनो भिषकुतनयक्षत्तुसुगायाद्वृकलामानि त्रिपंतद्दत्यत एवत्र
वातेहकेनपागंयमौ उनपानभेषजाश्वियानमामं भंमासनञपादायसुवयाञ्चयज्ञनुयशः नेषजंश्विपामइंद्रयज्ञमनेदमत्वष्टायश्विसन

नु १ ध्यानं २

स्वतीड्डाश्वदेव्येन होत्रेषमाना: पय: प्रभृती निहुंतुत्वमपिहेमनुष्य होत: स्वाघस्पयज ॥ २८ ॥ होतायक्षद्वनस्पतिंसमितसं होतायज
त्वनस्पतिंसमिता शंशतक्रतुंवज्रकम्माणिंजीमंनमंधुंनाज्ञानंव्याघ्रं वक्रोधमात्मानंनाजानमानएषानांपशूनोव्याघ्रं होतायक्षन्नमसाश्वि
नानमसावद्दविषाश्विनोयजतुनामंसनस्वतानिषणिं डायतुहदइंद्रियंयावनामंक्रोधंसनस्वतीनिषड्झे डायतुहदाश्विइंद्रियंवतानंदे

इका २१८

व्याहोतायजतुश्विसिनस्वतीड्डाश्वदेव्येनहोत्रघमाना:
दश्विश्वाहादेव्याहोतायक्षदग्निंप्रयाजदेवतांवाव
नांस्ताणाविपुष: वाहामेदहांस्थकृशोननमाह्यजमा
मेन्द्रतरंवाहाछागमश्विन्यांछागमेष: वाघनशद्धभ

पय: प्रभृतीनिष्ठानुत्वमपिहेमनुष्यहोत: स्वाघस्पयज ॥ २९ ॥ होतायज
वनीयैवाहाघस्पूस्तोकानोछश्राहशोननमाह्यजमान: स्वाघस्पस्तोका
न: मेदसांवपासेंध्रांनांस्थकृश्यमाणाञ्जपेनानिधार्यैततदग्निवाय
पशुक्वना: अश्विसनस्वतीडशद्धा: पशुद्देवताकवना: शोननमाह्यज

६

मान: छागंअश्विन्यांवाहामेषंसनस्वत्यै आहयजमान: मेषंसनस्वत्यैवाहाऋषभमिंद्रायसिंहायसहसइंद्रियंसुआह्यजमान:
सामंइंद्रियात्माकंवाहाइंदसूत्रामाणंसविता वरुणंनिषजंपतिंपशुपुरोडाशादेवता: सुश्राह्यजमान: इंद्रंसाधुत्रयमाणंसवित
रंववरुणंवनिषजंवैघानोपतिंवाहावनस्पतिंप्रियंपाथ्योनननषजे सुश्राह्यजमान: वनस्पतिंप्रियंपाथस्वानंवनेषजंवपशुद्देवता
तषमेंद्रायसिंहायाअश्विनविंत्रासहस्रवता तकाय इंद्रियमिति सामानाधिकरण्यात् इंद्रियात्मकं तवसामिति संबंध: । स्वाहाग्निंन जेषजं ता
उपनामोस्तु आह यजमान: । अग्निं जेषजं सामथिंद्रियं २

म२

मं वनस्पतिः॥ स्वाहादेवता आज्यपाः प्रयाजानुयाजाविष्टाः आज्यपाः शोभनमास्य यजमानः देवा आज्यपा इष्यमाणा देवतान्तमध्यया
द्वे समर्थयन्निष्टुपतो विनक्ति व्यत्यया नक्तः श्रुतिस्मृदेवाः देवाजयुर्हन्नविनितमवाक्षे सर्वयज्ञं संस्थापयामत्युपक्रम्य अत्र मे प्रयजाज्याहोमणो
म वसर्वयज्ञं संस्थापय नित्यमस्माल्स्वाहाकालाः समाप्तिवचनाः समाप्तिवचनवाद्धुक्तं तापदस्य कर्तव्यत्वाद्भवितव्यमिति स्वाहा देवत्यत्राज्यस्य
त्ययं प्रकारं जुषाणो अग्निः नेष्टा जुषाणः सेवमानः अग्निः नेषजमो पर्षंड इस्य यजमानस्य वर्केकामाति अग्निसिस ततीड्डास देव्य
नहा वेद्यमानाः पयः प्रस्तुती निवां त्वमपि हे मनुष्य होतः आज्यस्य यज॥४०॥ होता यक्षदश्विनौ छागस्य वपाया मेदसो जुषेताम्
यथालिंगं देव्या होता यजत्वश्विनौ छागस्य वपाया मेदसः सुद प्रस्तुतिमेदः तावेडपमानो जुषेतां हविः त्वं वमत्व पहोत
यज॥४१॥ होता यक्षत्सरस्वतीं मेषस्य जुषतामि त्यक वचनविशेषः॥४२॥ होता यक्षदिन्द्रमृषभस्य नामांड्डोपसर
नायत्रलिनवित्रेमस्य सेवलाय रघिंडई छ्वामवाहनाणि नामानि विदनाणपार्त्संवेषः द्वाला मिनमेषजा आज्यस्य गांजुषाहन
नमः अग्निं नेषजे स्वाहा नामांड्डिवंतु माज्यजमानः॥४३॥ होता यक्षदश्विनौ सरस्वती मिन्द्रं सुत्राणं प्रेषः देव्या होता यजत्वश्विनौ स
रस्वतीवइंद्रं सुत्राणं एवं होता न मुक्तायदानीमध्व पूर्ना हस्य आद्वर्यः वः यइमसोमाः सुतामाणः सुतमणीयाः सुतवन्तो वाम्भरामथा

वाह्लागैर्ज्ञमैषैर्ज्ञैषैर्ग्नै: श्रुता: नकरना: सर्वैसधुब्रयार्थाह्लागैर्श्वंमेषैस्वत्रापलेश्वसुताग्रभिष्ठुता: समर्थीकृता: शष्यैर्नतोवपलेर्ला
ऽर्मेहघ्नत: महानाप्ययुक्ता: महानर्पणा: मासेनणपवि: कृतासंपर्युपिम्य: कनोतौ नूषणइतिसुट … पर्युपेय:
… नूषण इ … मासेनणपवि: … कनोतौ … मासेनणालंकृता: शुक्रा: शाविष्मन्त: पयस्वन्त: पयसा
संयुक्ता: अमृता: अमृतकल्या: प्रस्थिता: होमालि मुखाःकृता: पुष्पत्संवंधिन: व: इ … त्यध्वर्युविषयंमधुसुत: मधुश्रीवा:
२२० मधुउननणा: तानेतात्सोमाहश्च ध्विनौवसनश्वतीव इंद्रस्यसुत्रामासाश्वुत्राण: वृत्रहानुपत्वाकुपित्वावसाम्योसोमप्ययम
पुपिवंनुमदंतुवह्नधंतुवत्वमेदक्कृतंक्समभ्यतीव पाल्त्राणमेद: उद्धृतं ह्रयस्होर्मिह्छंदमिदस्पतिह्लकसम्पनकान: श्रा
द्वेषाम्य: पुर्वमसुनत्ञाना: यद्वद्वेषस्पावा पुनावपौ नुषेर्प्पगिन: पुत्रुपार्यगस्पत इति पोत्रु पूयापटतस्पा: पोत्रुपय्या: गृन्त
इडायाइत्यर्थ: नह्यिपायाणडडु विद्यतेया वेदवपी हविषम्रानौताविदानीघस्रान्तरुयताग्रगानांष्वर्मसंहोनिश्चयनचासेश्वस्रानीम
वदानानानांघासेयसजितंस्वेछ्या घासेवासतियान्पडनालिप्सु: यवसप्रथमानांयवसामन्नानांयानिप्रथमानिमंत्रै: संस्कृतवा …त
द्वेपरममन्नाद्यंयन्माध्स मितिश्रुत: श्रमन्नानाणांश्रमन्नाद्यमित्यर्थ:॥ एवयमेवयानिष्ठां कर्नौतिपादेनाशनत्रश्राणांवसुप्तानां अदिम
मपिहं प्रनुध्महातर्यज्ञ·४२ होता य क्षत् … प्रियंतो छागस्य … हविस: प्रेष्य: होर्यजनु· अग्निनो छागस्य … हविस: आत्रींनसमर्तीं अर्घाभि घाविमध्य

त्रेद्ध इति प्रोक्तामश्चपठितं वदन्‌ सोवान्त्वानां अमिश्वानानां अमिनामा जुपाकार्थं अद्भिनानाम अमिनाम श्रीमानानमित्यर्थः पावापवस्नानां प
कराद्धः स्थूलवचनः वीध्रिस्थूलं उपापितं येश्रवदानैः किंवपार्श्वतः सितामतत्त्त्वसादत्रोगादंगानं श्रवत्रानां पार्श्व त्रोवत्रानां पर्श्वेयं क
मयमीगंभवतिश्रोणिश्रावत्रामांसितामसा दत्रानांदाः सितामयक्रुद्धा सितामयानि धर्मसितामामेदो वृ सितामहूतित्यारव्यातस्य
त्तसादनप्रदेशा दैत्रानां त्त्सादनप्रदेशः छेदन प्रदेशः एवमंगादंगाद वदत्रानां कर्म एव आश्विनो नृ त्रिमिति शब्दः
जुषेतां वक्तुनः हविः त्वमपिहिमनुष्यहोतः यजु॥४४॥ होतायक्षत्सरस्वतीमेषस्यपयाहविषः आवयस्य पृच्छेत्स्यवनः स्वाद
६ ना नार्थस्पलोटिङ्‌तात्यां नि धापित्येतद्रूपंहस्वत्वास्त्र लोटर्थेलिङ्‌ जुषतामेकवचनं॥४५॥ होतायन्तु इंद्रं यजत्स्पतन्‌द्रंथा
स्यूतें॥४६॥ होतायक्षद्वनस्पतिमभिवनस्पतिर्वै वः होतायक्षद्वनस्पतिं कस्पतिर्यूपः अभिहिपिष्टतमयारसीनया राम
धिं कस्माद्वनस्पतियत्तु उद्दिशद्भोयस्मादर्थेयस्मास्यपद्दिनास्था घोन्विंतिदधा तेलुङ्‌ब्रंश्र निधमितवाङ्‌केनानिधमसित
वाशपिष्टतमयाप्रशस्तमयापिष्टशब्दादि रूपनामनक्षिप्रयावनक्षत्तमयाश्रातिशयेनतियमक्षुकासिण्यानसीनपात्रार्थयाभि
वनस्पतिंयन्नदशोश्विनाः छागस्यवहविषस्वप्रियाप्रियाणि क्षमताणिस्थानानियथस्मद्वत्यापत्रेंद्रस्यपशुदेवताः अथहप

भागोयत्राग्नेःयत्रसोमस्यअथपशुपुरोडाशदेवताःयत्रेंद्रस्यसुत्राम्णःयत्रसवितुःयत्रवरुणस्ययत्रवनस्पतेःप्रियापाथांसिपाथश
द्वाज्ञवक्नःवनस्पतिःपशोरेतानेवागेंद्र अथप्रयाजानुयाजाःयत्रदेवानामाज्यपानांअथस्विष्टकृतंयत्राग्नेहोतुःप्रियाणिस्थानानित
तत्कृतेषुस्थानेषुएतारपशूनपसुवेवप्रस्तुत्पवत्पस्तु प्रकृतिशयार्थंपुनर्वनंउपावस्त्रउत्अपावष्टंअतुनानायास्ट्वकृत्वावननना
नस्पेसमनस्पाश्चपशूत्वंतेखोकनन्वकोनुषकंव वःवनस्पतिःजुषतांहविःत्वमपिहमनुष्यहोतःयज॥४७॥होतायक्ष
दग्निंः स्विष्टकृतंस्विष्टकृत्प्रैषदेवोहोतायजतु अग्निंः।स्विष्टकृतंकस्माद्धेतोरित्यत्राह अयाडग्निःअयाडिन्द्रस्यदा
२२१ नपिःअश्विनोश्छागस्यहविषःप्रियाणिधामा निअयाडिन्द्रस्यसुत्वाःअयाडिन्द्रस्यप्रधानदेवताःअयाडग्नेःअ
याड्सोमस्याज्यभागौअयाडिंद्रस्यसुत्राम्णःअ याडूसवितुःअयाड्वरुणस्यपशुपुरोडाशदेवताःअयाड्वनस्पतेःप्रि
यानिपाथांसि सिश्वेनानिवनस्पतिःप्रथमानांगयंअयाड्देवानांप्रयाजानुयाजाश्चाज्यपाःयत्राग्नेरिष्टंवाअग्नेःहोतुःस्विष्टकृतःस्व
माउयपानां२ यमेवप्रियाणिधामानीयजत्अयाड्गीतत्वंमहिमानंस्वकीयांविभूतिंकिंचआयजतामेघाइष्यःअयजन्नामितिवचनव्यत्ययःआइष्याः
अनियमेवाःयागार्हाइषंप्रताःअनेनतासांस्थितिउत्पत्तिश्चेतिइषःप्रजाउक्ताःयागशालायांगार्हाःकृतिर्नवंतितर्पयः ८

ति१

त्राणोत्वकसोवसः अश्विना अश्विनाऽजात वेदाः नुषतावहविः त्वमपिवहे मनुष्यहोतः यज ॥४७॥ देवंबर्हिः एर्दशानुयाजानामुर्वह
अश्विसरस्वतीन्द्रदेवत्यास्वध्ववहितपदत्राया। यद्देवंबर्हिः शुद्देवंब शोभनादेवाध्यस्येतिसुदेवंत नवर्हिपासरस्वती अश्विनोवइंद्रत
जोनतूरमश्ववतुस्सइंद्रियेवस्य त्वया अद्भुः दधुः वसुकेनवसुवननायववनतानायववसुधेयस्यवसु निक्षनायवध्यत्वपिवंतुत्वमापिय
ऽश्ययेसमस्तार्थः यद्देवंबर्हिः सुदेवंतेनवर्हिपासरस्व तीअश्विनोवतेजस्ववतुश्व अश्लोनिंद्रियंवइंद्रेदधुः एवमग्यत्रापि ॥४८
१:५ देवाद्वार्याः यज्ञस्यहव्वानः तानिः अश्विनौनिषत्रोस नस्वतीवस्राणंचनाशिकायांवीर्यंवइंद्रियंवद्धानः द्वाभिः इतिविनर्कि
द्यत्ययः इंद्रेदधुः वसुवनइतिव्याख्यातं ॥५०॥ देवी उषासोनक्तोषासावितिप्राप्तेछांदसः प्रातिपदिकलोपः यौदेव्यौ
नक्तोषासौतान्याम्श्विनौसुत्रामाशोभनत्राणौ सनस्वतीववटंववाववकत्रास्येमुखइंद्रियंवइंद्रनक्तोषासान्यांदधुः
व्याख्यानमन्यत्र ॥५१॥ देवीजोष्ट्री देव्यौजोषयित्र्यौद्यावापृथिव्याविति वाप्रहोनाप्रेडनिवासस्यपंवसमभवेत्तिकार्थश्च स्योदेव्यौजो कथ
ष्ट्र्यातान्यांसरस्वतीवअश्विनोवइंद्रंअवर्द्धयश्रोत्रंवयोः यशश्वइंद्रियंवइंद्रेदधुवसुवनइतिसमं ॥५२॥ देवीऊर्जाहुतीऊर्जोपेत्तुल्या
देवताविकल्पः यद्देव्यौऊर्जाहुत्योदुघदोग्ध्रोसुदुवेघदहनेऽपवितनर्द्वेआहुतशब्दः श्रूयते। तान्यांऊर्जाहुती आसेस्वतीव

कर्णधा·२

भिषजो ऽश्ववत्सः अश्वं लीति व्यत्ययः इंद्र मिति शेषः कथं कृत्वा पुत्र कथ्वपयोलक्षणं सनयो इंद्रियं वयं वसु नइति क्रिया व्यत्ययः दधुः वसुव
नइति व्याख्यातं ॥५३॥ देवादेवानां यौ देवौ तौ देवानां भिषजौ ता न्यांवषट्कारे अश्विनौ सरस्वती इंद्रं इंद्रे इति विभक्ति व्यत्य
यः त्रिवंधुः त्रिव हृदये मतिं वहुः इंद्रियं वदधुः वसुवन इत्याख्यातं ॥५४॥ देवी स्तिस्रः या देव्यस्तिस्रः सरस्वती इडा भारत्यः तिस्रो दे
वीः अत्र विभक्ति व्यत्ययो ह्याहा अश्व वाका वशा श्र्मि सुमिद्धे वीतिः सरस्वती इडा भारती भिः अश्विनौ सरस्वती च सुरवि
२२१ वलीव मध्यन्ताम्पा इंद्रियं इंद्राय इंद्र इति विभक्ति व्य त्ययः दधुः ॥५५॥ देव इंद्रः यो देव इंद्रः इंद्रादि परमैश्वर्ये नराशंसः यज्ञः
:श नराशंसमिनासीनः संतानि विवक्षुः त्रिवृष्टः संदो हा विश्वेनाम आयुत्सृष्टः त्रिलोकपालत्वं यस्य सरस्वत्या अश्विनौ वाई
व ... यतत्र स्थले नीयतनयः मयुझनेतानंतश्वन्न पेव अमृतं वजनित्रं वक्रन्मव इंद्राय इंद्रस्य वेति विभक्ति व्यत्ययः त्वष्टा त्
दधा३२ ष्टीतिः कर्तात्यर्थः जगतः कर्ता य इंद्रे दधत् इंद्रियाणि वदसुवन इति व्याख्यातं ॥५६॥ देवो देवैः यो देवो वनस्पतिर्यूपः देवो हिरण्यपर्णः
स्पदेवाः हिरण्मयानि पत्राणि रूपकोऽत्रालंकारः अश्विभ्यां सरस्वत्या च सुपिप्पलः अश्विनौ सरस्वती वयस्य वनस्पतेः फलानि त्य
र्थः इंद्रायैव वयः पक्वात मधु मधूनानि फलानि स वनस्पतिः सोम जूतिः मधुपर्कं तिथ्याप्यावकनाद्भिन्न ... र्दवतं ...
रुधन्न१

वकु

स्वनमेवमामशत्रुः क्रोधवचवनः अस्माकंदधतदधातु॥ अस्मदावृयास्वतिक्वनं वसुवनइतिव्याख्यातं॥५७॥ देवंवर्हिः यस्माद्देवंवर्हिः वारि
तानांउदकवतीनांवानिधनं वानांवा ऽधीनोसंवेक्षिर्वसम्नी मिंम्रश्विन्यांअध्वर्युभ्यांऊर्णम्रदाः ऊर्णवमृदुसमधुत्यावस्मीर्मितपत्रवर्ती
३१ ततस्मास्त्सपानेसुखस्रूपंम्रद्दाइतिवसदः स्थानंकिंवनस्मिसदम्निइशाउयेइ शतायेणस्वर्यायियमन्युक्रोधंनानानंइंद्रियंवस्रश्विनोवसाच
तस्ववर्हिषादधुः॥५८॥ इंइयद्दाइशानायनवमन्युना जानंइंद्रियंवस्रश्विनोवसरक्षतीववर्हिषादधुः वसुवनइतिव्याख्यातं॥५९
देवोअग्निः स्विष्टकृत्शोभनमिष्टंकर्तव्यमित्येवमधिका नायस्पदेवादेवान्यदृपथायथंयथास्वंयथायथायथांयथास्वंयाययथा
यष्टव्याः एवंसामान्येतउक्त्वाथेदानींविशेषतस्रादि होतानोअयंवाग्निसोवमधामधामः होत्रमेवावसुणोवइइंवस्र
श्विनोवववावा देवाद्यदृदितिसंबंधः वावंस स्वतीअग्निंवसामंवतनसिष्टकृत्स्विष्टः स्विष्टकृत्वशोभनमिष्टःइंइ
श्वसुत्रामाइष्टःसवितावइष्टः वरुणश्वलिपकुइष्टश्वदेवोवनस्पतिः स्विष्टादेवाआज्यपाः प्रयाजानुयाजाः स्विष्टकृत्स्वअग्निनाअथेदानीं
होतस्विष्टकृत्होत्रमात्रपाययशोदधरददात्वर्थेदधातिः यशश्वददातुइंद्रियंवनर्यं वसुपवित्रिमिंवहदजांवस्रनंचवसुवनइतिव्याख्यातं॥६०
अग्निमद्यसूक्तवाकप्रेषः अग्निमद्यस्मिन्हविहोतारंम्रवृणीतवृतवान् अयंयजमानः किंकुर्वंअपचन्पक्तीः पक्तव्या निवध्ननीतिअ

स्पष्टं

सामान्यवचनमथविशेषः प्रवन्पुनोडाशाखंघ्र इयूपेऽस्त्यैन्पांक्ष्णागं सनद्वत्येवमेषइंद्रायव स्रवनं अन्यपवक्षद्वारस्त्र अश्विन्पांसनद्वत्ये
वइंद्रायवसुत्राक्षेस्तुनासोमाज्रपता निवसूनिकुर्व्वेन्यकज्ञमानोहृणीतअग्निहोतानमितिसंबंधः ॥ ६ ॥ सूपस्थो अद्यसाधुयइसुपतिष्ठा स्रा॰२
निष्कृतइतिसूपस्थाः अद्यस्व वनस्पतिः अमयतस्त्राश्विन्पांक्ष्णागेनसनद्वत्यमेषेणइंद्रपयक्षाषनेनवात्य मवगस्पतोमितियतस्त्राह
अवतांनिद्धितवत्तः अअग्निवाक्षायवदानानित्यवी हृह्वंतयपुनोडाशेःकिंवस्तुपुःपातवतवंतः अश्विनोवसनद्वतीवइंद्रस
सूत्रामास्युनासोमाज्रस्यनंक्सोमास्सअथवाधुनामया सोमाज्ञ ॥ ६ ॥ त्वामद्यदेवाहोतानमिज्ञ्यतेत्वां अघृस्त्माषमंत्राणीद्द
२२२ मः आर्षेयंज्ञमानो षयिःव्रियतइत्यक्संबोध्यते मषीणांकात्विज्ञां न परि अ हृणीतहूतवाक्स्प्रयंयजमानवंकृत्यो १०
ल१ देवेभ्यः आसांगतेभ्यः वामवाहृणीतेनिष्प्रायः किं मर्थंपषः ममत्रुंवस्तुनेवा किमणार्थंदेवपुआयदातस्रादास्पतिश्च
यंसमर्थइतिपवंवतज्यादेवादेवदानानपदुःतानानियथ्यानिह्स्वदवःदानानिवदुःदत्तवंतःइमानिधनान्यस्मेदातव्यानीति
नानिरमेयजमानोपम्रावसीस्वावद्युनस्त्वआकाखकानौनिक्षमोक्षाशास्त्रवदातव्यानीतिआज्ञनद्ववक्षनीत्द्यस्मैत्दघक
वदनायञ्चतिनस्वस्त्होतरसिप्रेषितस्त्रासेहहोतः नइवावायवंदनीयायअद्वकनंत्वंहूपाइतिअयदानीप्रेषितामात्र

५०

वोत्वा नासूनृताकायकथंकृत्वासूक्तावूक्तानिसूक्तानिसाधुवचनानिवदंति॥ ६२॥ ॥ ऊः॥ उत्क्रतोमंत्रभाष्ये पंचविंशतिमोध्याय

यः॥ ६३॥ ॥ आनंदपुत्रवासिवकवज्जटारव्यस्यसूनुना॥ मंत्रभाष्यमिदंकृष्णेनोद्घाटश्चा प्रशंसति॥ ॥ सौत्रामणीसमाप्ता॥ ॥ अथ

श्वमेघस्तत्र लिंगघ्नयत्सैप्रजातिमूपश्यरतेजोसि। सौवर्णमिति घ्नंपतिमुक्त्वावाचयति। यस्मात्तत्रः त्वमसिशुक्रंनामग्नेः अग्निर्देवाश्चापोसि

ध्यातित्पुपक्रम्यताङ्गेतः प्रासिंवंद्विनल्पमनवदि तिश्रुतिः॥ अमृतंवामिवनवत्वाश्च आयुष्पश्चपातागोपायितात्रतःवो

पार्थयेआयुःममपा॥ हियज्ञसमाप्त्यर्थमाशुं प्रार्थ्यते॥ ॥ नक्षीनाभाद्दत्तेदेवस्यत्वेतिव्याख्यातं॥ ॥ कुमामग्ट

ऊँविश्वप्यामिमाँग्रटक्ष्व...हितवत्तःन सैनांकुर्मयीक्षालस्यस्वधेषथमेआयुषियज्ञस्यप्रथमेश्च ऊष्णिय

ज्ञानंयइत्पर्थःकेनसंनामग्टक्षकित्पतआहवि दर्थकेवायज्ञेषु। येकवयः विश्वस्यकस्याघ्नया स्पप्रजापतिप्रवृत्त

यः एतोहिस्त्वाद्धियज्ञाङ्गपश्चप्तिसास्वीननः अस्माकंअस्मिन्नुतेयज्ञआवभूवआभूत।जोत्पन्ना।कतस्ययज्ञस्यसामन्संपन

ने यज्ञान्नानंसेसंनयज्ञप्रसंयानर्यंतासंशद्मानो॥ ३॥ वक्षीत्यत्पश्चअनिषाःआसियस्त्वमनिषात्रसियस्त्वमा॥ लिषाःअनिषा

तव्यासिभुवनंवासिभुवनमाश्रयः यंत्रायमनस्यकर्तासिधर्ताधानयितासिसत्वमेवप्रभावः सनःअग्निवैश्वानरंकथंतत्सप्रथमं

रु२ शिव२

सर्वतः पशुं तिर्यगूर्द्ध्वमधश्चैवमहतापेक्ष्य योगिपशुं गच्छ स्वाहाकृतः साधुकृतः स्वगाकृतः स्वगाकृतो मित्वां देवेभ्यः प्रजापतये च स्वगा
शब्दो [illegible] प्रजान्तः स्वयं गामिनं मित्यर्थः ॥४॥ ब्रह्माणमामंत्रयते ब्रह्मन् [illegible] ध्रुवं नेष्ये देवेभ्यः प्रजापतये नतेन रूपेण अश्वस्य पशुबंधनं करिष्ये इति मिद
रु॰ दि ४ देवेभ्यश्च प्रजापतये च बंधनेनाहं राध्यासं नाप्तिः कर्मसमाप्तिः ॥५॥ ब्रह्मा प्रसौति तं बंधानयमित्युक्तमिति तमध्वर्युः बध्वान तस्य पशुबंधनं कुरु ततो देवेभ्यो
२२४ थायि प्रजापतये च तेन बंधेन राध्नुहि [illegible] अनुदि यज्ञसमाप्तिं प्राप्नुहीत्यर्थः ॥६॥ प्रोक्षत्यमुं प्रजापतये त्वा जुष्टं
प्रोक्षामीति त्रयः प्रोक्षणमंत्राः ॥७॥ यजमानं [illegible]वयति यो अर्वन्तं गायत्र्या ऋचा [illegible]ति: यः पुरुषः अर्वन्तमश्व ११
अश्वनो वा शब्दः जिघांसति हन्तुमिच्छतीति तं अस्य म निमी हिंसायां [illegible] अश्वस्य पदमस्य
स्यापपन्नयतिपनो मर्त्तः परा कृत अश्वस्य दंतीनु मर्त्तः मनुष्यस्यो अर्घतं जिघांसति परा कृतश्च वृश्चा ॥ ॥ ॥८॥ द
शाश्वत्यां [illegible] जुहोति अग्नये स्वाहेति त्रयोदश आहुतिमंत्राः ॥ ॥९॥ अश्वस्य पूर्वपाणि जुहोति हिंकाराय स्वाहेति प्रकोनपंचाशत
अश्वस्य [illegible] तानि [illegible] याश्व [illegible] निधायं ते अथ सावित्र [illegible] निधानां तत्सवितुर्वरेण्यमित्यादिकाः प्रजानुवाक्याः संदिश्यो
यवाः आद्याः व्याख्याता हिरण्यपाणिमूतये हिरण्मयौ पाणी यस्य स हिरण्यपाणिः [illegible] कनाय्य सवितानं [illegible] इति

मितिकृत्वा सवितारमर्थाधिकं महतीविदवतापदेव ज्ञानसमुच्चयकारिणां ॥११॥ देवस्य चेततः देवस्य दानादिगुणयुक्तस्य ततो विजानतः
महीमहतीप्रवहस्व मदेव आह्वयामः सवितुः संवृ धिनीं सुमतिं कल्याणीं मतिं सत्यराधसं अनन्यीनंरूनां सत्यसंसावधिनीं वा ॥१२॥ सुष्टुतिं सु
सुमतीं वृधः शोभनां स्तुतिं सुष्टुतिं शोभनां मतिं वर्धयतीति सुमता वृधं तस्य सुमतीवृधः संवृधिनीं नातिं दानं सवितुः देवमह्वयामि प्रवेश्य यम
तीविदेदेवस्य प्रमतिविदः ह्वयोः पद्यो विनक्ति चात्य यः ॥१३॥ नातिं सत्य नितिनादानेन तिनिमित त्वा इह नातिशब्दे न सवितेवा
नः नातिं दानरूपं सत्यतिं सिनिं पापयितारं महेदुज यामि सवितारमुपह्वये आह्वयामि वऋ सर्व आनिसुखेन यसोति
कर्माणीति आसवः सविता संकिमर्थं पुकज्या मिवाह्व यामि वदेव वीतये स्वतर्पणाय ॥१३॥ देवस्य सवितुः देवस्य सवितुः
मतिं च आसवं प्रसवरूपां विश्वदेव्यां सर्वैर्ह्यादेवन्यादि ता धिया स्वकीय यया प्रज्ञया मनाद्दमया वामेदिक कम्पा वि
यं कवुः तेन मतिशब्दं वाद्विती या ॥१४॥ अग्निं स्तोमेन ति मेष्या गायत्र्या ह्वर्यां अग्निं स्तोमेन स्तुतिभिः बोधय अवगतार्थं कुरु स
मिधानः संदीपयन् कथंभूतं अग्निं अमर्त्यं किमर्थं पुकज्याकृत्येति वेतह्व्याः नौ षिदेवेषु नः अस्मत्संबंधिनी दधतद् धात्ववधानयतुस सस्पा वि
कारं तो ॥१५॥ स हव्यवाहयदा त्रा ध्याहारः तत्र अपनिषात्संका निश्च्या ह्व्यावाट् दृति षावोढा अमर्त्यः अमरण धर्मा औशिक्कुमे चावी

३१

नेवृषभदेवानांवनोर्हितः वनइत्यन्नमानामहर्विर्भूतस्यान्नप्यमद्र्षणार्थंनिर्दिनःसोमिर्नःविपायद्भ्यासमृएवतिसंगच्छतदेवैःसदह
विश्वसर्पणाय॥१६॥अग्निंइूतंअग्निंइूतंअहन्तुनोदधअयतस्थाप्या सिहव्यवाहंहविषोवोढनंतमुपद्भ्यब्रवीमिकिंब्रवीमिदेवांआसादयाश्च।
६२ सादयइहेत्यङ्गंयहेयागाय॥१७॥अजीजनोहिपावमानसोमद्वतिब्रुपूयदङ्ग्जनःजनितवानसिवाहपवमानसोमसूर्यंयस्माबलिना
नविवाकनयासिशवननाकर्मणापयःआपःकेनहेतुनावि मनयसिगोजानयाजाकेनहेतुपंगोजावितयाकेनहेतयाकायंअनामगाश्चा
जाजावस्तुनितिद्धौंत्यावडुमनसिजाबानयातद्याश्ची गो मिर्हियेदृस्नायतप्राणिनस्वस्वकीनितिकिंकुर्वन्नदृहमाणःजुषेत्यानं
२२५ हमणोगकनदृशायाविद्वोश्राद्रोणाकस्सिंप्रतिअं व्यावङ्गमनयेअधानयातस्मात्वांसुमहतिशोष॥१८॥अ[illegible]येयज
मानोदक्षिणस्वपर्जपतःविरम्मत्विाअस्वैम्यत यस्त्वंविनवसिमवाग्रनंसिवापित्रा[illegible]इूयंवैमातापितनिश्रुतिश्चथे १२
दानीमश्वंनामक्रियानिस्नातिअश्वःअश्वसमसिहयोसिहिंगतोतस्पदयेअपोसिअतसातत्यगमनमयोसिमयडुतिइयवनाम
आगतोअस्पप्नर्वासमागतोअयसमर्वासहिनासिसनणोसिवाचवेजनवनासिवृषासिसक्कोसिवृषाश्वोसीत्यर्थःनृमणाअसिनृणांमनुष्याणांय
मनःसन्नमणाःपयुर्नासिपशुःएवंनामतमसियशुर्यानिशीलःशिशुर्नामासिशिशुनित्यवंनामासिशिशुःशंसनायोमवतिअपानमार्थी कोमा।
मा१
ऋक्सि२

दिर्निर्जजमानः एकस्मा एवाहोद्धान्योऽयं वाहतिपकानदर्शनिं न्यः स्वाहा वनुर्ज्यः स्वाहेति। आपकाशतानि ३॥ हे ३॥ ॐ॥ ॥जयदत्तकृतामंत्रनाथेद्वा १२
विंशतिमाध्यायः॥ हे ३॥ ॐ॥ ॥आनंदपुत्रवाल्हवज्रटाख्यस्य सूनुना॥ मंत्रनाथमिदं हात्तं मोचेप्सु श्रीप्रशासति॥ ॥ॐ॥ ॥
हिरण्यगर्भः सं। महिम्नः पुनः उक्तं व्याख्यातमन्यूह उपयामगृहीतोसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि तं वृद्धं ग्रहामि। १। सादयति य एव
यातिः सूर्यस्य वमिह माम महानार्थ्यंशतिः द्वी परपे प्राणा॥ २॥ जुहोति य प्राणतः तत्र अहर्निसंवत्सरेवमादिमासंवत्सर सर्वभूतः
भि५ ऽस्पन्नः अहर्निमित्त कृतसंवत्सरेव निमित्त कृतसर्वा ण्पवकृतां संपद्यन निमित्त सकैवतां धर्माणि द्वापिनं हां तिदत याव न्य ५
तिकुंजनमिति यथाय तेवायाबेन तं निद्धेव माहि भागत: मासंवत्सर यस्त दिविसूर्यवमहिमासं वरवतस्मेततेव महिम्न प्रजाप
त्यवधान देवेभ्यः द्वितीयं गृह्णाति तस्य पुनो उक्तय भिक्षु पूकाय प्रजापत्या याः प्रजापतिः प्राणतः प्राणनं कुर्वतो हतनया
मस्य निमिषतं निमेषणं कुर्वतो हत या मम क्रियावतइत्यनर्थान्तरं महित्वा स्वकीयेन महत्त्वेन एकइतइ एकछत्र एव थेपक पसम
स्यास्य जगतानात्रावरस्व संरक्षः यश्च ईशे इष्टम अस्य द्विपदः प्राणिजातस्य च चतुः पदः इष्ट प्राणिजातस्य तस्मै कस्मै प्रजापतये

स्प २

हविरिति१

देवायहविषाविधेमवि धेर्निर्द्दानकर्म्मा विधेतिव्यत्ययो द्वितीयान्तःहविर्द्दानः॥३॥ उपयामगृहीतासि प्रजापतयेत्वाजुष्टंगृह्ण
मि॥४॥साध्ययातिपषतयोनिश्चंइमाहमुमहिमा॥५॥जुहोतियस्तेनावामहिमासंवत्सरमहिमासंवत्सरवयस्तेपृथिव्याम्नयेमहिमा
संवत्सरवयस्तेनद्यात्रेष्ठवंदमसिमहिमासंवत्सरवत्सतेमाहिप्रजापतयदेवेभ्यः॥स्वाहा॥६॥ अश्वंयुनक्तिमहेथयुंजतिवर्ध्नंगायत्री
अश्वोनादित्यवस्तूयते द्वितयाद्दर्वःप्रथमोनव्या रव्यायतयस्पलासानावंनतदर्दीप्यतेनाव नादिविप्राणिवंइफृतास्का
द्वानिदिविद्युतानकेतंयुंजंतिन्यश्वगुरुंपतिष्ठमादि त्यंप्रउषंअनावनंनवंनंगच्छंतेवदिकर्मेमिश्यर्थकपुंजंतिपनितस्थुषः
227 सर्वतस्थिनानाविपज्रमानंः॥७॥ इतनांश्वयुन क्तियुंजन्त्यस्यगायत्री युंजितनयश्वस्याश्वमेधिकस्यास्यकाम्या
कासमंपाद्दिनोनधेकानथावाहुंशक्षाःहनाकर्नितवर्ण्णाश्वाहनणावाकगताविपदसाधिविशंपक्षाविद्यास्थितायद्वाविनिति
शकुनिनामवतःगतिकर्म्मणःवःशकुनेविपक्षोशोणेशोनशब्दावणेववनःनक्तोपर्णाधृत्रालासःशोणइखुयतेशाणोद्द
क्षू धसन्नोह्वाहसाह्णणांमज्ञधारणांवाहमो॥८॥ अपायाश्वावगाढेष्ठवावयतियद्वातःदहतीअश्वदेवयायत्रायस्मा
ह२

संपादिनि।तेनयथाकथावहस्तात्रांरुपतौ इविपतेतुकेतोः।

गनू॰ १

द्वात्वेगोश्वंअपःप्रतिअगनीअत्यर्थंगतः पुत्रांव इंद्रस्यतत्वेशनीनंगतुः अतोब्रवीमिपन्नमश्वंदेशात्‌ः अघ्वर्योनिनपथाय
मागतः पुनश्चस्वंआवर्तयासिआवर्तयस्वयैनः अस्माकां॥२॥ आगतमहिषावघातापविह्वन्ताआज्येनाल्पंजेतिवस्त्र
स्वातिप्रतिमंवंचस्वस्वांजन्तुनिगदव्याख्यातं। ॥३॥ सौवर्णान्मणीनश्वस्पकेशनाप्तुंक्षुप्रवयत्रियंस्कद्व
पुर्वःघःनिगदव्याख्यातां॥१॥ अश्वायनावि अश्वायनपंप्रयच्छतिलाजीउस्रावीन्स्यायेंजोतासमुत्क्तासतानि
त्युनः यश्वायेसक्रमह्ह्नःसाधानि त्युनः सक्तावोह्वियनित्नांसिच्याकर्मणोनिःपद्यतेप्रतिसौवीनित्यु
नाः यश्वायेपवायवमयः सहद्दः गन्तोभि नाः यश्वायेणोविकासमहूहंगव्यगन्तोद्भूतिपतदन्नं नद्वाप
नदन्तीश्वति नन्दायदप्रजापतेयज्ञोश्वपोहितःतद्भवत्यश्वानापवत्स्वताअश्वइति॥२॥ बलास्पृच्छतिहं तत्संपृ
जमनिनःकाश्विंस्वनस्वाप्तप्रुमः पश्नपतिपृभन्हताः कःपुनःएकाकिसरायःवनतिगच्छतिकत्रश्विंत्रकोवुविनर्श्वः

सरुज्जायते पुनः उकारः पदपूरणः। किंपुनः हिमस्य भेषजं किंस्विदावपनं महत् अग्निष्यते निद्रापयतयस्मिन्नितिआ
वपनं॥१३॥ होता प्रत्याह सूर्य एकाकी चरति चन्द्रमा जायते पुनः अग्निर्हिमस्य भेषजं भूमिरयं लोकः आवपनं॥१४॥हो
ताध्वर्युं पृच्छति किंस्वित् कापुनरासीत्पूर्वचि त्तिः किंस्विदासीद्बृहद्वयः पद्मा कास्वित्पुनरासीत्पि
लिप्पिला कास्वित्पुनरासीत्पिशङ्गिला॥१५॥ प्र अध्वर्युराह द्यौरासीत्पूर्वचित्तिः द्युलक्षणेनाग्रवृष्टि
र्लक्षितेह्नाप्ति पूर्वचित्तिरासीत् सा हि पूर्वसृष्टेः प्राणिनिर्ध्रियते अश्व आसीद्बृहद्वयः वयसाद्बलहि अग्ने
नाश्वमेधेन स्वर्गं लोकं नयति अविः अवताल्यं विः पृथिवी पिनुयायते आसीत्पिलिप्पिला अद्भिः द्याहि पृथिवी
क्लिद्यमाना पिलिप्पिला भवति आर तिस्थृत्पापधिपुत्के ना रात्रीरासीत्पिशङ्गिला किंरा तिः रूपं कवनः नास्विर्हि सर्वा
नि गिलति अग्रदृश्यानि करोति॥१६॥ अध्वर्युर्होतारं पृच्छति ब्रह्मावपुस्त्वां पवतेः पाकेः अवतु नाद्य पिसंयोगा द्विरुक्त

पिशंगनिरूपनाम २

ग्रो: १

लिप्यन्ते असितग्रीवं छागे: असितग्रीवो निर्धूमसंयोगाच्छागे भवतु कृष्णग्रीवा दिनि: पर्य अस्यांगेषालस्यमानेषस्य
योपकुर्वन्त्यद्दक्षेनायकानणोन्यग्रोधस्वमसे भवतु सोमसंवेधेन शल्मलि: स्वकायपयादद्याश्वमव नुपपस्पएषस:
राध्यंनंयेसाद्ध: वृषसेक्ता पङ्क्ति: पादै: भवतु नि: आद्दरानश्रागत: वतुर्थेदगोंकितस्मादस्वस्त्रिनिस्तिलांस्त्रिमातिरथ
युक्ता: सर्वै: पङ्क्ति: समृमाप्नुतइत्तिश्रुति: ब्रह्मा पातइदं: अद्दन्नह्म: नविद्यतेकल्मषमस्पत्यहमस्य: अस्माकमसं
भवतुमम: अग्रेयस्मिंनमवप्नोतीतिअविद्वाय॥ १७॥ सर्दशितोनाशिमनातिश्छद्मप्नुहिनाद्रुद्रिष्ठुम: ब्राह्मणप
वाश्वदेवत्या: संहर्व: श्पति: शोभनेवर्त्तते संशित: यथादर्शीनीयतम: नशिमिनानश्चोभवतिपथ्यावे
संशित: दर्शनीयतम अर्ह्यो अश्व: स्वमयं इसित: अप्सुजा: अप्सुजाध्वाअस्वइतिश्रुति: ब्रह्मा विनिर्ताल्पस्मा कम...
अज्ञापरिष्टोवासोमपुनोणव: सोमसुत कृत्पद्यर्पलोकेगच्छतीतिसोमपुत्रोणव: सोमसंस्थानालिपशवः सयत्यथमा
तनतेसमेवास्मिन्दधातीतिश्रुति॥ १८॥ किंवस्वयं वाजिन्त्स्वयमेवहेवाजिनूतन्वंसैनानेकल्पयथस्वानाधेतवास्मात्प

अस्तु

श्रीः अत एव स्वयमेव यजत्वं तेन्यो यसास्त्रीत्यभिप्रायः स्वयं त्वं पशुः स्वयमेव स्थानमभिषवितं त्वं स्व किमर्थमपि दस्तु व्यातकस्मा
न्निनितिवुरुम स्त्रिमातितकः संवध्यीयतः अयेन महिम्नान्नसं नरशे न शिन दर्शनार्थी वेदेन्नु व्याप्य प्रथोपि नवतिन व्ययतो
नवानवै पतत्रस्त्रियमयत्संज्ञापयसेनव निथासि विनश्यसि विशस्यमानः किमिति देवा रुद्र तत्पुनति पथिभिः सुगेभिः सासुग पथिभिः
मनैवित्यर्थः किं वा यत्रास्ते तस्मात् साधु कारिणः यत्र देवतेपयुः गताः तत्र वोढ्वस वितादत्वा वउप
सक्तातिअपिव आशिः पशुः स्त्वत्रियज्ञे साध्या नामासी शीसक्तत्र साधन लाकमुपगतः एवं पथिवी लोकम ९६
२२९ ज्यस्त्य यस्मिन्नस्नि यतः अतः स तलोकः भविष्यति तवजेष्यसि प्रविपताः प्राह्लाणि अपः वसुः पशुः व्याख्यातः ॥ ९ मन्त्र
पत्निपशावधकृत्वाध्यापायस्वाहेति ओपना ॥ १० ॥ वाससयति पत्नीर्नयस्व वेश्य तद्वपुश्यस्वसुतिः पत्न्यः परस्पनमामन्त्रयं
तेहस्यमस्वे अस्विकेहश्श्रवाकिनमानयति कस्त्वं प्रतिप्रापयति कस्वन कासिदपि मद्रामनुनन्दशेश राज्ञिसस स्वामेभ्यन्या
पनिसृत्वसेत अस्वकः कुत्सितोरख अथवकः कुत्सितोपि स्नृ ईर्षयाकुत्स्यात अम्बिकास्म मद्रकाकत्सितास्व भक्तिका इ

यमपिद्दष्ये याकुस्पतकांपील्यनगने हिमुत्तगा॰मुत्रपाविद्गमा विनीतास्वस्त्रियात्तवंति॥२२॥पत्न्याः॰तेहि॰पतिपंतपश्वंगणानां त्वायुगयव
गणपतिंहवामहे आह्वयाम॰एवमेवप्रियाणांमनुष्याणांमद्ध्येत्वामेवप्रियपतिंप्रियंनन्नानां हवामहे एवमेवनिधीनांत्वांसुखनिधीनां
त्वांसुखनिधिपतिंनन्नानांवाहवामहे कथंकृत्वादेवंसाअश्वममत्वंपतिर्भूयाइति॥२३॥महिषीअश्वंउपसंविसतिआहमजानिआकृष्य
अहंअजानिअजगतिद्वेपाणयो॰द्विपामिगर्भधेंगर्भ स्पधारयितृत॰आकृष्यत्वंहेअश्वअजासिदिपमिगर्भधेंतः योआवांप
वंहतसंकेतानोउनोत्वंवाहेवेतुर॰पद॰पदांद्धातव संवेषिनोद्धावममसंवेषिनोसंप्रसारयावएवंहिसंवेशनप्रकारइत्यति
प्राय॥२४॥आविवासतप्रच्छादयतिस्वर्गेलोकपत वस्वर्गेलोकोयत्रपश्युप्संत्र पर्यंतिप्रोर्णेवायांऊर्णोतिनाच्छादनेप्रोर्णु
वनंकुर्वतमित्यध्वर्युराह॥२५॥अश्वअश्विनमुपस्थे कुर्वतेवृषावाजीवृषासक्तावाजीअश्वः रेतोधाः॰रेतसोधारयितानेना
दधातुअभिसिंचतु॥२६॥ब्रह्मापाःगायत्री॥अश्वंत्यमानोनिमन्त्रयतेउद्धृतसक्थिनीयस्याःसाउसमर्थीतस्याउसन्धयामहिष्याः॰अव
युदंधेहिहिअवाचीनंयुदेनत॰धेहिसिंवंकथमितिविवेकसमंजिवारयाहपद।वारयअजिंअतिध्यनतिपुंस्यमिपंजिःपुंप्रजननमुक्तं
हृदयकुसक्तःयःकयंभूतोजिथ्यःस्त्रीणांजीवनोजनःयस्मिंन्नतिस्त्रियोजीवंतिइत्युच्यतेयस्मिंस्त्वसतिनोजनादिभोगाःस्त्रीनीतस्माजीवना

जनः॥२७॥ अतएवं नरेन्द्रशानुष्टुभो निमेषिल्योद्धितीयापरिनिष्ठाद्भुहती अत्र वयो यत्र नन्दीतेसततन्देवतात्वमुपगच्छति अवर्युः कुमारीमभि
मथतियकामस्कोक त्प्रत्ययः अकत्प्रत्ययश्चक्कु मायां अंयुल्पादर्शयन्नाह्याआमो शङ्कुतिकः अल्पेक प्रत्ययः अल्पापच्छि(मा) इवञ्चाल्लक
इतिप्रकसवचनं इलह लिङ्ग तिकु वर्त्तीनितंवंवति॥ इतिवपलातस्पा अपि आहंति [illegible] हंतिगत्यर्थः आगमयति प्रवेशयति अल्पर्थं
वाहंतिगत्तपसः गत्त इति आद्यंतविपर्ययः पसः स्पृशतेस्पृशति कर्म्मणः गेन्ने सिम्नं आहंतीत्यर्थः अथतदानिगलालीतिघारका
घारकायोनिः नितरांगलालीति अत्यर्थंसुकं मुख्य तियानिः यद्वाशद्वप्युकरणं निगलालीतीति गिरतेर्वा निगमेति शिश्नं
यानिः॥२८॥ अद्यपुंस्प्रत्याह कुमारीयकोसकोयः अस्सोसकुंतकः आइलकइतिवंवतितस्यास्त्रीलनाम्निः किमहं
२२० मन्थकृवीमिविवहातइवतमुखेववक्रुमिच्छतः इवत मुखेपश्यामि अताद्ययमानः अस्मात्र त्वंअनिलाच [illegible] अद्यमहिषी १२
मतिमेयतिमातावतेहेमहिषियदामातावत्त्वंपितावतव अंग्रंदृहस्पउपसित्तनध्ंभागेदृहस्पवार्घस्पेतितच्छित्तलोपः शेहतः मिथुनार्थ
मेकंपर्यंकमारोहत इत्यस्लीलानि प्रायं वचनं तदाप्रतिलामिति निलम्नहने स्मि ह्यामहमने कर्म्मणाड्निप्वमितिप्रकारवचनं तेपिता
गतेनगतेसुष्टिंसु स्पाकारं धियनं असयन्नमद्दिपतएवं तवोत्पाति॥२९॥ महिषीमत्याह यदामातावतेपितावते अग्रेवृहस्पपर्यंक मस्यक्री
डतः तदातस्मुत्पन्नः लल्याद्यत्तिनावयोः प नोतयोर्दीक्षानतमेकस्वो दित्रुमर्हति एवमपि सतियदसाधुवेदित्रुमिच्छत इवते मुखे

लक्ष्मेतत्रब्रह्मस्माल्वेवदोवङ्कुंतावावाता मत्ति मेथ्यति॥३०॥ अद्यामिनाकवित्तुत्तघमाहुकर्द्धपतांवावातांक्षापयअश्रेतांकुत्तकथसि
वगिनोत्तारः श्रहन्निवयथागिमोत्तारंगिरामध्यानिगृह्यत्तारंहरेदवमनोमध्यानिगृह्यार्द्धमुष्यैयत्रथयथत्वतस्यस्थानतसथा अस्याः मर्थ्यं
यानिप्रदेशः पश्चतांपश्चदृष्ट्वावृद्धिंपायान्तथनोनियुङ्क्यात्सीत्तेवातपुनर्निवय वासं हिग्रहाणमाद्यो कुट्टितिकेनेति॥३१॥ वावातात्पत्य
होद्भातानंत्तवतोप्यतद्देवंकर्द्धपतंङ्कातमंग्ध्रुयतात्तृग्छ्रुयत्र वअश्रीप्रुत्तघायत्तगिरोत्तानंहनान्निवश्रेथांस्येवेंक्रियमाणस्यमध्यंप्रजनने
एजन्नुवलन्तुश्रथेनंगृङ्गीषसीत्नवातपुनंनिवय वाव होतापनिवृत्तामत्तिमथ्यतियदस्याः यदा अस्याः पतिवृत्तायाः अंकुलेद्याः
अल्पयोन्याअंङ्कुः हंतव्यः जद्यप्रदेशः प्रजननमस्याः क्षुतिअंकुलेदी अस्याअंकुलेद्याः कुम्भकाद्वेति क्ष्वंशिश्नंस्थूलं उपा त
सत्तुपसंगच्छेत अथतदाल्पत्वाद्योनस्थूलत्वाद्वपु प्रजननस्यपश्चाद्वृषणोद्गतएव अस्याः प्रजनस्यापरिसृजतः मज्जकंप
नेकायमिवकंपनंकुत्तत गोशफेगोः पदेवदकपूर्णो न शकुलाविमस्याइव॥३२॥ प्रत्याहृयदेवाभ्रः होत्रमुखा सर्व्वानेवार्त्विजः परिव
दंतियदाएतेदेवाः शिश्नक्रीडितः ललामगुंल ललामतिम्रुखमत्तिवीपतमुर्वंकन्त्तुंगच्छतोनिललामयुः शिश्नेयद्द्वाललामपाण्डुमानि
वीयतेशिश्नंहियोनिंप्रविशन्योः तवत्तिप्रविष्टंमिनेप्रविश्यविष्टत्यवश्रा विष्टत्यवश्राविशुआलिंगन चुंबनादिनिर्निर्यङ्कीष्ठः
नारीअयसन्योन्यादर्दिस्यतनारीशाक्त्वातन कुटिलगमनेना निद्र्यपतेल तेनारीनहितस्याः किंचिदद्यापुंपुत्तुषाणलवतान्न

नुमन्यइत्यत्ति प्रायः कथमिवसत्यस्पाह्निनुवाययाद्विःप्रकारंसत्यंअदिप्रनवंवतत्रादिप्रनवंप्रत्यदमन्दोमृतिनुव्यतेअनन्दिप्रमवंसा
अयाह्यतनुसापदेवक्कनाप्रतामपद्वतेअतोविप्रिनष्टिसत्पस्यअदिनुवायपथाअवितथावंतथेति॥ ३३॥ दत्ता पालागतीमतिमथति
यद्वतिणः यदाहविणः मृगः यवंमस्यंअतिलत्वयतिअथतदादेत्रीनपुष्टंपश्मुमितिप्राप्तेविमनक्रिला पठमन्यतेअवगच्छति एत
९३ त्ववगच्छतिममहत्रंभवितमितियथाएवंशूद्रायत्रयस्पष्टइस्यतनुः अयजमानअजेः वेश्यः ज्ञानोस्याइतिअर्यस्रासशूद्रः देत्रीनपा
सायममेतदितिमन्यतेनवतस्पांयनायतियनमि वतांमन्यतेपरस्यापत्नोगपत्वात्रा॥ ३४॥ प्रत्याहयद्वतिणायुवमति
नपुष्टंपशुंवक्कमन्यतेदेत्रीतियदुक्तंनवताप्यतद वमितिसाल्लुंठनंलकियांस्तुविशेषः शूद्रः यन्न आर्यायआर्यायाः व — १८
२२१ श्यायाः जातः जनइतातनन्दन्नीवेश्यः आत्मनः श्यायां नानुमन्यतेनइर्सतस्य योर्नोनिकृष्टस्यशूद्रन्नकृष्टावेश्यासमाप्त
मस्लीलताघणां॥ ३५॥ आत्विजोयजमानस्तस्तुरनिमतोष्टवमंतताचाकृष्णोवमेवघुनतेदाधिक्रांवा अनुष्टुप्वेश्यदेवत्यावन्ययेदक्रा
व्नः अश्वकस्पसंस्कारार्थंअश्लीलताघणांअकारिषंअकारिषकृतवंतः एकावचनस्पस्थानेवक्रवचनंउपरीष्टाद्वह्ननिपदानिव
क्त वचनांतानिदृश्यन्तेकृष्णाइनुः अश्वस्यअसनस्यव्यापिनः वाजिनः उविजीनयवलनयाः वेडनवतः तत्रसुसुरभिमुखोवीतिं
अश्लीलताघणेनहिस्लुरंधीनिपापहेतुत्वात्तानः अस्माकंमुखाणुखानिनिकमलोपश्कोदसः एकतकारोनुपयद्मृत्यकारो

॰ः इति किं च प्रण आपूं पं पिता विघतप्रत्तापिपत्प्रवर्द्धयत्व स्वनः अस्माकं आप्पूं पिवकुवननं बालयौवनपूर्व्वब यापद्मं ॥ ३६॥ पत्रे
सिप्यथाः कल्पयंति गायत्री त्रिष्टुप्पंक्तिः श्रीजिः तत्र आद्या आनुष्टिकः वत आनुष्टुप्‌ पर त्रिष्टुप सर्व्व अश्वदेवत्या गायत्री वत्रिष्टुप्‌ च
अगती च अनुष्टुप्‌ पंक्तिः सह बृहती वत्र च्छिहास कुक्कुट पूर्व तिः सम्पन्नु त्वा देव अश्वं सै मनेवांगानाम जदकान् निदर्श नैपूर्व्वा वि
क्ष्यते तेनाद्विपद्या असिंप्रवर्त्तति ॥ ३७॥ द्विपदायायाः द्विपञ्जायाः अनुष्टुप्‌ दाः याः तत्पदाः याः चयद्यदाः याः विच्छन्दाः विषमा
क्षराः विषमपदाः छंदालक्षणेन न तिसंवक्ताः या स्वछंदाः अर्धूनाः नतिनिक्वाक्षराः छंदा ज्ञातयः ताः सर्व्वाः सूक्तिः ॥
सम्पन्नु शमनेन हविः कृघत्रिल्ला ॥ ३८॥ महानाम्नी महानाम्न्यः अवः शक्वर्यः इतिया जण्पंते रेवत्यः एताः अपि अव अवरे
वतें हि तासु साम त्वनाति विश्वा आशाः दिशः प्रभू वरीः प्रभृततमाः मेघीः मघपृवाव विद्युतः विद्युत्त उत्पन्नायावाच
ताः सर्व्वाः सूक्तीतिः सम्पन्नु शमनेन हविः कुर्व्वन्नु त्वा ॥ ३९॥ नार्यस्तिष्टाणाम पत्यानि वक्तृनिष्टालक्ष्णाणि ॥ नार्यः तेत वयजमानस्यपक्ष्मः
लोमलोमानि वि विवैतुिपृथक्‌ कुर्व्वन्तु मनीषया मनसः इच्छया मनसः पर्यालोचनेन देवानां वयापत्न्यादिशः ताः सर्व्वाः सूक्तिः सी
मालक्षणेः याताः अश्वस्य वाजिनः यजन वतः त्वचि नोमे पुंसि माःसि माशब्दः सीमापर्यायः सीमकुर्वाणाः शम्पंतु हविः कुर्व्वंतु श
म्यंतीह विः कुर्व्वाणा अश्वे ॥ ४१॥ कृविंदेगति व्याख्याने अश्वविंशाप्ति अनुवाकेन सडवंत तत्राद्या गायत्री पदानुष्टुकः त्वा
रम्पनु सीत्कुर्व्वत रजताहरिणाः रजत कुर्व्वाणा सीसमयाः स्तेयः युज सह योजना: पूर्णा ते का र्मचि: ।१२

कः प्रजापतिः स्वाधीं आच्छ्यति च्छेत्स्यन् अहिंसन् कस्य प्रजापतिः त्वां विशास्ति त्वचा वियोजयति कस्य प्रजापतिः तव गात्राणि शरीरा
णि शम्यति शमनेन हविर्नीवमापादयति क उ त प्रजापतेर्न व सेमिता कविः मेधावी को तद्दर्शनः यद्वा प्रश्न इति पार्यमेन्त्रः कोला मम
नुष्यः त्वां आच्छ्यति कस्त्वां विशास्ति कस्त्व ते गात्राणि शम्यति क उ ते शमिता कविः न कस्य दपीत्य जि ग्रायः ॥४२॥ यस्मिन्पक्षे कस्त्वा
प्रजापतिस्त्वेति व्याख्यानं तस्मिन्पक्षे प्रताय. तिः ऋतव ऋतव स्तव शमितारः ऋतुथा ऋतानृतो काले काले पर्वत्ति विशास
तु संवत्सरस्य तेजसा शमीभिः कर्मभिः शम्यं तु शा मनेन हविर्नीवमापादयं तु त्वां अश्वयद्दान्तु कस्त्वां विशासि
नु समयो मनुष्य एवं व्याख्यानं तदा ऋतवो देवा ऋ शमितार इति एवं व्याख्यायते ॥४३॥ अर्द्धमासाः अर्द्धमासाश्च मा
२३१ साश्च ते नवपर्व पिपर्वाणि आच्छ्यन्तु अच्छिद्रं तु शम्यं तः शमनेन हविर्नीवमापादयं तः किं च आलोमात्राणि वमनु तश्च १९
विलिष्टं च श्लिष्टं च दयं तु शं च यन्तु छेदन करणे पर्व तद्दु हन्तु संधानं वाक्यं संयोगान्ते तव ॥४४॥ दैव्या अध्वर्यवः ये व देव्या अध्वर्यव
अश्विप्रभृतयः ते त्वा त्वां आच्छ्यन्तु वि च शासन्तु च कारात्तिं क्रमशः विशासन्तु च किं च गात्राणि पर्व... शः ते तव सि मा मया
दाः कृण्वन्तु कुर्वन्तु शम्यन्तीः मर्यादाः दर्शनेन शमनं कुर्वाणाः ॥४५॥ द्यौस्ते द्यौश्च ते स च पृथिवी वर्ष अन्तरिक्षं च वायुश्छिद्रं पृणा
तु पूरयन्तु ते किं च सूर्यस्ते तव नक्षत्रैः सह लोके स्थानं कनोतु कृणोतु साधुया सा बुद्धिः नीयार्थः ... दसः ॥४६॥ सैं ते स्तु स्वं ते
न

त्वचश्चस्तुहेअश्वपरेत्यः गात्रेभ्यः शंसुखंअस्तु अपरेत्यः शंअस्तु अस्थिभ्यः मज्जभ्यः स्वशमस्तु सर्वत्र अस्तुतवेशरीरायचमह्य
र्थंछंदसिचतुर्थीवक्तव्येतिनन षष्ठ्यर्थेचतुर्थी ॥४७॥ इतउत्तरंब्रह्मोद्यमष्टादशर्चंतत्रकस्विदेतिस्यानुष्टुभः कास्विदासीत्पूर्वचित्ति
रितिवत्तस्यानुष्टुभः त्रिष्टुब्जान्याः होता अध्वर्युंपृच्छतिकस्विदेकाकीतंप्रत्याह सूर्यएकाकीच्याख्यातं ॥४८॥ अध्वर्युर्होतारंपृच्छतिकि
ंस्विज्ञकिंतुसूर्यसमंज्योतिकिंस्वित्समुद्रसमंसरः किंस्वित्पृथिव्यैवर्षीयःमहत्तरंकस्यचमात्रापरिमाणंनविद्यतेनास्ति ॥४९॥
प्रत्याहब्रह्मसूर्यसमंब्रह्मत्रयीलक्षणंपरंवा सूर्यसमंज्योतिः द्यौःसमुद्रसमंसरः इंद्रः पृथिव्यैवर्षीयान्महत्तरः
गोस्तुमात्रानविद्यतेगवांहियज्ञाधार्यंतेजगत् कारणंनवतीत्येतदभिप्रायेणपृथिवीवागौः ॥५०॥ ब्रह्मोद्गातारंपृच्छति
पृच्छामित्वापृच्छामित्वांनवेतंवितेयवित्तीसंज्ञाने पनिज्ञायंनायदेवंसदैवज्ञातः यदित्वंअत्रपृष्टः सन्मनसाजगेय रव॰
मनसाप्रश्नविवेचनायसूक्ष्मानर्थानुज्जगाथअवगच्छसियःपुत्रिष्टुप्यज्ञः त्रिषुपदेषुगार्हपत्याहवनीयदक्षिणाग्निषुत्रिषुपदेष्वयमस्तु
विश्वेभूतं आविवेशआविष्टं भूतंआविवेशआविष्टं यत्तुनरतदुक्तंनवक्तायदित्वमत्रमनसाजगाथेत्यत्रब्रूमः सद्यः एककालमे
वपर्येमिपरिगच्छामिपृथिवींउतअपिचअर्थएकेनाङ्गेनमनसाअस्यदिवःपृष्ठंकिमुतभूतान्याविष्ठानिनाविष्ठानिनाति
नीति ॥५१॥ उद्गाताब्रह्माणंपृच्छतिकेष्वंतःपुरुषआविवेशआविष्टःप्रविष्टः कानिचअंतःपुरुषेअर्पितानि

[illegible] विवेशपुरुष [illegible] । आदितेषुत्रिषु
[illegible] यदक्षिणाग्निषु [illegible]

समर्पितानि पत्तन्नाहे ब्रह्मन्नुपवल्त्वा मसि वल्कप्र चान्यद्दुहन्तु आह्वानपूर्वं संहर्षवन्तो तेऽपसीगस्थाद्ध्रुयो अभि पद्यनाडुं पृच्छामि
त्वा मवतुं किंश्चिन किंपुनः न: अस्माकं प्रतिवाचा अपि प्रतिप्रवाषिश्रत्रप्रश्नेन ॥ ५३ ॥ प्रत्याह पंचस्वंत: पंचस्वंत: पुत्र पश्चाद्विवेश पंचवस्थि
तिषंच प्राणा: किं वत्ता न्यंत: पुत्र पश्च अर्पितानि प्राणा नो वात्मन स्वप रस्य नाप स्थ्ता सिद्धि: नव आत्मा नमंतं नाण प्राणा: स्वाप्यायं तेन प्राणा
मेतेन णात्मेति वक्रांति: एतत्वालां नवंतं प्रति मच्चानः प्रतिज्ञानन्नु अस्मिन्नवस्थित: न च मायया प्रज्ञया न च सिन्तन: तज्ज्ञ तर: मतमत:
मामपन्द्रः ॥ ५३ ॥ हाता चर्यं पृच्छति का स्विदासी नु प्रत्याह त्योनासीत च्यास्व्याति ॥ ५४ ॥ अध्वर्युर्होतारं पृच्छति ॥
२३३ काइमरेइमिति वक्तानार्थे अरेइतिआमेवितविप यः अनाव पितिपाले काव अरेहात: पिसंगिला कावक्कुतु पिसंगिला २०
कवश्वास्के इमर्जति का स्वपि योपं थानं विसर्प्प ति ॥ ५५ ॥ प्रत्याह अज्ञा अरश्च अश्वऊ पिसंगिला मा हि पिशंगरूपे गिलति
तस्यपतिस हि तस्यापाश्वनावः स्वा विश्लेषाडच्यतऊ तु पिशंगिलाहत्वा ऽपलन्यापलन्त्य पिशंगरूपं गिरति शा हि किलस्यशर्मूलानी
श्वानलऊ ॥ यस्था पयतिशतैव नह्यानि स हि तस्पश्वेताव: शशश्व अश्वस्केदे आर्द्यास्कं च अर्जति गच्छति स हित स्य स्वा ता वक्ष स्कं ३
अ हि स्व स्वकोयं पंथानं कुर्वन्नेव विसर्प्पति ॥ ५६ ॥ अ होताज्ञातारं पृच्छति कत्यस्य क निस्य पदस्याविष्ठा: कतिप्रकारमस्यपक्षस्य
वं कतिच्च हनानि कतिव हामा: क तिसा वसामिह्र पंज्ञाय इस्पत्वालांनवंतविदथावस्नेन हेतुना पृच्छि पृच्छामि अत्र कति वचनाः

सत्त्वयार्जन्यजेति ॥५७॥ प्रत्याहर्तुस्य परमसंख्यया पर्मं जिहीर्षुः प्रश्नं व्याकरोति षटत्रिंशस्य यज्ञस्य विष्टाः शतं च दशाः ॥ छंदो
हूराणां सं जिहीर्षुः आह चतुर्दशं छंदांसि गायत्री प्रभृतीनि चतुर्विंशत्यक्षरा द्वौ तौ चतुरुत्तराणि अति धृति अनुष्टुप सप्तत्यानवति
एते श्रायस्त्रीं यज्ञ स्नायते तत्र गायत्र्यादि धृतिश्चतस्रः एवमुद्दिष्ट कृतिश्चशतं एवमन्यद्यपि छंदस्सु एतदभिप्रायमेतद्य
शीतिर्होमाः एकविंशतिरश्वमेधर्पा ॥ तत्र अग्निषोम्यश्चत्वं पशुर्गाग्निपुनर्भक्षित्वं तेषु षोडश तत्र विंशतिर्निर्यूपे चतस्रो
शातपः तदभिप्राय मेतश्चकारिषामिद्धृतिय डक्तेश्चत्वम् समिधो हतिश्चः यानि समिद्धिः सेदी ... पेनाम्नि यं:५
सः अश्वमूपर गोमृगाः प्राजापत्याः पशवः यज्ञस्य ततश्च विद्यावदननमब्रवीमि समहोतारो वषट्कर्तारः सत्त्वयाज
न्त्वयजेति ॥५८॥ तज्ञाता ब्रह्मणो पृच्छति को अस्य कः अस्य वेदस्य भुवनस्य नाभिं कस्य द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं वेद कः
श्च सूर्यस्य वेद ज्ञाना निवृहतो महतः जनित्रं जन्म कश्च वेद इदं इमं सेवं इमसदृति विनश्यत्यय: यतो जाः यतो जन्मा ॥५९॥ प्रत्या
सः वेदाहं अस्य भुवनस्य नाभिं अहं वेद परं ब्रह्म वेद द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं च ब्रह्मणो विकारभूतं वेद सूर्यस्य बृहतो जनि
त्रं परमात्म लक्षणं अथो अपि च वेद वेदं इमं यतो जातः परमात्मनः यज्ञात्मा ॥६०॥ अध्वर्युर्यजमानः पृच्छति पृच्छामि त्वां परमन्तं
पृथिव्याः पृच्छामि त्वां परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वा

वाचः परमं व्योम वाग्वं स्थानं ॥६१॥ पृच्छाम्यहो इत्यंवे दिक्प्रश्नेषु अन्नः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः तज्जातस्य नाभिः नद्धतो यज्ञो इदं प्रजाः
प्रजायंते इति अयं वै सोमः चंद्रमाः लतासोमपृष्ठोवा अश्वस्य पृष्ठे अभिषेकेनेतसः अयं वै ब्रह्मा ऋत्विज वाचः पृश्नेः परमं व्योम वाग्वं स्थानं त्रि
वेद संयोगात् ॥६२॥ सुभूः स्वयंभूः प्रथमो महत्यर्णवे ... स्वयंभूः स्वयमेव भवन् स्वयंभूः स्वच्छं गृहीत शरीर प्रथमः अनादि
निधनः प्रभुः किमकरोत् अन्तर्महत्यर्णवे दधे ह महतो ण्णवस्य हेति निपातः पुरा घातनार्थे विदधे गर्भं ऋत्विजं प्राप्तकालं कथंभूत
मिति वक्तव्यं यतो जातः प्रजापतिः अनन्योपमः एषः ॥ ६३॥ होता यक्षत् होता यज तु प्रजापतिं सोमस्य महिम्नः संवं पिबतः
सरस्वती माणं सरस्वती तां प्रीत्या पपिष्टं क्रतुवपि वेतु स्वाहा सोमं त्वमपिब होतर्यज ॥६४॥ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो
व्याख्यातो मंत्रः ॥ ॥६५॥ ॥ ॥ ॥६॥ ॥ कस्य कृतो मंत्रस्तात्पर्येत्र यो विंशति मो ध्यायः ॥ ॥६॥ ॥
॥ ॥६॥ ॥ तत्र तरं कृतिरूपा मंत्राः आश्वमेधिकानां पश्वनां देवतासंबंधविधायिनो ध्याये नोच्यते अश्वस्तूपरो
गोमृगस्ते प्राजापत्या इति शतपथोपेतमध्यायं स्तुतीकृत्याद अश्वस्तूपरो गोमृग इति तान्यध्याये रूपमाल
न्त इत्यादिना यथैनदृ श्या .... त्रं प्रदर्शनं कुर्वन् ऋत्विक्कृतायमध्याये सूत्री कृतो यत्र नैव माह त्रयो
विंशे तूपरो गोमृग अग्नि पुनक्ति यथाक्रम औदोद्देवताद्धृति तत्र वेशा वावामनद्धृत्येवमंतायपर्यायः यथयथ

ग्र्योदशा२

ल२

नोक्षितो धूम्रनोक्षितइत्याद्ययः श्वेतावायव्याश्वेताश्वशौमाः इत्येवमन्नाद्दृतश्च यूपकुनाहितादिष्टुयगणवचनाः शब्दाः सो गुणिनेपशुमुलक्षयं
मिवसन्नायकपिंजलामौमः इत्याद्ययस्तुधि श्वषां देवानां अतइत्येवमन्त्रायूपांतनेप्रत्रयाद्दशा नएपाश्चालभंते तद्यपेपशवोनज्ञायं
ततनिगमनिघंटुनिरुक्तव्याकरणेभ्योज्ञातव्याः तत्समयविज्ञस्त्वपापर्द्धिकल्पः ।। ।।जग्रहक्तोमन्त्रनाथेव तुद्धिश्शातिमख्या
यः।। कु।।आनंदपुनवाज्ञव्यवज्ञटाख्यस्यसूत्रनो।। मंत्रनाथमितिंकल्पेनेअप्रथुं प्रशासति ।[illegible]। शांदद्धिः द्रूयमपि
श्रुतिर्देवताश्चांगवादना वसां विदधाति शादाद वताविशेषाः दत्तास्त्रश्चांगशादेदद्धिः प्राणाति देवताक्रीदिता यया
निर्दिश्यतेऽस्यांगानागपत्नी ययाकरणविन स्त्रानिर्दिश्यते एवं निमन्त्राः सामर्थ्यन्नवतियुक्तेन होमकाले अ
गादितिधानदेवतायै होमः आदवस्तु निम्नाज्य मवदानाद्दत्वी तापत्याख्यायं देवताम्यः आकूतीजुहूतीनिदद्धिः शा
दायस्वाहादक्षसूलेनवकायस्वाहा एवं प्रयोगः कविवदेवताः देवतापंनलानवतियथाप्रुक्तायस्वाहाहक्षास्वाहालकविवायया
किमन्त्रानिर्देशादव्ययदेवतयाः यथाग्नयः पद्मातिः वपानि पञ्चतिनितिपवंदव्यदेवतमप्रसिद्धयज्ञयास्वेदिम्पावगतवेप
यिंनीलवेतियावदश्वरन्तृपेषुमप्रस्यमूर्द्धनिजुहोतिगुंवकायस्वाहेतिवरुणावेजुंवकद्दुतिश्रुतिः ।।१।। हितपपगर्भः

तत्सृष्टिः कायः हिरण्यगर्भः प्राणत इति व्याख्यातो ॥२॥ यस्येमे यस्य सर्वे कस्य प्रजापतेः इमे हिमवन्तः बहुवचनोपदेशाद्
पिस्थाः हिमवत्प्रभृतयः पर्वताः महित्वा महत्त्वं महाभाग्यं विभूतिर्यस्य समुद्रं ससिन्धुं रसया नद्या नदीसमेतः शत्रुकर्मणि नद्या सहितं विद्
हिमा कुसदिदः यस्य बाहू: दिशः प्रदिशश्च बाहू यस्य सं त्यनर्थकानिर्देश्या भावा तस्मै कस्मै प्रजापतये देवाय हविषा विधेम
हविर्दद्म इति कृतविभक्तिव्यत्ययं संबध्यते ॥३॥ य आत्मदाः य स्व आत्मानं ददाति उपासकानां नंदयिता हि ज्ञास नु४
काः साधुज्यं सालोक्यं वा प्राप्नुयुः यश्च बलदा व लार्थिनां पश्य विश्वे मरुत्वा उपासते प्रशिषं प्रशासनं यस्य
२३५ देवाः प्रशासनमुपासते आहृत्य यस्य प्रज्ञया वा वि ज्ञानं शिष्या वषिवशासनं कार्यं विधिवत्कर्तव्यं सः स्वयं तु पुना ११
स्प४ इति किं च यस्य छाया आश्रयः परिज्ञानपूर्वकमुपासक नं अमृतं अमृतत्वप्राप्तिहेतु मृत्युं यस्य मृत्युः यस्य पञ्चप...
प्राप्तिहेतुः तं नं येन हि कुन मृता स्मिन्वत्य यथा तेन दुः खमेवोपयन्ती ति कस्मै देवाय व्याख्यातं प्रजापत्यानां यान्यनुवाक्या ॥४
नानाङ्गाः वैश्वदेवानां पशूनां याज्यानुवाक्या दशपर्वाद्या सप्तमी विजगत्याः त्रिष्टुमान्याः आयं त्वा आगन्नृतुन: असमिधाः मे
कीयाः स्तुत्याः ऋतवः यज्ञाः संकल्पाः विश्वतः सर्वतः अदब्धासः अनुपहिंसिताः अपरीतासः अप्रतिगताः केनचिदनिहिताः

ततोनान्यधीयज्ञकृतूनांसंकल्पानांवाकिंवयथादेवायनःअस्माकंसदंसर्वकालंइच्छन्तएवार्थेद्वेवर्द्धमानायअस्य नूयासुःकथंसूः
आश्रुवः पञ्चप्रमाद्यन्ंरक्षितमश्वदिवेदिवेअहन्यहनितथाभूयादितिवाक्यशेषः॥५॥देवानांभद्राक्षानांभद्राभंदनीयसुमतिः
कल्याणीमतिःअपिनोनिवर्त्तितामित्यनुषंगः अस्मान्प्रत्यभिमुखीभवतुकथंभूतानांऋजूयतांऋजुधर्मेणयेयजमानानांकामयन्ते
तथोक्ताः किंदेवानांरातिःदानंअभिनःअस्मान्प्र तिनिवर्त्ततांतानदानःदेवानामेवसख्यंसखित्वंवयंयजमानाःसत्वम्प
सीदेमवयन्ततोस्मात्वंनआनोदेवाःआयुःप्रतिरन्तुप वर्द्धयंजीवसेचिरंजीवनाय॥६॥ तान्पूर्वजातान्देवान्पूर्वयापश्चकृतिभिः
च्यंपूर्वानिविदानिविद्वद्वाग्रूपवतःहूमहेआह्व यामाकथंभगमित्रंअदितिंदक्षमस्रिधंअस्मृतमज्ञावंदक्षस्येनहिंश
कणंसोमंअश्विनौवायोःमहितासम्यक्तावेस्यनगामं ४ अस्माकंमयःसुखंकरकावोभवतु॥७॥ तन्नःतत्ररनेपजंमयोभूसुख
२७ भावयितृतःअस्माकंवातःवातुआत्मानवनेपजंमाताप्रथिवीअनुग्रहंकरोतुतत्पिताद्यौःअनुग्रहंकरोतुतद्ग्रावाणःसोमसुतऽसो
मानिष्पत्तिकारिणःमयोभुवःसुखस्यभावयितारःअनुग्रहंकुर्वन्तुअश्विनौधिष्ण्यौभावयितारौतेनास्मुवामपिश्रृणुतंश्रुत्वावानुग्रहंकुरुतं
अशनंभेषजं॥८॥ तमीशानंतमीशानंजगतःजंगमस्यतस्थुषःस्थावरस्यपतिंनमाधिपनिधियंजिन्वंधियासंकल्पमा

उ

६२

यणामिव निद्रा॥ निधिपतिव॥ यज्ञाकर्मणां जिर्वितिश्च वनायतपेणायच्छमन्हेयाच्छ्यामभ्यर्थ्यं किंवपूर्वेण॥ यथाऽनेन प्रकारेण देवैर्दे दसांधना

नोऽस्मद्रूपयाच्छ्येवर्क्ष्मानायमहितावपायुः पातानश्रदब्धः अनुपहिंसितश्चान्येनकेनवद्वस्मयश्चाविनाशायतथाऽश्वसेवन्हमेतपन्तुषंग॥८॥

अभिमातिः शस्मिघस्सयनंनः अस्माकं इंद्रः दक्षान्तुस्थापयन्तुकथंभूतः वृद्धश्रवा प्रभूतश्रवः महाशयो वाश्च स्विनः अस्माकं पूषा दधातु विश्ववेदाः

सर्वधनः सर्वज्ञो वा स्वस्ति नः अस्माकं तार्क्ष्यः स्वस्त्यनु अरिष्टनेमिः अनुपहिंसितावि स्वस्ति नः बृहस्पतिर्दधातु॥१०॥ पृषदश्वा

मरुतः पृषतः अश्वा। एषां पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः पृश्निर्धेनुर्माता एषां तत्ररवमुच्यते। शुभंयावानः शुभं यान्तं ऽनाम्यतिविद्यु

५ शुभंयावानः अग्निर्माणि ब्रह्माणि भुवनपितविनिश्च विदथेषु यज्ञेषु येमय अमनशीलाः आदत्गमहनतिकिविरयेद्व्यर्थं हतानमनः

तस्मिन्समाश्रनेनेनहविर्लक्षणेनाहूताः सन्नः आगमन्तु अग्निं गच्छन्तु इहेत्पन्तुषंगः यवाग्निर्जिह्वाः अग्निः वाक्कृतादद्भुत्पर्यमनवधे

ते तुर्दृशोऽवसाणमं निद्ध्यमसूसदनाः आदित्यदर्शनाः विश्वेदेवाः ते वनः अस्माकं वसागमत्रिहा॥११॥ किंवदन्त्रकूलंकर्मणि नि कर्णेः

भीभरणुयाम देवाभद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः यजनीयाः किंव स्थिरैः शिथिलैर्गैः सत्रिश्च तुष्टुवांसः स्तुवन्तोऽन्वसः

नर्तनमि दार्यापुत्रपौत्रादिकन्तस्निमहितावि क्रमैर्महित्वायुर्ववमहितयं देवहितं दैवयस्थापितम सुमन्तुष्यातु॥१२॥ शतमिन्नु शरदो

श२

यांतिप
जनायादिनोति
२३ इति
२३

स

तनपिरनदः श्वतिश्वन्निकमे वद्ववौः मृत्युकालमित्यर्थेनिप्रायः न पित्र दितिमेतश्रयश्रयस्त्रिंशत्रशेशतेनअस्माकंरयंसक कृतवमं[illegible]
र ज्ञेसंसयान्नरुमांजमानिनितामशक्षिंयत्रस्तूयंकत[illegible]वन्नुहत्यभिप्राय ।अत्रपितरः नवस्त्रिकताभ्रमयस्तवयजमानेज्ञानितानवस्तित
नुतंयत्रवेधजापतिः प्रजाःसृज[illegible]उपक्रयतस्मासनयित्वा विश्वस्हीतियत्रपितनाजभवंतीति। एतदप्युत्तमवयंमयत्रक्षियतेयत्रेन
ममावस्याद्ध तितद्देषो मेरधिजातेमए षप्तश्चे सायितामवतीति[illegible]एवविन्नू णोंउद्धे दाह वंकावीणाः पितनायत्र
संपद्येतेनरुपिशरदांशतमन्निकएव तियतपर्वै । वमतावृमः मानोमहान्तारिषतायुर्गन्तारितिमारोरिषतमाहिंसिष्टन
रस्माकंमहामहस्वकालएवस्त्रापुर्यतोप्राप्नुयात् अन्तंवासंविल्यतस्ययदंहेस्त्वृंमहाञ्न[illegible]विवक्षणथवर्षा
प्रसिक्ताङ्ववर्मवंह्राः सर्वैप्रयत्नाः शिथिलीन वन्नि। १ ।आसर्वात्मकत्वेनादितिमंत्रहकस्तातिश्रादितिः घोरादितिर्द्यौ
तरिक्षंश्रादितिर्मातासपितासपुत्रः वृतिक्वांदसोलिंगव्यत्ययः विश्वेदेवाअदितिः पंचजनाअदितिः किंवाबहु
नाक्षेनस्ग्रदितिरेव[illegible]माणें अथवानेयादितिरभनाच्चतक्षिप्तनः पनाय्यवद्योःपञ्चतीत्यादीनानिमहाभाष्यादिष्वेका
त्रिहुतीमानाग्रे[illegible]पं हुहानिर्हाविंशतिनिर्माणिः सुष्टुभिः तृतीयाषष्ठ्या अगत्यायक्वचृनागात्तृतीयपादादिष्या

ध्वः
पु

यचे१ ख्यायं यद्वाजिन अश्वस्य देवजातस्य देवैर्जनितस्य सप्तेः सर्पणस्वभावस्यास्य निरन्तरसत्यतद्विप्रायं समवेतः समरणाद्य प्रवक्ष्यामश्च प्रयाजः

विनस्थ्यज्ञे वीर्याणि चरितानि तस्मादपि परिख्यन् समा परिगर्हन्तु नः अस्माकं देवा स्तुत्यानवद्यं पठन्तः तिर्यग्भ्रतिष्ठा अस्मे

अतावचीमिमा परिख्यन्निति एते देवाः मित्रो वरुणः अर्यमा आयुर्वायुः वकारलोपनं इन्द्रश्च ऋभुक्षा समन्ततस्त्वा ॥१४॥ यन्निर्णि

जामयद्यानिर्णिजा निर्णिजनेनोष्टकस्नानेन सं स्कृतस्य अश्वस्य संतनकाले यं संपन्नमश्वस्य तदेतद्भुजो रेक्णसा रेक्णो

दत्तिः धननामधनेन मणिकाच्छेनपावृतस्य सं ११५ गानुं केसरखचितगन्धमेवस्य पूर्णमनीन्द्राः पयेवयन्तितदभिप्र

यमेतस्य रातिं दानेन अध्यसङ्कुधाना लाजालब्ध गं रातीतां गृहीतां मुखतो नयन्ति अश्वस्य नासिकान्तस्य मञ्जयन्ती २४

त्यतन्नति प्रायमेतश तदा अश्वस्य सुप्राङ्गजः मम्यन् मेम्यदिति शब्दानुकरणं विश्वरूपं हि सुप्रीवः आमयन्

क्ष्यावो ययाटेषु नन्नादित्यतदभिप्रायमतश्चं किंवन्तं दाशश्वाः इन्द्रस्य च पूष्णश्च प्रियं पाथः अन्नं पशुलक्षणं अप्येति अ

न्याणस्तुत्यविहितपक्षन्तस्मै मा पोष्णः ध्यीमानायातदेवाद्य घांसुतोपयन्ते इन्द्रापोष्णः ध्यामानाद्या मिति तदस्य मत्यत

वदातिहि इन्द्रापूष्णोः प्रियमिति ॥१५॥ एष छागः एष आमेछागः पुरः अग्रतस्थितो नीयते अश्वेन वाजिना साहितः पूष्णः

य

नाग: नीयते [illegible]श्वनमहा सोपि पर्य्यंग्यएवं विश्वदेक्षा: सर्वेभ्यो देवेभ्यो हित: कस्मिन्काले अग्निश्राम मध्निप्रे तंयद्यदाश्र नोद्गृशंकद्ध्रे
सर्वता श्वनमाहित मश्वमस्मिन्काले संज्ञयतेपशुपु नाह्नाशश्वक्षयते तदेतद्कुं तंत्वमावएतमस्वत्त दामेप्यवस्मायमाम नैकनूणा
यज्ञित्वा तिप्राणातिमाहितमर्ग्योधिकारइति ॥१६॥ यद्दक्षिण्यं हवि: साधनभूतं भानुशः आताहृताञ्चे यद्वावारिणद्देवयानेणञ्जा
दित्यवद्दभिवारितगतिं देवयानमार्गगामिनं वा दि: संस्कृतं सम्पनार्थं जनस्तव ऋ्मणि काम्यव्यये नमद्विषा आविय्य
ङमाना: ८ परिणयं व्याश्वं स्त्र त [illegible] त्यर्थ: तस्मिन्काले हृष्ट: प्रथम: नाग: अज्ञाम्हा: प्रतिपद्तुं देवेभ्य: प्रतिवेदयस्व का
यभशवृत्भवरवाश्न नोहेषु ललाट इति पश्यते तं दतिप्रायमेतत् ॥१७॥ ह्यानाद्यर्थ: हातारत मांसनासु विप्र इति
वध: यस्मिन्यज्ञे होता अपि शंसिता शास्त्राणां पिसद्धमेधावी साधु ब्राह्मणो वा अयं यर्थश्च यस्मिन्यज्ञे आवयाप
श्रालीतिमुस्वधन व्ययति कर्म्माणि आवयाश्चमि मेध: अग्निदीपक: यावयर्जित: सोमिषवयस्या आज्यं हनै शील: तेनयज्ञेन साधुतं
क्रतेनस्वि [illegible] श्नववक्षणानदीर्धवनां हाविकयां वृतपयो दृशविपयस्याश्वनोडाशमां संश्राहणं भूमा पूरयध्व मङ्कपणं दत्त
त्यभिप्राय: ॥१७॥ यूपश्च [illegible] पंजे [illegible] तिगत [illegible] वयप्यूपवा हा: व्रषाञ्यं अश्वम [illegible] पायतद्वितिदक्षी नीतिप्राक्ष [illegible] समम व

क्ष्वनं [illegible] येसङ्गना॥ अर्वन्तं अश्वापःपवनंपश्यतेनेनेतिपवनंकामादिसंहरन्तिगतोअपिवतषांजनानांसंबंधिनीआसिमूर्त्तिः। गुरु
उद्यमत्र्यागारणअसिमूर्त्तिनिः अस्मानःइहवक्ष्यामा॥ १९॥ उपप्रागात्परमगात्सुमश्च। स्वयमेवयमेममत्र्यआविनिहितेमन्ममननं किं
नक्षितित्वेश्चदेवानांश्राशाः आशंसनाभिमासुध्याघघयंपथुनागच्छेअहत्येवमादिनिगपागतः॥ सौ[illegible]ः कामितदेशः अश्वद
२३८ ष्टंहिसर्वपवारोहंकामयते [illegible] पवातोब्रवीमित्र श्वनंविप्राकाषयामदन्तिअग्रमस्तु एतमस्वैविप्राः नपयश्च
संवयद्वद्वानेसुमेपोषणायुष्वकमहतवन्तं वंस्तुंशालनवंधनंशोलनार्थवादंवा॥ २०॥ यद्वाजियद्वाजिनःअश्व
२२८ यद्दामदमनंयद्वसंदानंधेनंअर्वतः नागतो अत्यार्वग्रथयाचशीर्षण्याशिरसिरवारसनानियोजनीया २५
वरज्जुःवंधनीयस्याश्वस्ययद्वावास्यप्रभृतंपा हस्तंनिक्षिप्तंग्राह्यमुत्सृष्टणंसर्वासर्वाणितानितेतववर्द्धयजमान ६।३।२
अपिदेवेष्वपिकल्पतयेअमुसं [illegible] वितिपान्येयदश्वस्ययवश्रश्वस्यक्रविषःकाघ्यासमांसस्याक्रमविहृतं [illegible] जायतद
तिनैत्रकाः मक्षिकाआशश्रशितवतीयद्वायज्ञस्यवोस्वधिर्यंतोमौशासेरिप्तंलिप्तंनखेअपिस्तियवहस्तयोः। समितविर्त्तयव लिर
नखेषुसर्वातातेअपिदेवेषु स्वितिमारव्यातं॥ २१॥ यदूबध्यंमक्षितमपरिणतमामासैयस्थंतृबध्यमभ्यातेउदरस्यापा
४

लेर

शुतं टथयूतं ग्रति गंधाय तस्य स्थ आम . थापवाय्य क्राविषो मांसस्य गंधोऽस्ति विद्यते सुकृता निमैमितारः कृएवन्तु कुर्वन्तु तच्च
पिव मर्यं स्वमर्यं शृतपाकं यवं तु ॥२१॥ यत्ते शूल शोपश्रपणं तद्धवि मेत्रः यत्त तव गात्राद् दक्षत न्मांसाऽपच्यमानात्
अभिशूलं मासा कृक्षं धावति गच्छति कथं तु तस्य सतः निवृतस्य संज्ञपस्य समितां मा श्लिषत् ॥ मा श्लिष्यत तद् भूम्यां माव मान् ढूम्या २
तृणेषु कि तु देवेभ्यः उशद्भ्यः वशकातेभ्यो कायमा नेभ्यः रातं दत्तं कृतमस्तु ॥२२॥ ये वाजिनं ये जना वाजिनमश्वं
पाचिपश्यन्ति परिपश्यन्ति पक्वं शृतं ये च ईं पनमस्तु वीरघाया ई आहुः सुरजि रयमश्वः पक्वः अतो निर्हर देहीति शादूः प्रकार
ववनः ये चार्वतोऽश्वस्य संबंधिनी मांसभिक्षां उप सातेलिप्सवः अर्वतोऽश्वसंबंधिनी या अभिगूर्तिः सा नः अस्मा नेभ्यः
न इन्वतु आप्नोतु व्याप्नोतु देवानामनन्यहुताद् त्यभिप्रायः ॥२४॥ यन्नीक्षणं नितरामीक्षते दृष्टता दृष्टं तसं विदित्य
र्थं येन तद् धर्मादि दिनानं नीक्षणं मांस्यचनया मांसपचन्याः इति प्राप्ते सकारलोपश्छान्दसः उषायाः यानि च पात्राणि यूष्णः व
सयाः यूषसंबन्धस्य यूषन्नादेशः षष्ठ्येकवचनेऽल्लोपः आसेचनानि आसिच्यन्ते तैः तानि आसेचनानि ऊष्मण्या ऊष्मशब्द
स्य धारणार्थं यस्य व्यय। यानि चरूणां ऊष्मण्यानि अपिधानानि चरूणां स्थालीनां यच्च अंकाः ... पलद्यकाः शरीरावयवानो

येषु २ स्या २ शरीरावयवाः १

वं॥ऽकृणवः॥३६॥ सद्भावप्रतिपन्नस्य वंवनेकाविदस्वतायां कमात्रुपछन्नस्य हन्तुः किं नाम प्रयुष्मः॥ ॥ यात्वक्रूनाऽश्वविशसनाधिक
रणभूताः वेतसमय्याः तानि सर्वाणि परिभूषयंति भूषणालंकारः अलंकुर्वन्ति परिभवन्तिवा स्वाहा॥ मा त्वाग्निः मा त्वां हे अश्व अग्निः
पशुश्रपणः ध्वनयीत् ध्वनिः शब्दकर्मा ध्वनिं कारयेत् पवनं धूमगंधिः अल्पधूमावरणः मांसं हि पवनं अग्निर्दहन् पिप्रल्यधूमावर क ४
णः तद्वद्दह्यमानं शिमिशिमिः माशब्दं करोति अत एव मुच्यते मा वनुषा भ्राजन्ती संदीपिता मिनानास्य सिविक्तः विविति विवेक्ते
विविक्तेन कुर्वन्ति भग्ना विदार्यते वा उखा मयस्पद्यमाना सरसत्वं दिहायते जघ्रिः गंधघ्राणशीलानि तेषां न तुभ्यं वन्तु नाषा २५
कथं गंधं जिघ्रंति अघ्रिक्षाच्यावच्वदेवताः सं नीत्य यस्मादेव प्रतिपादितं प तत्र अस्माभिः पुनः स्मर्यते इष्टं यागनसं
२३९ गतीकृतं कामितं अभिपूर्तं अभ्युद्यतं वषट्कृतं च मादानकाले तं देवासः देवा प्रवृद्धं वासः आहूत सस्तु प्रतिगृह्णंतु अ
वीनं ४ स्वां॥२९॥ निःक्रमणं निःक्रमणं गमनं गमनं सीवनं स्थानं निषदनं तत्र वस्थि विविवर्त्तनं अधमणं यान्येतानि निवेशितानि यद्वा पड्बीशं पा
दबन्धविशनीति पड्बीशः पादबंधनमुच्यते अर्वतः अश्वस्य यच्च पापीतवान् उदकं यच्च वा सिंयवसं यं घासं जघास अदने भक्षितवा
न् सर्वाणि तानि ते यजमानस्य अपि देवेषु अपि प्रजापतय असुसन्तु॥३०॥ यदश्वाय॥ यत्तांझसमतो मनाग्वायनासः भृण तियद्व अ वीवा
५

संयानिनवविंशत्यानित्रपश्चात्प्रतिक्रमेयवसन्तानंसद्वीपतनमेतिवंधनमवश्चर्वत्तंत्रर्द्धंतेद्वतिविंशतिरत्ययःअश्वायतिसामानाधिक
रण्यपाश्यद्वपद्वीशंयद्वपाद्ववासःपतानिद्वियाणिदवेपुत्रयामयत्रिशवद्धत्रियागमयन्ति॥२९॥यत्नेसोदत्यस्मिन्‌अश्ववानांद्धति
सादःस्वश्वपक्षंयत्नवसादेष्टस्थितोसवारःमहसामहत्वेनाविंतःसत्रसूक्तंतथ्यानत्तरंपाह्यविकशयावाचत्तादत्तुदतिवि
द्यतिशुश्रुवाद्धवतानानियथासुवाहविषावदंयाम यन्तिअवदन्तिशागमयन्तिअश्वरेषुयज्ञेषुंद्धतिपवंसर्वाणितानितलक्ष ऋ ४
श्वत्रत्मणानयीलक्षणेनसूदयामिक्षारयामि॥३०॥ वत्तुःविंशत्तुंक्रंसःपशवःवाजिनःद्धनवत्तः वववंसोदवा वैवःअस्य
देववंधुःनावीवादेगाहसोनविष्यतिअस्यस्वयाय ८नाःस्वधितिःसौसःसमतिएकमंशीकृता संगवृत्तयतःअतावद्वाम
अछिद्राणिगात्राणिभूनवस्वंडितान्यंगानिवस्तुना पत्रानवक्रणोतदृशमितारःकिंतपत्तंपर्वपर्वअनु थपकथ्य
ततानिशसनत्तनोर्द्वेवंस्यिववमंत्रस्पसंवंध॥३१॥एकस्त्वष्टुःएकःअश्वस्यविशस्ताविशंशितासंवत्सरःतद्वत्तंसंवत्सरंस्पतत्रसेतित्वष्टुः
आदित्यात्पत्यनस्पार्द्वंस्थनतुत्वंसुरादस्वंवसर्वानिरत्नक्षतिद्वौयत्नतानियन्तासोनवतःतथाकतुःद्वितायामासानांनियन्तानिशासःएवंविश
सितास्यात्नांवदानीसुकीयंकर्माद्वयुनाद्व॥३२॥मयातयानितवअश्वगात्राणामंगानांकतुथाकतानात्वतोवर्द्धनानिकनामितात

नातिमांमपितृनांमवब्रुत्या[redacted]वब्रुत्यावदनानिप्रत्युद्दोमिश्रमो॥३३॥मात्वामात्वातपरतपत्रुत्वाशद्केमात्रविज्ञानात्मेप्यतमुरवदुःखयोर्जोक्लाप्रिय
श्चात्माप्राणः उक्तःसदि श्रुतोप्रियमितेनन्दुपासीतेत्पुरुषःदेवानपियन्नंदेवलोकपद्वत्तेंसंतंमावद्यविनिश्चासःन्वःशनारस्यक्रातिजिपरश्चा
स्थापयद्वपरके देशमवदानभूतन्नेतवमासतेतेतवरष्ट्रुःगर्तशीलोलुब्ध!अतिशमाश्रप्रहतःअतिरायग्नंकम्यछिद्राद्कि ... असूनतेमिथुमि ति २
ध्याकःकनात्॥३४॥नवेऽःनवाउपतन्मृयसननिष्यसिदे वात्रूदसिपथिलिःस्नुगनिरितिख्याख्यातंऋप्रब्रदेनांद्दंद्राखौतेतवयुंजेय।
ज्ञनादैवाद्धनेप्रतिश्रुनेस्त्रन्नतांहपतीवमन्नतांसंवधिना वक्षापतिपुनावन्नतांनवनदुक्ताम्अश्वरथयाजनेयुंजन्यस्पकाम्पाहराद्दति
२६० दवस्वंसमानलोकःसंजातइत्यनिप्रायःएवमुपश्रुत्यस्व यमवउर्पस्थात्उपास्थितोवाजीश्रुत्निासमस्पाश्विसंवंधिनःनाशनावश्वि
भाहूत्यादिप्रापयोऽन॥३५॥हूदानीयज्ञाङ्गवंतःश्व ननगवन!अस्माकंवजाकवाजाकृणोत्विहन्यथ्यंशोभनाश्वंवकोत्वष्ठ्र
२४० सष्टपुत्रात्वकेनात्कुद्वितिरःपुत्रास्वपुत्राशद्नोप्यतेद्दत्यनेविशेषणेत्वष्ट्रःसःपुत्रानन्तस्यपिवविश्वायुषंसर्वस्यपोषकंरयिंधनंकरोतुअस्नागा
स्त्वंचअनपाधत्वंतन!अस्माकंमुखंदितिर्द्वमाताकरोतुतेधंवकोवादितिशद्धःअनागास्त्वंनःअदितिरदानोखैःकनोत्वदिवनुत्रतंनोऽस्माकंश्वा
श्वःवनतांकरोत्पर्यवनि!वनोत्वहविष्मानश्वःसर्वेषश्वावयवादेवीषि॥३६॥हूमात्वकंषट्द्विपदाःविराजःतिस्रावैश्वदेवाःतिश्रश्राग्नेयः॥
६

संबद्धामंत्राव्याख्यातान्नामाख्यातोपसर्गनिपातजनितवाक्यार्थाः अथेदानीं खिलान्युक्तामिष्यामोऽग्निष्टोमाग्निसौत्रामण्यश्वमेध

द्विपदादन्नमाग्नुहोतातिश्रुतेः अंतुकमितिनिपातसमाह्वानानर्थकइमानिभुवनानिभूतजातानिमाषधामष्माधयामष्ययंततोनंतसंइंद्रश्चविश्वेदेवाः आ
दित्यैश्चसहितइंद्रः सगणश्चमन्द्रिसैन्यमन्नंअश्रुस्माकलपज्ञानिकस्कनात्ककिंयज्ञेनास्मावेतत्वंशमीमंत्रपज्ञांवश्रादित्येः सदइंद्रः साधयतीतिसाध
यन्नस्पंकनोत्वव॥२७॥ अग्नेत्वन्नइतिव्याख्याता॥ २७ ॥ तामत्रनाध्यपंचविंशतिमोध्यायः॥ ॥ आनंदपुरवासव्यवज्ञ पितृमेध
टाख्यस्यसूनुनौ॥ मन्त्रभाष्यथमिदंकृत्स्नंनाज्यपश्यो
स्याग्निष्टोमपर्वतपर्यंतत्सौत्रामण्यश्वमेघ
मंत्रास्तेषांतदेवार्षमसंबद्धानांतुआदित्यएवआदित्य
तेः श्रुतिनियुक्तानांचमंत्राणांवलैंगिकोविनियोगः तद्य
प्रशासति॥ ॥ नाद्वैपेवर्तितप्रारम्य दर्शपूर्णमासाग्निहोत्रपशुचातुर्मा
पुरुषमेघपितृमेघप्रवर्ग्योपनिषत्संबद्धामंत्राव्याख्यातास्तन्मध्येतेअत्रयथयत्रसंबद्धा
नीमानियद्दे ॐ पातिवाघ्रिरितिश्रुतेः याज्ञवल्केनाख्यायन्तइतिस्मृ
थाग्निश्चपृथिवीचेतिसन्नसन्नतिमंत्रा॥ लिंगंनामसामर्थ्यमुच्यतेयोदि
यमर्थंवदितुंसमर्थः सतत्रप्रयुत्पन्नियुज्यतेअग्निश्चपृथिवीचसंनतेसंनमनंसन्नतिंपक्षीनद्यः आनुकूल्येनप्रवृत्तिः अग्निश्चपृथिवीअसंनोगतंर्द
संगतेयस्मादेतोग्नेनितेऽग्निपृथिवीमेसनमतांग्राणितालोपश्छांदसः संनमयनीवशववर्तिनंकुरुतामित्यर्थः अदइतिपुरुषादेविशेष
नमोपलक्षकेद्विताइयातो वापनरूपति। कर्मनावादएवमुन्नरघपियाधंवायुश्चान्तरिक्षंआदित्यश्चद्यौस्वश्चापश्चवरुणश्च॥ ॥ सन्नसदं

म१ वा

सदः पनमात्मोव्यपनयस्पतवसप्तर्षु दसः सप्तसंसदनानि प्रकृतान्यवामि ध्रुवं नक्षिद्रादित्यद्युलोकाव्व वरुणांतरानियस्पवतवस्य भूतात्सभा पृथिवी भूतानां साध
नां साधयित्री नहि पृथिवीमन्तरेण भूतानां मुत्पत्तिरस्तितं त्वां प्रार्थये सकामोऽस्मिन् यज्ञपद्धद्वारात्रिगतेर्लब्धोऽतेम्य तेनत्वाम् सकामा मा मा गस्तिपुः संज्ञानं संगतं
ज्ञानं अस्मुभ्यमस्मकतुना विशेषतामालिप्रायमनतश्वविज्ञानात्मा वा वायतयस्त्वनवद्य भूताः सप्तसद्य सदः मनश्च बुद्धिश्च पंचबुद्धीन्द्रियाणि अस्मा वा वा कृतत
साधनी भूत प्रज्ञापिकनी त्वं त्वां ब्रवीमि सकामाऽस्त्वनः मा र्गाञ्चकत्रसंज्ञानं त्वा अस्मुभ्यमस्मकतुना ॥२॥ यथ मां वसंकल्पा णीअत्र देवनोदाय
२८१ नांप्रुद्गतामित्येवमादिकांश्च वदन्ति तेन त्वां प्रार्थय केतेऽन इत्यादि ब्रह्मनाऽनात्मां ब्राह्मणायच नाऽन्यायच शूद्रायच आर्यायच आर्यो २८
वैश्यः स्वापचश्च आत्मीयायच अरणायच अरणः कानोद कः परकृत्पर्थश्चावदानीति सर्वत्र संबध्यते ॥३॥ प्रियो देवानां अवसानवदि २८
नात्मुस्मुपूयथमीवासमितिपथाशब्दयेण तथा श दृष्वा व्याहर्त्तव्यः तथा तेन प्रकारेण प्रियो देवानां भूयासं दक्षिणायै दक्षिणायाः
शब्दात्तुः इह अस्मिन्नेवकाले भूयासमयमितिकामः णामयणं तद्यथा यामकामो मे ग्रामः समृद्धा तां किं तत्प मादो नम उअदद्भ्रतियत! कामदुघ्य
न सख्य पनतद्यथा अग्ने पनमन्तु मां प्रतिदिव दत्तः ॥४॥ बृहस्प. अतिहृत्स्पतिसवेनत्वं शुभा बृहस्पतिदेव न्यायायचोऽस्यत बृहस्पतेरेवार्थे बृहस्प
तेशयेनयश्च विर्णीधनं अर्यः इश्वरः अर्यशब्दं स्वामिन्पत्ना दानो वैश्ये वा द्युदनेः स्वामा अर्ह रथजये ग्रयस्य द्युमद्विभाति द्युतिमद्विभासतक्रतु
त्मति १

मद्धनेष्वर्कउमवयज्ञवधयद्भूतं विनानीत्पन्नुवर्त्तते यद्वीव्य[illegible]वसायवदीपतश्चसावजनरक्षितानो पियस्यसत्नीत्यभिप्रायः ह्वमातपज्ञातमतान्सत्पादवि
नासिनस्तत्वोप्रज्ञापतद्धनिमितप्रज्ञातः तस्यमवोधनेत्रातपूज्ञानतदस्मादुमद्रविणं घर्हिस्थापर्यतविक्रं पयामगृहीतासिब्रह्स्पतयत्वाप्रपतयोनिः ब्रह्स्पत
॥ यत्वां हृदुग्गामस्वर्द्धां द्वाभ्यां गायित्री स्यां इंद्रायगोमतयज्ञो यस्वते आदित्यर्षीयाद्ववल्कास्यवाह दूंद्रगोमत्रगोनिः संयुक्ता सुतिर्ब्रह्मिलयद्भे आयाहि मि
आगद्धपत्यपिवनसोमं हेशतक्रतावजुकर्मभूकथं हृतं सोमं विद्द्विर्गोवनिः सुतंदोअक्षखंडनेश्रस्यमतानिविदुतः तोर्दिद्धरवसं
यद्भिर्यवनिः सुतमजिसुतं सोमं उपयामगृहीतोसींद्राय त्वागोमतयञ्च्ञामिपषतयोणिरिन्द्रायत्वागोमतेसादयामि ॥ ४ ॥ इंद्राया
हिहइंद्र आयाहिहस्वस्वस्यहन्तः पत्यवपिव सोमं शतक्रतावजुकर्म्मभूकथं हृतं सोमं गामाद्भिसुतिम द्भिनिर्ग्राभ्यासंयुक्त
वापिर्द्भिवनागोशब्दः यावनिः सुतमनिषुतं सोमं उपया मतिव्याख्यातं ॥ द्व ॥ त्मनावानं तिम्नावेश्वानरीयाभ्योऽभ्योगायत्री त्रिष्टुभ्णा
यद्भाः शघस्तनयक्षाषिः त्मनावानंसत्यवतंयज्ञवन्तंरकवत्नवावेश्वानरंकातस्पोदकसायज्ञस्यसत्यस्यवाद्योतिषस्वपतिं अथवाजनस्प सद्धेमितस्य
द्योतिषःपतिमथिपतिं अजस्रमनुपस्तीर्णं घर्मंसावामहेयज्ञसमाप्तिमितिशेषः सामर्थ्याद्भ उपयामगृहीतासिवैश्वानरायत्वा ॥ ७ ॥ वैश्वानरस्यक्त
मत्तोसूत्र प्रथमः पादः [illegible]र्थ्याख्येय ! प्रार्थनायोगात्। नाजाहिकंभुवनानामिश्रीः हिकमितिनिपातं भादानानर्थकः यावैश्वानरोनाजगतः भुव

ईमहे २

स१

नानां कृतज्ञातानांव मर्मान्म्भ्रा: आम्पाश्रयणाय: सर्वोपकारसामर्थ्यात्रयश्वैश्वानरस्ततोऽग्नेः यतं ज्ञातश्चिदुत्पन्नः विश्वमिदं विश्वो सर्वमस्तिविप्रस्य
तियथाज्ञ्सयंकर्माणिइष्टयनयस्यवैश्वानरेयत्तेसूर्येणवकायियादीप्यातस्पवयैवैश्वानरस्य्यसुमतोकल्याण्यांमतौस्यामेतिप्रार्थयतेउपयाम
गृहीतोसीतपुक्तं ॥ ८ ॥ वैश्वानराग्निः अस्मात्कंऽनयस्सनायपालनायआप्यायउपवाचते: इतरस्यालिङ्गनादागच्छत्यवासोसमीपादित्यतिप्रायस्य
न आप्रयातुकेन सोम भवासोहोवहनभूतेन अन्यत्रापिसो मावदमितुच्यतेनवालिप्याह्ममांसोमस्त्वेति ॥ उपयामगृहीतोसीतपुक्तं ॥ ९ ॥
२६२ अग्निर्ऋषिः अग्नेयीगायत्रीऔतोऽकुयः अग्निर्ऋषिः इषी मंत्राणांपवमानइतस्कतस्मगच्छयपोवियीनपः पंचजनेनप्राहितः पद्मामोवर्णानि २९
वाद्याः पंचमाः पंचजनाः तेषांहियज्ञेधिकारोप्सिपुरोहितः उनपंचदवतियज्ञंऊर्व्वाणे; तंइमहेयंमहान्तंगृह्णेमरुत्वंवरस्य्पयनिवंध २८
नेउपयामगृहीतोस्यग्नयेत्वावर्चसे ॥ १० ॥ महाऽइन्द्रःमा हेंद्रायुमो उकुगायत्रीप्रजमार्षिमहाइंद्रःवज्रहस्तः षोडशी पंचवाणाः पंच
ज्ञानेन्द्रियाणि पंचकर्मेन्द्रियाणि मनः षोडशमनत्वेषांयस्पसषोडशाइंद्रः पंचदसीवावज्रः सस्पेंद्रः षोडशीवज्रस्पनन्तरिशर्मशरणीयच्छतुयच्छतु
वानुईतंनुपायाम्मंद्रमहत्यादिपश्वास्मीद्विषोवइंउपयामगृहीतोसिमहेंद्रायत्वा ॥ ११ ॥ नव ॥ पंड्याद्वादशाश्चयीफ्कींध्यायापिस्तविनियोगः
आदित्यार्षिपाज्ञवल्क्यस्य सप्तदश्याध्यायपतिसमाप्तेः हस्यादित्यरूपानाशैनमिडंगाभिर्वाग्निस्तुतिलक्षणाविः अग्निनवामेहेणुस्तुतेष्यनिषुमा

पा चा मर्के मद्भाग ५ ८

वः॥ ष्मत्यं दास्पतीतिकथं भूतमिदं अभिनवामहे इदस्मंदर्यर्शनायं प्रियवादिनंकार्यमाध्यकंवंअतासवंअतिर्गतिः गतिमात्रेणशब्दः इमसद्वाद्वतिअताषद्
तंअतीषत्कंअसेर्मिदंदानमंघसः सोमस्यएकदेशेनप्रकल्पयेतमंदानंमाद्यत्वं अंघसः अंधानायस्यवाअस्यप्रकाशयेनैवांसैनमाद्यन्नंकथमभिनवामहेवतं
नद्यसरेत्तद्यनवः नवः उपमार्थीयः वत्समिवप्रसरेत्तद्वयमवयेषक्षुस्मुसरं तिवत्संप्रतिघेनवः तानिप्रसनाण्यहानितेत्तुयथानवप्रसूताघेनवोतिसोदा
र्यविवत्संशब्दैः समेतुस्ववंवयमप्यतिसोहार्चेनइंद्रंगाहिर्म वामर्हतिसमस्यार्थः॥१३॥ यद्वाहिषीं आमेयाकत्तुभूहेत्तुजातःयद्वाहिषंवोत्त ६
तमंवृहत्सामअनेयअर्यायअर्वागायंतनोहृष्यामिंद्रहि हविनावसाविद्भूत यनअप्रमहिषावत्सर्यिः माहिषीप्रियमविन्नायस्याअयमा
मा पत्नीधर्मार्थिकांत्मिकाग्दारतेउत्तिष्ठतिसुखात्मिकास्व तिपवंनोयिः सुखात्मिकाग्दारेनेगत्तिष्ठतिअथवायथाप्रथमंसोसर्वत्तिगारु
उदीर्नेरत्निपतिपनेपकानायएवंत्वतोरयिःग्दाने इन्द्रितस्वदा ज्ञाअन्नानिग्दायतनज्जकुलिपनोपकानाया॥१४॥ यहिमायेयीगायत्रीअथ =
मनमंत्रमुतामिरिहसंघोर्थं एहिमागच्छउकमानर्थकाः कोलत्तुरितिवेत्तु॥ सुवाणितेसाद्भुवाणितेतवहेरुगवनः॥ इत्थइतनाइंगिनः इत्थंवदी
येनामिवंचुकर्म्मइत्येगंघितात्रुतनासुतिलक्षणाणिगावानेहोताशंसतियद्वाहत्थंग्दात्मसात्रज्जनिताद्रुतनाअन्पाणिनाजागायंतेएमिपइंद्रु जिरय
युनानिप्तुतेइत्थंवंवर्द्धस॥१४॥ यजमानेनामिसुयानेअनयावृहत्सामनवः तवयईषितवं तुविषाग्येअमसास्वनर्हइत्तंवृतवहविः संवत्सरस्यतवयज्ञं

दक्षान्नत इति निपातोनर्थकः प्रजां च परिपाल्य न इत्यात्मानं यजमान आह ॥१५॥ उपह्वरे गिरीणां च तत्र श्रीगायत्र्यः सोम्य ! उपह्वरे गह्वरे गिरीणां पर्वतानां संगमे
च नदीनां प्रसिद्धमेतत् एकादशाहीन सत्राणि क्षयन्तामित्यनया बुद्ध्या विप्रो मेधावी सोमः अजायत जगद्धारयितुमिच्छया ॥१६॥ उवातेत्वं वहिनपदत्रायमं
त्र ! हे सोम तेतव श्रवसः अभ्यानयारसा भूतात्सोमाद्यौ तमु सत्रं यज्ञपरिणाममूर्तं तन्वाम्हे: दिवि सत्र द्युलोके विद्यमाने पश्चाद्भूमि: ...
२८३ व ता द्युलोक ... यज्ञपरिणाममूर्तं सिद्धनमा | नमस्कृतम् ॥१७॥ ... शर्म ... ३०
वो न दिदिस नाग्युष्मं शर्म शरणं त्वं महिश्रवः मह्वश्रव | णीयं धनं पं वाज्ञालिपरिणामोद्धा दनमावमेन नत्वकृतं ॥१८॥ सन प्रयस्त्वं वरिवो
विदे परिवोधनं विद्दति वेन्निकायः असौ परिविश्यस्त्वं धन | स्प वेदात्वाद्वासन: स्माकं यज्ञ इन्द्राय यथ वे क्षय व्याप वरुणाय मरुद्भ्यः
धीय परिश्रव केश्रय वास्तवमस्माकं यज्ञ इन्द्राय यय सख्या | यवरुणाय मरुद्भ्यः एतेषां विशेषणं ... त्वापन्स्ययं सखेत सामना षि
कारणपात्र वरिवो विद्धो धनं विद्धः परिस्रवेति क्रियाविशेषणं वा एतेभ्यो देवेभ्यः परिस्रव तथा सर्वं परिवो भद्र वसि ॥१९॥ एता विश्वा पना पत तिविश्वा
नि सर्वाणि द्युम्नानि धनानि मानुषाणां संबंधीनि अर्य ऐश्वर: सोम आदाय अस्मभ्यं ददातु तानि वसो मदन्ता निसिषषंत ! षणु वानेश्र सपसानि सत्रुना
सिकस्याकार: दातुमिच्छतः दानाभिमुखीभूता: सन्तो वयं धना नि वनामहे संभजामहे । कर्मार्थी धनं तानि वनामहे इत्यर्थः मनुवीरेः ॥२०॥ अस

द्वैवा त्रिष्टुप् अत्र तु पुष्या स्मवीरैः वयं अत्र तु पुष्या स्मवगोभिः वयं अश्वेस्य अत्र तु सर्वेण पुंसे अत्र तु पुष्या स्म वयं सर्वेण पुंसेनेति वचनव्यत्ययः अत्र तु द्विपदा तु च तु ष्पदा
वयं वत्र च षा वदा न तु ष्पदे न किं देवानः अस्माकं यज्ञं तु तथा अग्नीहोत्रं नयन्तु इति उत्तरं पंचने घृष्याद्यौ अपि सोमे पत्नी गायत्री देवानां पत्न्यः त्वष्टा च देवतास्य
मदेवानां पत्नीः इत्य आवदन् अरणमयज्ञ शती कामयमानाः असर्वे पत्न्यास्वं किमर्थं सोमयोतये समपनाय ॥२०॥ अग्नियज्ञं द्वे गायत्र्यौ अत्र वृयहं णाया
अनष्ठा स्वकीयाम धिषणा दद्वतां ब्रवीति अग्नि यज्ञं स्मरणा द्वि नः अश्वि मुहूर्य यज्ञं अस्मत्सं वाधिनं देम भवः नां पात्य ताम् अस्य विद्यते इतिम
वान्नतस्य संबोधनं भावः मनु वसो त्वः सं तु द्वेक्षां दमाति त्व हनेसः पिबक्षा वनाकालेन महकस्मात्वमेव सुत्यसद् इति वनत्वं दिरतं धा
असिय स्मात्वमेव वरमणीयानां धनानीय तासि ॥२१॥ इविलो दाः पिपाषति अविजत वन्ते अयम मिई विणोदाः धनस्य बलस्य वा दाता पिपा
षति पिबते सलिङ्कारादेशः पातुमिच्छति सोमं पिपीषति प वं वेदत्वी अग्निहोत्रस्य वतिष्ठत वचतिस्मकौ मैथुकिं वने घात्य ने घ्रायायाषिच्छा ॥३
मवृतिः कालैः स्नसामृय नमिष्यत इक्ष नइविणोदः ॥२४॥ नवायं पंद्रा त्रिष्टुप् माध्यं दिनायाः याद्या हइदं त्नेयं माध्यं दिनाय सोमः पवंदे दतः अ
पर्वमानास्मा भिः त्वं अद्धहि [illegible] ना गतक्ष्य अर्वाकु अर्वाणं वनः अवरेण वितः पत्यवशश्वतमंशाश्व तिकनमंनागं संस्यघसुमनाद्वत्वा अ
स्वसोमस्य पाहि पिब पीतावान्सिन्य इंचर्हिषि आतिष्ठ अस्त्वस्यानं कत्वा द क्षिषधारयस्व इमं जठरेन्दरेइंदु ॥२२॥ अमेवनः देवपत्न्यः त्वसाबा

यदा सोमः पवित्रात् क्षरति गृहं । अग्निः स्वादिष्ठया दाभिः पवमानः सउच्यते स्वादिष्ठया स्वादुतमया पवस्व दशापवित्रौ द्रोणे कलशं प्रतिगच्छ सोम ।
अरण्या [illegible] इंद्रः आयास्पतीत्पने नाभिप्रायेण [illegible] रक्षोहा विश्वचर्षणिः अयमे
व स सोम रक्षोहा रक्षसां हंता विश्वचर्षणिः सर्वस्य [illegible] पश्यति [illegible] आजिहुत्वो नम भनः सीदति वा किमि [illegible] सदतयोनिं स्थानं कुर्वं
दृश्यते जिगाता [illegible] यस्य वनिकायाघायमाशद्धोऽयं लक्ष्यवनः यथा यहीर्मिद्या मिनवलं अस्मां कां यज्ञगृहाणि हेखक्ता स्या व्याकृता आ लिंगत्स्नि आगच्छत पत्न्य
वनिकषीर्हिषिसदतन निषादतऽयविशत बर्हिषि निषद्य वरनिषन्नरतिकं उतअथैव सुपविश्य सुदेवपन्नी सुमंदबरम्य सनुषाणः सेवमानः अंशसः सोमस्य
मर्मरंदत्तबर्दे वनिर्देवो जनिविश्वजननदेवमनानिर्दवपत्नीभिः सुमजणः [illegible] शोतनमदो वक्षणास्यतिसुमज्जणा ॥२३॥ स्वादिष्ठया सोम्यापा
मंत्रे वमान्याय गायत्र्याऽत्र पादिष्विति नियोगः अत्रेसमा [illegible] ता | [redacted] वर्द्धयन्तु संवत्सना [illegible] यः प्राणो वा देवा यनिसत्य
निआर्षमित्र [illegible] मध्येतै वर्द्धमानः दा [illegible] नदा [illegible] हिसंद | दिदिसंदीध्य स्वदिवन्नवनना येन विश्वा [illegible] दिशः प्रतिदिशा स्तनय ॥२४
२४८ संवामिघ [illegible] अपेवा यस्य अवगतार्थं नेनं यजमानं [illegible] | उअथा मिसेतव [illegible] वमहतेपेश्वर्याय किंमम [illegible]
रपनुत्र पसत्ताग्य पसदनस्यकर्त्तायितमानः सद्यमित्तुपसी | दतितनवहे अमे किं वित्सा [illegible] यजमानः तक्संवंधिनःय
शसः संतुमतथीयलोपः यशाश्विनः संतुसोमवनेदपशोववनायस्वः शहाम [illegible] वाच्येशश्विनः सन्तु यज्ञानं संकरिष्व ॥२५॥ तमस्मे अभ्र
द्धणाः सर्वज्ञः द्युतेरूपं वतियागायपवमनः प्रार्थयामः शिवः शान्तः हे अम सेवणब्रह्मणः साहे कस्मिंवरणसनिभवतः अस्मा किं दवाव्यं
महान्द्रतिमिर्गायः सपत्नानां हंत्रात्न वस्मवं अनिमातिडिवः अनिमातिशद्वः शत्रुकत्रनः एवअनपत्वं व्याख्यायते सपत्नानां हंता नवतता

[illegible] शानिसेरध्यावः ३
। मकिनामानं यो मिं द्राणे अत्राभिविनक्ति पल्पयः द्रोणे कलशजठरे स धस्य सहस्थानं सं रूपं सोमानां ४
समास्य । आग्निको धमयः प्रजापतेरार्ब अग्नये [illegible] पानुत्र [illegible] पद्यमानः [illegible] नवनिष्टनः आग्नेयी अग्निना दृष्टाः प्राकृपी वा
नायाः अविरग्निः कर्माण नूतन मग्निः स्तौति समाशरो मासवचनः [illegible] पादाप्त सामर्थ्यात् समा मासांश्च त्वां हे अग्ने [illegible]

अयमे
कुर्वं न
तं अयोक
अ [illegible]
तो के न
तमु कौ [illegible]
सोमिन [illegible]
हूते न ता मि
तिविन ति
पत्पयः यो
निशद् सा
माना विक
रत्मात

वसिष्ठानां यैताः सवेतीतिं किंव स्व स्वकीये गृहे दीयीमहि अप्रयुच्छुरप्रच्छ प्रमादे अप्रमाद्यन्त्‌ तद्‌ तमनाहुः त्यर्थः॥२६॥ द्रुद्दैवा द्रुह्पवकर्माणि

वर्त्तमानानामस्माकं हे अग्ने अग्रविष्यारयः त्वं उपरिषनं निक्षिपवितं मावत्वां निक्रजुनावैः कुर्द्धीं न्‌ अवज्ञया पश्पद्यपूर्वविंतः पूर्वयेषिविंतवन्तः नि

कारिणः तान कर्मसमुच्चयातिशयेनयेन्पत्यज्ञमानानावे कुर्व्वन्ति किंवद्वा अंहे अग्ने मेघ्ययमं सा बुयंवितं प्रमुनज्ये पसन्तावयजमानः स | नव

मुपसदनंकनोत्यन्ने वर्द्धतातेतवअ निषसतः सुहि | सायां। अनिषसतः अनुपहिंसितः॥२७॥ कुर्द्धनाम्ने छेत्रणसं पाद्यात्मानं

हे अग्ने मेघायुः सरस ५ रजस्त्वयज्ञं वोढुं मित्रेणवसंपा | द्यात्मानं मित्रेवेपेयनस्त्वयथा मित्राणिक्षयर्यंतितथा प्रयत्नं कुरु किंवस

| स्वा.सं.पु.५ | जातानां समानजन्मनां मध्यमस्थापरिध्ममध्यमस्था | नामवयथा सजातश्चापिपद्वानोसवन्तितथा स्यादितपलिप्रायः॥ रू

वाज्ञांवहे अग्ने विहव्यः विविधमाह्वातव्यः सत्रदादि | ह्वदाय च्छद्दृद्यपज्ञ अहे यथा नाज्ञानो पियज्ञ नोमवेयुस्नस्या स्यादित्यभि

प्रायः॥२८॥ अतिनिहः अतिक्रम्य निहन्तृन्‌ निष्ठुर्वस्पदहेतेर्डप्रत्ययः प्रयमेवा च्छनस्यस्थाने द्वितीया वकुर्व्वनं वाकपसंवंकारस्त्र तिस्त्रिधः

स्वधतिः क्रमतिकर्म्मा अतिक्रम्पवकस्यास्रनाः अत्यपितिंअप्पमनन्धकनां अतिक्रम्पवाविनिं अत्यनातिंअरातिंन्नपञ्जीव्याऽन्नः अतिक्रम्पवा

नातिंहियेअप्रयंयानन्नं विश्वाहिहिविश्यद्यनर्थकः विश्वानिदुरितानि सहस्व अजिनवअथातरं अस्मभ्यं सदवीं राम्सपुत्रानपिंसंनदाः दद्या॥२९॥

नं २

अनाधृष्यः हे अग्ने येपत्वं अनाधृष्यः अशक्यः खलीकर्त्तुं जातवेदाः जातप्रज्ञानस्य अनिषितः अनुपहिंसितस्य अनिषक्तः अनुप्रसृनौतिरं तद्दूरं हिंसा[illegible]

[illegible]द्दी मेदिनाजनशीलः विनाटकत्वत्स्वक्षत्रं वर्त्तती हितस्त्वसृतं त्वां भिदो दिह हिदोपछद्दनू कर्म्मणि वर्त्तमानो विश्वायुः सर्वदिशः [illegible]

उत्क्रान्तस्य हिताय विक्षिपन्मा तपातिपीनयातिशे[illegible] आशुपुदौर्भत्यशोकादीनि शिवेभिः शिवैः शान्तैर्रक्षिभिः रिद्याशिन्द्यविपरिपाहि इनः सर्वतो गोप[illegible]

यस्मात्कस्मिन्नर्थं देवदेव[illegible]नाय ॥ २० ॥ बृहस्पते हे बृहस्पते सवितः बोधय कामेषु कृतार्थं एनं यजमानं कुरु अभ्यर्चितं विश विश्वा

हे अस्माः पथं संशितव्रतमपि यजमानं संतत्वां संशिशाधि अनु माहि शिशीर्घ्यय वर्द्धय एनं महते सौभगाय स्वयार्यि विश्वे देवाः एनं यजमा

नेन मन्त्रेण तु बृहस्पतिशब्देन सवितृशब्देन वा इहमित्र नं सामि वन्दीगच्छत अथवा वाक्यद्वयं एवं बृहस्पतिक्र ॥ २० ॥ अमुत्रभू

[illegible] अभि धिसोकेयजुः नीरं रूपसन्न अथवा यस्य मस्यस दनेशनीरं स्यात् छनीरं हे बृहस्पते अभिशस्ते अभिशंसनात् अमुं वः विमुं

उत्साहवतु ५ [illegible] अभ्य[illegible]मृत्तनयन्तीं [illegible] यजमानाद्देवानां भिषजो हे अग्ने शवा जिः अश्विनं मं [illegible]हस्प कर्मणि ३

[illegible]शकारव्यत्ययः किंवभूत्या हतं प्रतिप्रेरतां अश्विनो [illegible] बृहस्पतिशब्दानेषां डकोनत्वमिशब्दा नैघण्टुके वनाम्ना आग्नेय्या प्राजापत्याय[illegible] कर

तिशब्दः [illegible] अभिषवदस्य नेतस्मामिधेनी प्रकरणस्य पाठ्य ये [illegible]

प्रस्यपस्य [illegible]नाग्नेय्याय यस्यप्रजापतिः [illegible] समैं [illegible] प्राजापत्याहुतिश्रुतेः प्रजापतेः सर्वदेवात्मकत्वात् । तस्मादेनं प्रजापतिं [illegible]मि [illegible]

तार

एकेन सविता ५

तेस्दोषः ॥ ३१ ॥ अद्वयमितिव्याख्यातं ॥ ३२ ॥ दर्हृग्निस्यद्वादशाग्नि अग्निहोत्रकर्मोद्येद्वेगायत्र्यातात्रिषमा विषमपदाइत्यादिश्रुतिः । नाग्नामेयैत्रा
ञापत्यायदग्निरपरपत्तेनाग्नेयोयत्प्रजापतिमाप्रा णात्तेनप्राजापत्याइतिश्रुतेअग्निरत्रप्रजापतिरित्वाग्निरूपेणसंस्तूयतेअस्याग्नेः प्रजापतिरूप
तासंस्तूमानस्पत्रुद्धप्रियुणाः देवयानमार्गयायिन्यः समिद्धोनवत्रिकर्द्धाशुक्रागर्द्दानिकशुक्राणिश्रुत्त्वानिशोवीघिश्रर्वीघिनवत्रिघुमन्तमाद्दा
ञिमन्तमानिवबायर्वतमनानेत्यर्थः सुपत्रीकस्यकल्पाल मुखस्यपुनाः यजमानस्यसक्तोनंजनयतियद्भुक्तंचूतोग्निस्तस्यंप्तुमइति
वाक्पशेषनतूनपाद । अर्जपंचमि तत्तनांगवानपाद ज्यालित्रायमेतकुप्यतेअथवायोग्निरूपात्तनांनपादस्तरः अग्नेमान्प्राण सु५
वी वाक्तोमत्तवर्थयद्वावसरः वस्तुमानस्मिन्पत्रेअत्रादिलो पः विश्ववेदा सर्वधनः सर्वज्ञोवादेवः दानादिगुणयुक्तः देवेषुदेवः देव
नी षापिअतितनांदेवगुणयुक्तः सपथः यजमार्यणअन कुमन्त्रयतुमधुमद्गुनाघृतेनेत्यर्थंनामातिप्रत्तंतंयज्ञघृतमधुयन
मार्मग्निपनत्रास्तुरित्यादिपायः ॥ ३३ ॥ मघ्वा यज्ञ हव्यमयस्तेनाशः सास्वतामधामस्तुघ्वाउनाघृतेनयज्ञंनत्रमेवाप्नोषिनकृतिनाअ
तिकर्मापीणानोदेवान्सुकृतसाधुकवर्द्धेवः सविताविश्ववारः सर्वस्यवरणीयारवतितंदांसुमइतिसप ॥ ३४ ॥ अकायंअद्धोमनाप्रुमितिशा
कलृतिः मकरूपतिश्राप्नुमतपरिअयमद्येष्टः समस्तकायपरिस्तानवल्तनेयुक्तः घृतेनवस्तहातेनरूडानः स्तुवस्वक्तिः वोढानमसवान्नेनहविर्भिःकृण

पत्यमानाद

घा १

मी २ नाम्युतेनभुवोनात्प्यांष्टदीतांश्रद्वारेषुप्रयत्सुयज्ञेषुवर्तमानेषु॥३४॥संकृतसप्रवार्ष्यर्यकघृतनुमदिमानंमहामाप्यंश्रन्ने:संवंधीसइन्द्रमंद्रासपव

नमदायानियच्छदितिनिर्वर्तिकथंभूतस्यामेषुप्रयस:प्रयइत्यन्ननामशोभनानिप्रयांस्यन्नानिहविर्लक्षणानियस्यसमुप्रायाःतस्येषुप्रयस:अथ

कस्मादन्यदेवता:परित्यज्यामिर्मदिमानंयज्ञविस्तुव्यतेतत्राहयतासौवसुर्वासयितावेतिपश्वप्रतिसयनवतयितादृणंतादृतगुणविशेषनतत्वा

मिन्द्र:वसुमतमश्ववसूनांधनानांदातृतमस्सअतोऽमि स्तूयते॥३५॥द्वारोदेवी:अस्यामैप्रथमंद्वारदेव्या:व्रतव्रतानिकर्माणिदद

तिधारयन्तितान्य:अनुपस्वाविश्वेदेवशब्दलोप:विश्वेदेवा: व्रतादवंतेव्यवहितंपदप्रायोर्द्ध:कथंभूताद्वार:गवुव्यचस:बहुव्याधना:अ

२८५ आश्रवस्यानेनक्षतिकसंघिनोयाइत्थंभूतायज्ञमद द्वार:नावयंसुमद्रतिशोष:॥३७॥तेअस्यतेप्रसानकाव्यवनवात्रिमु २३

र्येयभिणेषसर्यादिवादिविभवनकानानर्थक:स्या निशदस्थानपर्याय:आहवनीयास्थानेऽवस्थितस्यइमंयज्ञंअवतांसु

पुत्रंकृतवनीअथवंसासोममस्माकंपसंपदयतीतिशेष:॥३८॥दैव्याहोतानादैव्याहोतानाअयंवाग्निरसौमध्यम:द्वेदैव्याहोतारोकेउअवरंन

उतदेवयनामार्स्ययाग्निनंयज्ञंकृतमित्यभिप्राय:अग्नेर्जिह्वामतिप्राप्तीतंअग्निमुखंसामुवर्तयतमित्यर्थ:कपुतंकुर्वन्तं:अस्माकंसिंसाद्गुय

उतं॥३९॥तिस्रोदेवी:तिस्रोदेव्य:बर्हिराइदंसदंतुकतमास्ता:इडावपृथिवीस्थानासरस्वतीमध्यमस्थानाभारतीवद्युस्थानामहीमहनाम

मि ३

१२

ना॰

हनीभुवनानीतिप्रत्येकंतिसृभिःर्यियोर्ध्वंयद्वाएकमेववाक्यंतिस्रोदेव्योवर्हिरिदंसदन्त्विदामरस्वतीभारत्यौशृणोइति।।४०।।तन्नः तद्वाय स्यामेवंवनस्पतेपोष्णो
आर्यंअस्मदर्थंतूर्णमस्मृतंतूर्यंवावाआप्नोतितन्नीपं।अद्भुतंमह्यंतंअभूतपूर्वंयस्यत्वष्टुवक्रुक्रयतूर्ध्वियतिनिवसतिदि···नीतत्वुद्धतस्माद्द
आर्याअस्मदर्थंतूर्णमस्मृततूर्यंबावाआप्नोतितन्नीपं।अद्भुतंमह्यंतंअभूतपूर्वंयस्यत्वष्टुवक्रुक्रयतूद्धियतिनिवसतिदि
भवर्थंमाभुवार्थेनायस्यावविशेषणीयचतानिचत्वारिपदानिविष्णवविभुंवनस्पतेउपसृष्टसाविमावनेनानिसस्मनानिंप्रत्यस्माभुनातिंप्रतियद्विभ्यसे
तद्युक्तंगवतिअतइत्यनिप्रायः उदकसंघातावाप्राप्यते

वक्रुगर्जितशब्दंवाभुदुःशब्दअस्यप्रमाताः भुवार्थेनास्पार्षे
मृजस्य भुवतोवावीनंक्षिपह्वीघिमाणःयद्वानादनेः
न्यतिवाकस्मात्भुनत्वमेववसुवनेस्मालियेतआद्यअिसि

तत्वचानःअस्मदर्थंतूर्णापनमद्भुतंमहत्त्वाद्भूतमिवप्रउदुवद्भुतानिवासभूतं
भूतंविनिवना निमसम्मनाघामवांप्रत्यस्माभु।।४१।।वनस्पतवस्मस्पतअ
ददइत्मनाआत्मनामंवेधाह्वनात्मनइत्याकारलोपःदेवेषुविषयभूतेषुदेवा
मतासीमिनइतिनद्धितलोपः।हवींहविर्योतंसूदयातिघृदद्वरणसूदयति

संक्षसातिअताहवनस्पतअवसृजतिसंबंधः।।४२।।अमसद्याहास्मनजातदेवःस्वाहाकृणुहिस्वाहाकृतिंयजइंद्रायवहव्यंहविंप्यकृतिशपःविश्व
वदेवाःइदंहविःजुषंतांसेवंताम्।।४३।।अथतंवायवनिश्लवतेशुक्रंतूपरमालभतइत्यस्यपशोःपीवाअमनारीवृषःइत्याद्याःषण्णामाज्याकाः
स्थिभुनोवायव्याः तत्रकप्राआपत्यःसंयंवनंयवर्द्धयन्निति रायन्स्व :भुमक्षांकल्याणप्रीकाद्युःश्वेतवायार्वलभवनं शुक्नेहिवाभेरितिश्रुतः सिप

ग्रो

पंश्युपुरा शाइतिपञ्चतेतस्यापोद्य यहो येनियुनः पीवोअन्नाः पीवः पुष्ट मनमेषामिति पीवोअन्नाः।१

इमे नयो द्यावापृथिव्योः संयोगे सति वायुर्नन्तरेण जगद्धारणं नोपपद्यत इति जनितवत्यौ द्यावापृथिव्यौ ॥४

त्वं सवितर्निपुत्रमरिष्टाः निवृतामन्याश्रयणाय अथयाश्ववायुः सिषक्ति तेनियुतो ऽश्वाः वायवे अर्थाय समनस समानमनस्का वायुना वायोरेवाश्रितं त्वं स्तुः
स्थिताः अथवा द्यश्वयोगे सति विश्वा विश्वानि इ दितिपदपूरणः मज्ज्यधाः आतिष्ठ्यजमानाः स्वपत्यानि शोभनानामपत्यानां यानि कर्माणि तानि धी
तिवकु : कुर्वन्ति पतत्रुक्तं भवति वायोर्नियोगे सर्वमिदं यज्ञादि प्रवर्त्तत इति ॥४४॥ नाजेज्ञायाघनाय उदकलक्षणायैव द्विशंपं वायुं ज्ञनुः जनयन्
२४७ रोदसी ना घोद्यावापृथिवी व्यौ वायुं धेनवा यधनाय उदक
धारयति देवं दाना दिग्रुणद्रुक्तं अघशब्दत्यर्थः समनन्त
युवं सुचितिं सुधनं उदकलक्षणस्य धारयितारं निरेके
॥ आपोह आपो ह वा इदमग्रे सलिलमेवास त्येतद्वा
लक्षणाय देवी धिषणा घासादिनी वा विसातिनी वामधेविस्थानावाक्रुझति
समवलं वायुं नियुतः अश्वाः सश्चत सवन्तसेवन्ते स्वाः स्वकीयाः ञतश्रियः स्वतं वा ३४
ज्ञने: अनाकीर्णप्रदेशवत् स्थितं वायुं नियुतः सश्चत श्रीः इति वर्त्तते ॥४५॥ अस्य
सूक्तं निदानं कृतमनया: कांडिकया: [redacted]: प्रजाकल्पघोतको हैतेति नि
पातः यत्पदा हृहती: वृहत्य: महत्य: विश्वं सर्वं ॥ आत्मत्वेन आयन् गर्भं दधानाः हिरण्यगर्भलक्षणं जनयन्ती: ऊनयिषन्ती: अ सिंश्च सिंवपदे हि
रण्यगर्भे विवनाचामिशद तत्तो गर्भात् संवत्सरोषिताद् देवानाम् असु समवर्त्तत समजनि असुः एकः असुरात्मकः प्राणात्मकः एका दे
वः स हि लिंगशरीरः यद्वा इत्थंभूतो हि हिरण्यगर्भः तस्मै कस्मै प्रजापतये देवाय हविषा विधेम हविर्दद्म इति विनिक्ति व्यत्ययः ॥४६॥ यं य श्चित्यापिद

वौ

वान्तर्यामी आपश्च पद इति विभक्तिव्यत्ययः महिना महाभाग्येन पर्यपश्यत् सर्वतो इत्यवाचख्यं प्रजापतिं दक्षिणा जनयन्तीः स्वधितियज्ञीयम् देवस्य पि
अपि देव एक आसीत् तस्मै प्रजापतये देवाय हविषा विधेम हविर्दद्म इत्यपि विभक्तिव्यत्ययः ॥४१॥ प्रयाभिः प्रयाभिर्यासि भिः नियुद्भिः नियुत्वद्द्र नयजि
गः अयं पुंसि वंदाश्वांसमच्छ अच्छा नेत्रानुमिति शाकपूणिः हवींषि दत्तवन्तं यजमानमभिदक्षायाः इत्यग्रायाय पृषणाय वाद्धनाणी यज्ञमूह्व
त्वमानं यजमानं आभिर्नियुद्भिः आगत्य निन्तारयितुं सुमोऽसं पुवस्वनिपूयोति प्रयोजनार्थः नियुत्स्वदेहिनः अस्मत्यं रयिं घत्तं सुपोऽसंमा
त्रम्नुष्पत इति सुलोपः तं सुपोऽसं किंवनिवारं निश्वक्ष ववारं पुत्रं पूर्व्यं गव्यंवनायतमस्वं वनाधावर्त्ते नियुत्व ॥४८॥ आनः आ
त्रपयाहिन अस्माकम [illegible] यज्ञं नियुद्भिः अस्मा लिः सती विशाना नियासु विद्यमेताः शतिन्यः तारिः शतीनि तिः सहस्त्रि
णो तिश्वपतद्गुत्वं लवति विद्वन्नाम प्रियाक्षनानां वयस्तर्पी यितुं दमाः [illegible] वायो अस्मिन्सवने तृतीयवस्नेमादयस्व तत्पक्षद्व
भि ३ दानीमृतिः पादेनाहुस्यूयं पालयत स्वस्तिभिर्विनाशे सदा नोऽस्माकं ॥४९॥ नियुत्वान्वायो: पद्यायानुवाक्या: वायोः शुक्र [illegible] तप्रक्रुपुनः सर्वावतिवि जिः
सुपूगायत्र्योन्या: वतृ[illegible]तीयपादः प्रथमो व्याख्येयः यतो गन्तागमन् राजः हविःपायं यतस्राद्युदात्तः तत्कर्म [illegible] सोमकारा ऐवात हिन्त्वगान्तार्थाः
अस्मिन्सवनः एतं प्रतिनिर्गताः भासि नियुत्वा इह नियुक्तौ नियुत्वान्वायवागहि अयं शुक्रो अयामि ते आगच्छविति लकानवकाव्यात्ययः

घस्र

२५४

तत्वांप्रतित्वमेवहिष्कादानांमहाणांस्थानमित्यभिप्रायः॥५०॥वायोशुक्रः इहवायोशुक्रोयंहः श्रयामिछयमेदागहन्ते तेवांप्रतिकयंभूत :मद्धोग्रयंसस्य

मारभूतः दिविक्षिषुदिवपघणेषुयज्ञेष्वित्यर्थः तंच आयाहि सोमपातयेसोमपलाय स्पार्हः स्पृहणीयःसोमःहेदेवनियुत्वनानियुद्धः इहतादिमंत्रेणमं

कृतइति॥५१॥वायुरग्रेगाः अग्रेगमनशीलः यज्ञप्रीः यज्ञेनप्रीयतइतियज्ञप्रीः साकंसहगन्तु इतिमनसायज्ञंयोयादरेणाविस्मितश्रागच्छतियज्ञंसमनसा

सहागतोनवतिनेनरः कथंभूतः शिवंशान्तः नियुद्भिर्युद्भिः | शिवाभिस्त्व॥५२॥वायो इहवायोयेतेसहस्रिणःसहस्रसंख्यारिः नियुद्भिर्युक्ता

रथासः रथपवरथासः तभिस्त्वंआगहि आगच्छनियुत्वांभूत | सोमपीतयेसोमपानाय॥५३॥एकयाचपृतस्यांवायव्यायामृषिपात्राणिविंशुय

२०५ तेहेवायोयाधन्हतेसन्तोयेयभूतिर्यस्यप्राग्तस्मसहंसस्वइति८ | डीनिपात्राणिवदन्मे [redacted] इष्टयेदेवयज्ञायेएकयाचनियुताचद्र ३५

शति८श्चनियुद्भिर्बर्ष्याणिनियुद्भ्योविंशतावविंशतिशब्दस्यप्र | ईवलसवर्णदीर्घआदेशः विंशत्याचनियुद्भिः तिस्रभिस्त्रिंशताचनियुद्भिरहताणि

पात्राणिविमुंच॥५४॥तववायो इहवायोऋतस्पतेसत्पोहकयज्ञवचनकालशब्दः पतिशब्देतष्टसुडागमः सत्यपते त्वष्टः आदित्यस्यजामातः सद्यादित्यादपः

गर्नयनितानिविभुपाजायनेश्रनाचोपुत्रीमातावश्चः अद्भुतमूर्यमात्वकमेव वृणीमहे अवांसिस्रनानिश्राहणो महेआयायावामः॥५५॥अभित्वासर्यतरंदक्षिणयकृ

इतिश्रुतिः नान्याश्वेयेगिर्ययेदितिषानपताएषांसाम्नांयोनयः पञ्चतेनैन्द्रः प्रगाथोरथन्तरस्ययोनिः तत्रप्रथमस्तृचः द्वितीयासतोबृहता ऋतत्वाम्नुनण।

९८

ईशानमस्य जगतः जंगमस्य । स्वर्दृशी । सर्वं पश्यतीति स्वर्दृक् तं स्वर्दृशं । यद्वा स्वरादित्यः स दृश्यो दृश्यते येन स स्वर्दृक् ॥ २२

नुमः आभिमुख्येन त्वां हे शूर नमामः कथमिव अदुग्धा इव धेनवः यथा निर्दुग्धा धेनवो वत्सार्थं प्रति नमन्ति एवं त्वां प्रति हविर्भिः संगच्छामहे अभिमुख्येन नमा
मः यद्वा अनुस्तुतो अयमस्मानुः शक्रः सौम्यपात्र अभिनोनुमः अतिशयेन स्तुमः त्वा अत्र उदकेत्याः मंतः सुत सोमान् शस्त्राण्युच्यते ह विष्णुः कथमिव यथा अत्र उदकेत्या
० अदुग्धा स्तनयो वत्सान् निःसृत्य एवं कथं भूतं तं ... ईशानं इन्द्र तस्थुषः स्थावरस्येत्यर्थः ॥ २२ ॥ न त्वावान् अन्यो त्वावान् त्वत्सदृ
शः अन्यः दिव्यः दिवि भवः न च पार्थिवः अस्मिन् पृथिव्यां भवः न जा तः वेदा निष्पन्नः न जनिष्यते उत्पत्स्यते अश्वायन्तः अश्वान् कामयमानाः हे मघवन् धनवन् इन्द्र
इन्द्र वाजिनः वाजः अन्नं तद्येषामस्तीति वाजिनः हविष्मन्तः संयु ष्माकं त्वार्थं गव्यन्तः गाः कामयमानाः त्वां हवामहे आह्वयामः ॥ २३ ॥ अभि षत
हृत्त तयोनि: ... इव अन्य इन्द्र एवार्थे इन्द्र त्वामेव हवामहे आह्वयामः हि शब्दो नर्थकः सातो वा अस्य सा निर्ह्रसितः जाने अन्नस्य
विषयस्य तेऽपि कस्य कर्तारः सोमानां यष्ट्व त्वमेकं वृत्रे पुरशत्रुघ्न हन्तव्य इन्द्र सत्य ... तिमस्मान्पालयितारमस्तु तिस्मृतिविहितानु
ता स्थानां निषिद्धकर्मपरित्याः गिनः सन्तः नरा मनुष्याः आह्वयन्ति त्वामेव कर्माणि सुआपन्ने पुरुजनवाजे अर्वन्तः अश्ववन्तः रथिनो वा आह्वयन्ति नहि त्वदन्यत्
कृष्णादीनां किं वि न्निविष्यतीत्यभिप्रायः ॥ ॥ सखायं त्वेन अस्मर्यन्द्र हविर्वा पन्यवद्रा हस्मद्युक्षया प्रमहनेन महः महत्त्वेन मघवान् स्तूयमानमिति विक
रणावात्ययः हे इन्द्र अद्रिवः स्मदिभ्यारमयंच इन्द्रं तदस्या अस्तीति संवेद्यातेऽत्र इवद्रातिगां वज्रश्वं वरथ्यां रथे साधुं इन्द्रं संकिरेतिदानातिशयः अनेक

अ

दशप्रकीर्त्तिं देहि कथमिवैसञ्जवाभंनजिग्युषेनकारउपमार्थीवः यथाश्वायनाहिरग्युषे विविजितवतेहस्मिन्नेवासत्रास त्राणंयक्षसंदूर्वादिवाजमन्नूंसम्रे हमपरमितं
संकिरन्नोदधु रेवमस्मभ्यं देहि ॥ ५ ॥ कयानश्चित्र आभुवदूतीसदावृधः सखा कयाशचिष्ठया वृता ॥ तिस्रपर्द्गायत्र्यौत्रं हष्टिः नित्थंतु कयानश्चित्र आभुवदूतीकयाभुन ऋतीकत्या केनतर्पणेन
नः अस्माकं चित्र आयनीयः वृद्धं आभुवत् भूयात् अस्माकानो कतासहस्रं मंत्रपतेसदावृधः सदाकालं वर्द्धयिता सखा कया शचिष्ठया शचीति कर्मनाम
मत्तप्रज्ञापः अतिसयेन कर्मवत्या आस्तता कर्मणा सदा वृधः सखा भूयादिति विवर्त्तते ॥ कस्त्वा कोनाम सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः
अवितथः मदानां मध्ये मंहिष्ठः अतिशयेन मदजनकः अंशः सोमस्यांशीभूतः येन मन्त्रः सं दृढा चिदारुजे दृढान्यपि असुरर्द्धानि आरुजे
२४८ आरुजसि दृढायपि वसुवद्दासी निवाकयशोवायद्धा दृढान्यपि वसूनि सुवर्त्तेप्रहृती त्रिकालस्थायानि अन्नानि सिदानाया ॥ अभीषु ३८
णः आभिमुख्येन सुष्ठु भुवनः अस्माकं सखीनां अविता पालयिता मित्रजरितॄणां च स्तोतॄणां अस्माकमेव पालयितासि किंबहुना शतं भवा
सि शतसंख्यावसिद्धं इन्द्रजतये अवनाय रक्षणाय पप्रहत तादस्माकमेव सखानां स्तोतॄणां च ॥ ५७ ॥ यज्ञायज्ञावः अग्नये गिरागिराच दक्षसे हे स्तोतारो यजमाना
वृत्तती यज्ञाय यज्ञियस्य योनिर्यज्ञे यज्ञाइति सप्तम्येकवचनस्य पदादेशा व आर्यस्थाप्यास वर्द्धतियजमानविषयं युष्मदर्थे अस्मयस्य अभिनिर्वितन्किव्य
त्ययवाक्यसंयोगाद्गिरागिरा वनयावगिना वावा स्तुतिलक्षणया च दक्षसे क्षमिनिमित्तं अभिविशोषणं वैनश्मत्तं वदन्तं तं मनःसस्तं प्रमितपद

यं प्रस्तुपोदः पादपूरणइत्यन्यासः प्रशंसिषं वयं श्रुतं श्रमरणवर्म्माणं जातवेदसं जातप्रज्ञानं प्रियमिति मित्रमिव अथ वार्थवशात्परार्द्धं यं ज्ञेयं पुरुषं सर्वधर्मप्रियं
देवं तं तयातयावसुत्या प्रशंसिषं अश्रुतं जातवेदसं प्रियं मित्रमिव ॥ ५९ ॥ पाहिनः गोपायनः अस्माद्वृकयाणिनापद्गुर्लक्षणयापा । हि गोपाय यंवद्वितीय
याद्वाप्यां ॥ र्वक्रियायगुप्यापाहि गारिः अग्पृक्तुसामलक्षणानिमुतः हेन्द्रं मन्नानाम्पतेपाहिवतस्मिन् गामिः स्तुतः गद्यपद्यकाव्येनलक्षणमतुर्थी ॥ स्व
सोवासयितव्यः ॥ ६० ॥ ऋत्क्षनिपातं सत्वमहत्रोनिपातं ऋत्क्ष शब्देन आपश्च्य न्तेताम्पउषधिवनस्पतयो जायंते उषधिवनस्पतिष्वपषज्ञाय
तेऋतानन्नावते हिनितर्प्पयश्रयमस्मयुः अयं हि अग्निर साक्षामयतेवयं वदसेमसंकल्पं कुर्यामिह व्यदातये हविर्दानायश्रवद्धा
पुत्रवितानवर्तिवायं वा जेष्वन्नेषु विषयभूतेषु गोप्ता भवति हविर्वर्द्धनायअग्निवातातनूनांशनीनाणां वत्वनोपादेशाज्ञायां दिश
नीरय इतीयत एवमत ऋत्क्षोनिपातं हि निङ्गतिसंबंधः एवम दूरविप्रकर्षेण विप्रमोमन्त्रोव्याख्यायते ॥ ६१ ॥ संवितोसि रणेनेयज्ञपा

श्रूयते संवत्सरम यं युगाद्यक्षं प्रजापतिमित्ययकृत्स्नं घोतिः शास्त्रे तदिदस्तूयते अयेय स्तं संवत्सरोसि सर्वं सप्तसनित सिनव ... सर
तियज्ञं पक्षित्सरोसि तेद्विशिषणं तत्पतवत्सरः कल्पंतां ... ऋतवत्वयव ... नप्रवमहोनात्राः अर्द्धमासाः मासाः ऋतवः संवत्सरः ते कल्पन्तां
मवयावं ... प्रेत्यै प्रगमनाय पत्यै आगमनाय वसंवायं संभ्रंश्च साय वं ... इच्छया शंकोव विकाश धर्म्मा न वेत्यलिप्रायः सूपर्सं विदिसीत्याह

यश्च रस्मावत्सरोसि इदावत्सरोसि ... मानार्थे ... इदावत्सरोसि इदिति निपातः यश्च वत्सरोसि

पंचमार

२१

तिवचनंतयादे [illegible] चापितः अंगिरस्वत्प्राणेव [illegible] व्रतः शारवतिः कः सीदत्ककस्थानं कुतअभिवाष्ट स्तानुमहत्पादि [illegible] परमेष्ठ्यपश्यत्रा ॥ [illegible]
तत्रात्वकृतौमंत्रमथ्येमत्र विंशतिमोध्यायः ॥ [illegible] ॥ [illegible] तेन [illegible] साति ॥ ॥ छ ॥ [illegible] ॥
होतायक्षद [illegible] सौत्रामण्यमिंद्रस्यपशोः क्रयाजप्रैषपरिकाद्रशपिंडानेक प्रथमस्यतौंड्रां आप्रीदेवतासुइंद्रस्थेनाविभूतयत्त्समिभाइ [illegible] काले [illegible]
भूतेनसमिधावासहितंयइद्रविष्णुस्थानेष्वसमिध्यतेप्रथम तावद्वइस्पदे पृथिव्या [illegible] कानीयप्रदेशेसमिध्यतेन्यात्मानात [illegible] द्वितीयं
२५० विद्युदात्मानासमिध्यतेनानाष्टथिव्याघविष्टथिवीशब्दे नरिक्षमभिधीयतेनाभिहतेअंतरिक्षप्रदेशेअधिअपरितः आदित्यात्मनादिवः
घुलो [illegible] कस्यवर्ध्मावोधिप्रदेशेसमिध्यतेएवंत्रिस्थानइं इह्यतेयश्च उ जिभः अतिशयनबलाकेषांमध्येवर्षणांसहांवर्षतायोमञ्ञः
यः नानेसहतेअभिनवत्तितेवर्षणांमहः तेषांवर्षणाम ढां सवयमानोवेदपित्तस्वमेशभाव्यस्यद्रम पिहोतर्यज ॥ ॥ होतायक्षत्
तनपातंहोतापक्षत्तनत्तनपातंआवाद्रेवतारिषायवांसडिमनाचः पोनोनः पातृत्रनिलिखनैसंहितंडोतारमयत्दिनांघपवाजितंइंद्रंद्रसंद्रानानंघविदं ३१
घर्मज्ञानानिधमेवाविद्यतेकेनदकातुपथिसिर्मघुमत्रमेः पविशद्रनात्तवाधुवान्नेतेर्दिधर्मंतोषांघ्नतेयनिद्रियनमना ॥ हवितेन्द्रतमोनरससंयुक्ते
त्रेनाराशंसेनमध्यइतसहितः यत [illegible] तनपात नराशंसापेकसमिन्प्रयाजेमहितावनस्नयपानयंप्रवर्द्धः मेडसमवदंइंयजनुसवदेन्यमानदेवभिवत्वआसपत्व

स २

मपिहोतर्यज॥३॥होतायक्षदिग्निमिंद्रंहोतायजन्तु इडाग्निः प्रयजदेवतयाइंद्रंइडितिस्तुतंमाग्रज्ञानंमर्द्द यमानंयनमानेनेनेकशाःअमर्त्यअमरण
धर्म्मास्तिंवेजमानोदेवःद्युस्थानइंद्रदेवैर्द्यु स्थानैःसवीर्यःसमानवीर्य वज्रहस्तः पुरंदरःअस्तुनस्यपुरंदरयितावेतुपिबतुआज्यस्यघ्रंशंतव माप
होतर्यज॥४॥होतायक्षद्बर्हिषीइंद्रंहोतायजन्तुबर्हिषिप्रयजदेवतायामवस्थितमिंद्रंयत्साधनमेवात्र प्रयजदेवतातद्बर्हिःकथंभूतंनिषदनं
मी निषदनंशुद्धंतांवरंऽजक्तसंदपमंवर्धितानिर्यापसंदत्प्यो मव्रूषे स्याहितंनर्यनस्यपःकर्म्मयस्यपेतिनर्यापः तंनर्यापसमिंद्रंसव
मानःवसुभिरुद्रैरादित्यैसयुग्भिःसमानयोजनैर्बर्हिरासद दश्च्रासीदत्विति लकारव्यत्ययःवेतुपिबतुवाघ्रस्यस्यमेंशंतवमपिहोतर्य
जा॥५॥होतायक्षदोजनहोतायजन्तुऊःनइतिसयुक्त याथीयानिपातऊर्जस्वीर्यंसहस्वद्वानस्यस्वधितानिवस्मादेतानेतानि
यजु ४ होतायजन्तुयतइंद्रंस्वर्द्धवर्द्धित्वनित्वदानीमवस्थत्य द्वा नस्मातिएवमनेनकर्म्मणाकृतंतत्कत्पाद्वारःसुप्रायणाःसुप्रगमनाःअस्मि
ग्र ४ न्यज्ञेश्रयत्तांविश्रितानिर्वतुमतद्वःसत्पद्वादेवायज्ञइद्दंवोवद्दइंद्रायदूंडार्थमीदुपसेक्रेयंतुवाज्यस्यघ्रंमंशंतवमपिहोतर्यज॥६॥होताय
वि २ क्षदुषेहूंइंद्रंस्यहोतायजन्तुग्येनक्नोषासाविनिप्राप्तेद्वद्वेपदलोपःछांदसःइंद्रस्यधेनुदुघेसुदोहनेमातनौमहीमहत्पौतेमनेसवात्तौवान
र शव्दौवत्सवचनःवत्सौविद्यतेऽनयोरितिसवातनौमिकानरूपमार्थायःसमानवत्सावंधवएकशिशुकासिंवगावोतेजसावत्सामेवलुनो प

दु मातरा २ रेन्प २

यन्नेयजं चैत्रयो लोकाः अग्निनासुसूर्यो; तेषां धातव अग्निनिकर्म नमम तवधी

मेइंद्रं अवर्द्धतांवा तांपिवतां आघस्यसूमंशं त्वमपिहोतर्यज ॥६॥ होतायक्षद्देव्याहोतानाहोतर्यजतु देव्यौहोतानाविषजौ वघोयस्वायामनिर्ख्याना
९५। योयहविषाइंद्रंसिषज्यतः यौवल्किकान्तदर्शनौ देवौ युस्थानौ प्रवेतसौ क्रक्रसप्रज्ञौ यो वइंद्राय इंद्रेइति विभक्तिव्यत्ययः घतः स्थापयत इंद्रियं वार्यतो
वेजयमानौ वा तांपिवतां अप्स्यपह मपिव होतर्यज ॥७॥ होतायक्षत्तिस्रोदेवीः होतायजतु तिस्रोदेवीः वन्द्यमालिकाः नेतेयजं त्रयप्रिंघ्रातवा पसः ने
कानोलिनक्रमः सम्रुत्वपार्थ्यग्लोपः अपस्वन्तः कर्म्मवत ! शी ताश्च वर्णादीनि हितेषांकर्म्माणितांश्च होतायजन्तु कतमास्ता स्तिस्रो देव्यः
२५१ इळासरस्वतीभारतीमही: महती: इंद्रपत्नी इंद्रस्यपाल पित्री: हविष्मती: हविषासंयुक्तास्ताश्च घमना: व्यंतुपिबंतु आघस्यसूमं
शं त्वमपिहोतर्यज ॥८॥ होतायक्षत्त्वष्टानमिंद्रं होतायज तुत्वष्टारंयजन्तु देवतां इंद्रं इंद्रियं पन मश्वर्यं त्वष्टावेंद्रः सामानाधिकरण्यात् ३८
दर्भहोतानाधियुरायुर्ते निषजं इंद्रस्य शुयतं साध्ययस्त्वं घृतो शयागंवा घृतश्रियं घृतश्रीरस्य घृतश्रियं आघेहविधाक्षिनायाजाः प्रयाजः५
युअन्तपर्वकृतपंशुरेतसं शातन्तं ऐन्द्रं नघानं मघवन्त्वघन्तवसं होतायक्षद्विति स्वंवघतसक्षमानः इंद्रायइंद्रेति विभक्तिव्यत्ययः तस्मादघरदसनुद्दं ६२
दियानिहि अघस्यत्वमपिहोतर्यज ॥९॥ होतायक्षद्वनस्पतिं शमितारं शतक्रतुं हविषां शतक्रतुं कर्म्माणिं वियाजोसानं वृद्धं कर्म्माणं
नामविनाशं इंद्रियं वीर्यात्मकं सवेड्यमनः मध्वासमंजनत्र मधुस्वादुना ऽयनमम्प्रुक्षयन्पक्षमूर्भ्रक्ष कर्वर्ह्समगोभिः मार्यैः सुगम नेः स्वदातियज्ञं स्वरलि

होतायजतु वनस्पतिं शमितारं २

पंचिरि:२

१०

मा२

आपमीर्थः प्रापयतियज्ञंदेवान्प्रतिमधुनाघृतेनमधुश्चाकुनाघृतेनसदितंवेत्तु पिबतुआघस्य स्वमंशंत्वमपिहोतर्यज॥१०॥होतायक्षदिडंद्रंस्वाहाह्य
नायजत्विडंइंस्वाहाउ स्पस्वाकनेनणवाघ्वदेवतानांसंस्थांकनोत्वस्वाहाम्वस्यःस्वाहाकानेनमदोदेवतानांसंस्थांकनो तुस्वाहास्तोकानांस्तोकादिदंवःस्वाहा
कानेनस्तोकादेवतानांघमंस्थांविनात्तस्वाहास्वाहाकृतीनांस्वाहाकानेनस्वाहाकृतिदेवतानांसंस्थांकनोत्वस्वाहाद्वमस्तुतानांस्वाहाकानेनहव्यसात्तु
वदनानांदेवतानांवसंस्थांकनोत्वस्वाहाह्देवाआज्यपाजु षाणावृद्धंआघस्यपद्यानांयाडिवेदेवाआघपाःस्वाहाकानेनवदेवाआघ
पाजुषाणाःसवमानाःध्रियमाणावाइंद्र आघवन्तु त्वमपिहोतर्यज॥११॥देवंबर्हिःएकादशात्तुपाजपेचापंद्रामेनावत्तुणाववी
तियज्ञस्यावनंबर्हिर्देवतायदेवंबर्हिर्वइंद्रवर्द्धयदितिमंवं घःकाथ्यंकृतमिंडंद्रदेवंरातमनाद्यवाऽस्यमत्तुतादयज्ञतिस्रदेवंदेवीस्वस्त्रप्रभव
देवीविशंवलमेतद्यप्रददेवेदिपोषा हृनिकाविग्रीवनु रिति३ पीनवदिंडमवर्द्धयत्वैयंबर्हिः वस्नाहेतेत्रहनिलूनं इंद्रमवर्द्धयत्रघाकोहे
ते यद्यप्रदृतंप्रचाति तंत्रन्काः रात्रोइंद्रमवर्द्धयतुवस्तोश्नुसर्वदनोवाय यवनायायनेनहविर्दक्षणेश्नान्यान्यजमानविर्हिषः ताःसंघासं
युक्ताःश्नुत्पगाश्नतिक्राम्यगतंसंश्काताल्वर्षात्रवधमन वक्षुत्तनायवत्तुवेयस्यवस्तुजनायघमनति स्वननायवत्तुपिबतुत्वंहोतर्यज॥१२॥देवीर्द्वारःपक्ष
गृहद्वारत्ववतेयादेव्योद्वारा!इंद्रंयामर्द्धवर्द्धयनणामनिकर्मजा र्त्यांश्नवर्द्धयत्रयासंघातविद्रीदे द्वाकपाटपुटार्गलासंघातसतियाविद्वीदर्दनेसंघा
हि

मो॥११

यस्य वें... सदिंडमवर्द्धयत॥४

नु

वे

नमन्त्रेरणतासां ... हद्वतस्यपपद्यततातइदानीं ऽतिमुख्यन[ ] सूवावत्सेतीतउणतौकर्म ... म णकुमाने णवमीवतां ऽहिंसायां हिंसावता अर्वाणेनेकुंकाटं
सम मसपद्ममतर्ऽदवां अपतेदन्नं अजनयत्नुद्धान:वत्सोऽत्रे: अघपिंश्चर्ये तेगम्यतस्मि[न्]निति अर्वा कूप:रेणुककाटं काटइतिकूपलौमिक नामास:कु
२५१ सार्थ:रेणुवर्णाकुसित:कूप:रेणुककाटं यत्रभ्रंशकत्ता[ ]यत्रमार्गादप नयं विल्पर्यं वसुवननायवसुमनायवयोनु पिवंतु त्वमपिहोतर्यजाा।१३॥
दवीजषाणनव्रायेदव्याऽजष्यस्वनक्कावनाविंहुर्व्यज्ञेषय तिग्मकतिषवर्द्धमानस्य हृतांश्चाहृतवत्यावर्द्ध नायय देवी: विप्रांक्मव: उ
ज्ञ: अदित्या: विश्वदेवाम उतरुत्पादिका: ता: प्रतिया सि सांगतवत्योऽश्च्रेन सनसंभोगेनयद्वादेव्यावास्ता विशाय त्याशवइतिभुक्ति: वि वसुधननाय
२५२ श यज्ञांगत्न्रानुपूर्वत्यातिया शिष्मांगतवत्यायौ अनुयाजे पुहितयोर्भगइतिप्रीत मनुप्रीतवसुषितसाधुहितव तेवसुवननायवेवा ३८
तांपवेत्तां त्वमपिहोतर्यज॥१४॥दवीयाँदव्योत्रावयिश्रो इदानीं देवताकल्य: द्यावापृथिव्याविति वाद्दोनात्रेइतिवास समावतिकाद्दे
क्स:त्वद्दव्योयौपयित्र्यावसुधितीवसुधनं कम्पंसयो: तेवसुधितेविसुनोधारयि ध्यावपेवइंद्वर्द्वतां अयास्वनाथाद्द पाऽसिषयाश्वदेवायौपयि
त्रात्रयाविद्धिंपथयावद्दथ कतांऽश्च्यापकाभ्रघा घानिपापातिद्वेषाऽसिवदोर्भाग्यानिअन्यावकद्दसुवार्याणियजमाना पक्रन्यापकाकृतय्रा
वद्द तुवभूनिवारणीयायजमानार्थीरशिक्षितविदितद्वेषतवज्ञेवसुवनवयस्यदीतांपिवतांत्वमपिवहोतर्यज॥१५॥दवीऊर्जाहुतीत्रय ... मन्त्रेषो।

सग्धिः सपीतिं अन्यासमाभिर्न कुलं पुत्रादिनिस्न ग्धिसमानापीतिश्यानं पुत्रादिः सपीतिः समानोभिः समानो च पीतिं अन्याए का आवहन्तियजमाय २

श्री॥ एवदेवताविकल्प्याः स्रुदन्योऊर्जाक्षुधीऊर्जोक्ता अश्विधदोर्ष्याश्चयान्यं अनयोरत्रूर्णसंभोगमिमाः सर्वात्विजाः अत्रसंभुंज तद्वतिश्रुतिः सुद्धद्वसायु
दोह्मयेवपयसाईंद्मवर्द्धयतां अवर्द्धयतांययोश्शुद्धपंथ्यत्रंऊर्जेतदुपसेवनं दध्यादि अन्याएकाद्धतत्रावहन्तियजमानायनेवनपूर्वदयमानेन्धुनाण
नवमस्रता मूर्तभूर्जाद्भुतानिवन ऊर्जानयन्तंतेसर्वप्राणंकर्ताभाच्छंदयमानेध्यातर वन कर्मारक्षताप्रुनाणनवकर्ता यत्येन
नवंऊर्जांभाच्छंदयमानस्रूतांभरितव त्योयजमानाय ऊर्जयमानवसुवार्याणियजमानायशिक्षितेवसुवनेवस्रयसपवीतांतेएवकर्ताद्भुतोऊर्जय
मानेस्वीकुर्वाणवद्धनिवरणायानियजमानायशिक्षितेति इतिवदोवसुवननायवसुवनायववांपिवेतांत्वमपिवद्धोतर्यज्ञा॥१५॥ देवादेवा
यादेवादेवोहोतानो पकःपार्थिवमिः एकस्समवसमद्देवमे इमवर्द्धयतांयोवहताद्वशाध्सावानार्थोवसुवार्याणियजमानायशिक्षितोस्र
धांपापंसमिनीतिअध्यसिंसः हता अघंशंसाःधा न्यांतोहताद्वशधसोऽग्राअग्रा संवद्वनिवरणायानियजमानायशिक्षितोस्र
वगताथीतोवसुवननायवंवांपिवेतांत्वमपिहोतर्यज्ञ॥१६॥ देवीस्तिर्ग्रुस्तिस्रोदेव्यः आदनार्यात्पासःपतिंदेवानांपालयित यंवाइंद्रमवर्द्धयन्तसांमव्य
अस्पृद्धतमाननीदिवं स्पृतिमाननतादिवंमन तत्रादित्यपस्पृत्ना उदइयंद्रं अस्पृक्षा वसनस्यतीद्भवसु तं तद्वतीय्वानस्पृद्धवंस्हशेदतायं लोकानिय
यतेलत्रणयारथिवास्थानवादिक्राया वसुव ननायवंपांत्पिवंतुत्वमपिहोतर्यज्ञा॥१७॥ देवइंद्रयज्ञोदेवतादेवःइंद्रःइदिपरमैश्वर्यपरमस्सरः न

वसुधननायच २ वसुधननाय १ यादेवीस्तिस्रः ३

नाराशंसं नाम्निन्नासीनाः शंसंतीति तद्वरूथः वरूथशब्दो गृहवचनः। त्रीणि वरूथानि सदो हविर्धानमाग्नीध्राणि यस्य स त्रिवरूथः। त्रिबंधुरः त्रिबंधुरशब्दः सारथि
स्थानवचनः त्रीणि सारथिस्थानानि यस्य परिप्लुतः सामलक्षणानीति त्रिबंधुरः देवमिंद्रं वर्धयन्नुयन्त्र। शतेन शितिपृष्ठानामाहितः शतगुणाख्या
नाथाघ्नं स्वदतीत्यायमत्तरं सलक्षणेन गवामावर्तते सहस्र गुणितं यस्य सर्वं यष्टा अग्न्याधानाभिः तुमिन्द्रवत्तरणाद् देवमिंद्रं वर्धतः बृहस्पतिस्तोत्रंरं ज्या
आमश्विनोपक्षाध्वर्यवं वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥१५॥ देवो देवैः पूपवत्सतयो देवो वनस्पतिर्दैवेनेवा हि
पर्णानि ५ नएयपर्णं ४ देवाः सौवर्णानि यस्यैमधुश्चायवंसंसं रवश्च देवैरेव देवमिंद्रं वर्धयन्तु। दिवं अग्रेणास्पृक्षत् स्पृशतीत्याक्षन्तरिक्षं
२५३ वंसत्सदित्यत्र वं गः मध्येनेति शेषः साकां द्यावापृथि वीं उपरेणेति शेषः हृद्धमकनोऽर्वनस्पतिर्वसुवने वसुधेयस्य वे ४०
तु पिबतु वसुमपिहोतर्यज॥१६॥ देवं बर्हिः यद्देवं बर्हिः वा तीनां वर्धः एतत्केतु णगतो गमनक्षत्यानमासामाषवीनामितिवारि
तयः यद्वावाभर्यः इतिवीनत्सया दर्भरूपेण वस्थानं अन्तः श्रुतिः नद्यदेताभ्यामुत्पुनातिहृत्युपक्रम्य तस्मात्कहंकाः पावीनत्वां वक्रि रद्वत्यलि
आयतद्वत्सदर्भाद्भुत्या दवारितिनां संघातभूतं देवमिंद्रं वर्धयंध्वग्रासस्थं साधार्थियं देवमिनुप्रार्येत्रद्विंद्रणं सन्नमवस्थितं वेद्यानिचबर्हिषि
आग्यानूवधे वसुवने वसुधेयस्य वेतु पिबतु तमपिहोतर्यज॥१७॥ देवो अग्निः यो देवो अग्निः स्विष्टकृत् शालननिर्वर्तव्यमितिसम्पाद्यमधिकारः

अग्नि यवनितत्
१८

महंहोतृ ५ स्यः इति स्या

मा।

देवंवह्वंड्भवतांसंघातभूतंदेवमिंद्रंवर्द्धयत्इयश्च स्विसंकुर्वत्इश्वपक्षरूनामेवाभूत्स: श्विसंमाद्विसंश्रद्धञ्रस्मिकर्म्मणिकनाह्वनोस्मा।वंस्सुवान
नायसैवंउपिवतुत्वमपिहोतर्यज॥२१॥अग्निमघव्याप्व्यातं प्रैषःएंड्र :पक:पश्चुरितिविशेषः॥२२॥होतायक्षत्इंद्रायव याधसेपशु:संस्कार्य
आयुः स्वेंद्रःतत्रेतेप्रयाप्रैज्ञषाञ्चत:प्रयाजदेवताविशेषणेयथेंद्रा:संपद्यन्तेतथाव्याख्यायंतदेवोहोतायजतुसुमिक्षनमस्मिसंवेषिंङ्सामिंद्रंवश्रमिंवनेपां
वनणायंअग्निमिंद्रंववयोधसंवय:धातव्यमस्मिन्निति वयोध संवयसञ्जायुषोवाक्षरयितारं विंदुर्वन्देवोग्निर्होतायजतुगायत्रीछंद
इंद्रियंवीर्यंवत्यांविंवगांवयस्वर्धीप:इंद्रइत्यथाहा र:प्रकरणाद्दधतक्षस्यरुप्रयाजदेवतावंड्सहिता वेतुपिवतुश्राघस्य
त्वमपिहोतर्यज॥२३॥होतायक्षत्तनूनपातंदेवाहोता यजतुतनूनपातंउष्णिहंछंदइंद्रायंयज्ञफलानांविंवगर्भेश्रदितिःदधमानित
द्वा सुविपविवेंवयोधसंवय:श्रायुधातव्यमस्मिन्नितिव यसावाञ्चायुषाक्षरयितारंवयोधसंकिंकुर्वन्देवोहोतायजतुउष्णिहंछं
दइंद्रियंववीर्यंदित्पवाडंवगांवयश्चश्चायु:इंद्रदेवस्याप्ययत्प्रयाजदेवतावंड्सहितावेतुपिवतुश्राधस्यत्वमपिमजुषस्वहोतर्यज॥२४॥होता
यक्षदिंडांदेवाहोतायजतुइडांस्तुत्यांइडितंमायिति बृहंत ममतिशयेनवहन्नस्थहंतारंहोतायजेत्यनुषघ्यतेइडाभि:प्रयाजदेवता
भि:इडांस्तुत्यांमहत्वंलंबसामंवइंद्रंववयोधसंमहः सोमशब्दानेघंडुकोटंइंवेमेंषात्पवोतेकिं कुर्वन्देवोहोतायजतुअनुष्टुभंछंदइंद्रियंव

हृ२

वेतु १

वार्यपंचाविंगां वयश्च त्र्यायुर्दधद्वारयन्प्रयाजदेवतावेङ्गसहिता वृधमानौ पिबतु श्रोघस्य त्वमपि इमन्नध्यहोतर्यज ॥२५॥ होतायक्षद्बर्हिषदे

आ होतायजतु सुबर्हिषं शोभनबर्हिषं पूषण्वन्तं सप्तसंयुक्तं अमर्त्यं अमर्त्यगर्भं धर्म्मा णंसीदन्तं बर्हिषि प्रिये अवस्थितं को देवो बर्हिषि निवी

२५४ तमस्तेह देवयोध्वसं किंकुर्वं देव्या होतायजतु बृहती छंदः इन्द्रियं वीर्यं त्रिवत्सं वयपश्वायु इन्द्रदेवत्सप्रयाजदेवतावेघमाना सेन्द्रा वेतु पि

वतु त्वमपि इमन्नध्य होतर्यज ॥२६॥ नतु प्रयाजदेवताया अत्राधिकरणत्वाद् केवलमुपलभ्यते नतु देवतात्वं पश्वादयेन्नत्वत्पा

हा ॥२७॥ इत्थंभूतमस्य बर्हिषा देवतात्वमि त्यदोषः तथा द्वारां पितुदेवतात्वं होतायक्षद्वा वस्वती देव्यो होतायजतु व्य वस्व

तीर्व्यवस्वतीर्गमनवतीः सुप्रायणाः सानुगमानाः मताद्वि द्वारः स्तत्व इह द्वारो द्वारः यज्ञस्य द्वारः द्वितीयास्य मेत्तद्देवार्यङ ५१

फलस्य दात्री हिरण्यया रविनाशिनी र्ब्रह्माणं परिहृतं इद्दं देवयो वसं आयुषा कारयितारं किं कुर्वं देव्या होतायजतु पंक्तिं

छंदः इत्येतपनलिनपदर्शनं अस्मिं निद्दं इन्द्रियं वीर्यं कुर्यवाद्वं वगां वयश्वायुनिद्व दधत्सेन्द्राश्वद्वारः वृधमानाः व्यन्तु पिबन्तुश्वा छन्द्य

त्वमपि इमन्नध्य होतर्यज ॥२८॥ होतायक्षत्सुपेशसा देव्यो होतायजतु सुपेशसा पेशइति रूपनाम सुशिल्पेय देवतिद्रूपं तच्छिल्पं अनपा

यं प्रतिरूपप्रहतनीमहत्योगमेत्र पितनापाशमनस्यद्ववयार्थी यानकारः नक्तं वा त्रिषामस्य रात्रेनपरं वशतिदृशनाय पितस्य वसन्तावि

होताय सम्य सनसा। देवो होतायजतु प्रसेतसोप्रम सन्नानो अर्य आग्निसतो चमश्चमसोपदेपानो वस्पादो अस् ब्रह्मस्य। त्वां अग्नि दे बृहन् देवपागस्प होतारौ मुखौ देवौ कवी देवहितौ कवी स भगवि नौ सपुनी
समानेकर्मणि युप्येते सने इदं वयोधसं किं कुर्वन् होताय तु जगती छंदः इंद्रियं गांच वयः आयु इडे इत यन्त्यन् वा देवो होतारा विलमानो मे दोवौ नांपिवतां आद्यस्य सुत्र मपिहोतर्यजा॥
होताय तु त्वस्वती। देवोहोतायजतु पेशस्वती: रूपसमृद्धा: तिस्रोदेवी: हिरण्ययी: हिरण्मयी भारती भरत आदित्यस्य पत्नी: बहुवचनं इडा सरस्वती पुष्णन् त्वष्टारं शुष्मी भावन: मही:
महती: आदित्येऽग्नि संतन्वसा पतिं पालयित्व्यं इदं वयोधसं आयु कोनि किं कुर्वन् होता यजतु विराट् छंदः इन्द्रियं धेनुं गां वयः नकारो समप्रया धीपे इदं देव तिस्रोदेवी सरस्वती
वतु पिबतु आज्यस्य त्वमपि हिमन्तु आहोतर्यज॥२॥ होताय तु देवो होतायजतु सुरेतसं त्वष्टारं शो मनन्निरेतन्त्य पुष्टिवर्धनं

वइं वयोधसं आयुषोषयं पितारं किंकुर्वन् देवो होतायजतु तिष्ठु छंदः हुप्रदेशे इंद्रियं पञ्चवाहं गां वयःस्वाधु: इडे देवश्रेष्ठो स्वयन को वा सो
वर्धमानो मेडो वसितां पिवतां आज्यस्य त्वमपि वरुमत्र यसहोतर्यज ॥ इंत ऊर्ध्वे देवावर्यहतं विवरणं होतायजतु प्रसेतसप्रवत्तमो प्रकृत सप्रज्ञानो
वयं वामि रस्मा वसध्यमदुम्बो नदेवानां वध्वादी नामुत्तमं यशः तन्नि मित्तत्वादेवयागस्प होतानो द्वे दैव्यो कवी देवहितौ कवी मित्रा दिना वा
मयुत्रौ समानकर्माणि युप्येते हुति नौ वर्धमानो जगती ॥ छंदइंद्रियं अनड्वाहं गां वयः स्वाधुः दधन दध तो इदं वयोधसं वयंयतां वा
धसपत्नं होतर्यज ॥२८॥ होतायजत्वर्थं तनुपेशस्वती ॥ रूपसमृद्धा: तिस्रोदेवी हिरण्ययी हिरण्यवर्ण भारती यासंयुक्ता इडा
चसरस्वती नारत्व: ॥ सवनी घा: ॥ पुरोडाशादि तिय याः कृता भक्ती: इज्यमानाश्च विराजं छंदः इंद्रियं धेनुं गां वयः दधतां
पुलिसि मि॰ ... डं व पोधसं त्र्यत्नु वाज्यस्यत्वं होतर्य ॥ जा॥२९॥ होतायजत्वघजत्वष्टुरं रेतसं त्वष्टारं पुष्टिवर्धनं युवस्र्वद्धियितां
रंवपाणि विभ्रतं स्वयत्नं त्वष्टसिनजातीय अद्भुतं पुरुक्षं कावर्णं सद्यमामानः द्विपदं छंदः इंद्रियं उक्षाणं वामावय: दवद्धयावसंपद्ध
यतवाज्यस्य त्वंहोतर्यजा ॥३०॥ होतायजत्वघजनु वनस्पतिं समितारं संदधिवयः सक्षाम तिं शतक्रतुं वद्धक कर्माणं हिरण्यपर्ण दत्तपर्म।
गस्त्यनंयज्ञवनं वरस्यनां विभ्रतं समयतं स्वशकानानावशिंवमणं मंदनीयं कश्च ददसोसंख्यां दहतं पिलितं तगर्भपातयतियासावदहस्यावव

वरुणसे होता पिबतु आज्यस्य त्वमपि होतर्यज॥ होता यजतु देवो होतायजतु वनस्पतिं शमितारं शतक्रतुं हिरण्यपर्णं दत्तपर्णं उक्थिनं रशना परिनायते अस्य ...
उपालिसंते ... नियस्य ... वनस्पतिः ... इदं वयोधसं आयुष्मं धर्मं ... किं कुर्वे
सहोतायजतु ... छंदः इह वषड् देशे इंद्रियं वशां वेहतं ... आयुः इडे दध ... वनस्पति ... वेतु पिबतु आज्यस्य
त्वमपि होतर्यज॥४ नेतिसमुच्चयार्थ:

ये पुत्रत्य ... किं कुर्व ... होतायजतु ... छंदः ... सारस्वत ... आयु ... समुच्चया ... तोर्णो ... पुरुषे

[illegible] देवो होता यजतु स्वाहा ॥ [illegible] मयो [illegible] [illegible] [illegible] कृताः [illegible] ॐ [illegible] कांतदर्शी रात्रेरपरः कालः
स्वाहाकृतोः रुद्रे कृतत्राणं चेइंद्वयो धर्मं पिकुर्वेत होता यजतु [illegible] इंदः [illegible] मतो [illegible] वयश्चा [illegible] इंद्रं [illegible] यस्वाहा [illegible] मान स्तो चाग्नि
रुणे वर्तु पिर्वं तु। चाज्यस्य [illegible] होत यज ॥ ५

यो देवस्तु इंद्रं वयो धसं वर्द्धयन् वेतु वाज्यस्य [illegible] होतर्यज ॥ २४ ॥ होता यक्षद् [illegible] स्वाहा [illegible] पतिं [illegible] कवचतुर्णं [illegible] तात्र्य
कमाना: स्वाहा क्रियते [illegible] णा [illegible] तिठं दइंद्रियं [illegible] होतं [illegible] वयः दधद्देवः इंद्रं वयो वसं वर्द्धयत्तु व्यंतु वाज्यस्य [illegible] होतर्यज ॥ २५
देवं बर्हिर देवं घात नावद्देव बर्हिर्गाय [illegible] इंद्रियं वायं वसु वयः इंदं देवद्देवमिंद्रं वयो वसं वर्द्धयं [illegible] वनना यवसुवना यवन्नाज्यस्य [illegible]
सुयाजमैष: होतर्यज ॥ २६ ॥ देवीर्द्वारः देव्या द्वारः [illegible] इंद्रियं प्राणं वयः इंदं दधद्देव्यः वयो वसं [illegible] मिंद्रमवर्द्धयन् वर्द्धयं [illegible] पवित्रं
सुवनना यवसु वना यवन्ना ज्यस्य [illegible] होतर्यज ॥ २७ ॥ देवी [illegible] विद्वद्देवमिंद्रं वयो [illegible] सू
२५५ [illegible] इंद्रियं [illegible] वयः इंदं दधत्या देवी देव्यो [illegible] देवमवर्द्धतां [illegible] वनना यवसु वाना यवन्नी ताम् ४२
दधत्स्व आज्यस्य [illegible] होतर्यज ॥ २८ ॥ देवी जोष्ट्री [illegible] वसु [illegible] देवमिंद्रं वयो [illegible] कुर्वत्या देवी [illegible] देवो [illegible]
ननायवन्वसुवनायवन्नी तामाज्यस्य [illegible] होतर्यज ॥ २९ ॥ देवी [illegible] कृती [illegible] देवमिंद्रं वयो [illegible] कुर्वत्यो [illegible]
[illegible] इंद्रियं [illegible] मिंद्रं [illegible] दधत्या देवी देवमवर्द्धतां वसुवनना यवसुवना यवन्नीतामाज्यस्य [illegible] होतर्यज ॥ ३० ॥ देवी देव्या द [illegible] वयः [illegible]
२५५ [illegible] होतारा होतारौ देवमिंद्रं वयो [illegible] कुर्वत्तो [illegible] देवमवर्द्धतां वसुवनना यवसुवना यव [illegible] नामाज्यस्य [illegible] धत्तो ४

पुना १

होतर्यज॥३९॥देवी स्विष्टदेवस्विष्टो देवो द्वर्वा निर्देशार्थः द्वितीय : प्रयोगार्थः अगस्त्याद्यं दसोऽइयं शूस्वं नंद्रं इवयोद्वधद्वत्पा। पतिमिंद्रवर्द्ध
यन्वर्द्धयंन्वसुवननायवसुधानायवव्वाम्स्थ्लंवहोतर्यज॥४०॥देवो नराशंसः देवमिंद्रंवयोधसंमकुर्वद्विनाशाद्यं दसंद्रियं रूपमिंद्रंवयोदध
द्वदेवमर्द्धयन्वर्द्धयन्वसुवनानायवव्वाज्यस्थ्लंवहोतर्यज॥४१॥देवो वनस्पतिः देवमिंद्रंवयोधसंमकुर्वद्विद्वदसेंद्रियंभगमिंद्रंवयोदधद्वर्द्धयन्व
वसुवननायवसुधानायव तास्यस्थ्लंवहोतर्यज॥४२॥ दर्वर्हिर्वारितीनांबर्हं तीनां विषये देवंघातनावंतं देवमिंद्रंवयोधसंसंकुर्व
द्यं कुर्वद्वंदसेंद्रियंपसाद्रं इवयादधद्वद्वदेवमवर्द्धय द्वर्द्धयन्वसुवननायवसुधानायववष्टेव्वाधस्यस्थ्लंवहोतर्यज॥४३॥देवा
ग्निः स्विष्टकृत्सुयागवदरदेवमिंद्रंवयोधसंसंकुर्व वत्तिद्धंदसेंद्रियंदममिंद्रंवयोदधद्वद्वदेवमवर्द्धयद्वर्द्धयन्वसुवन
नायसुधानायववव्वाधस्यस्थ्लंवहोतर्यज॥४४॥ इति॥ अग्निमद्य इति व्याख्यातं विनवृत्तितीनाम्बायः॥ इति॥ अद्य अग्निः
जातवेद संदीप्तः अंशुक्रमस्य यस्कृदरस्य दर्भंमतीनांमतयः प्रज्ञानान्यतिशयेन देवेषु ततस्मालिः समानव्यायं तद्देवमतयद्भुतितानां मतानां
घृतं मधुमत्स्मधुस्रां पिबमानः। सिंचमानः आकृतिसिंवद्धंवाजिनं वाजस्वं वहद्वंवाजीवजनवाद्रहिप्रवावाद्देवानां वहिर्वहिर्वावववा
रेवावनान्य वर्हिषियंमासधस्थं सहस्थानं प्रत्यवस्थितानां॥४५॥ घृतेनानञ्जन्ताद्भिः प्रतपद्भिः शोत: ऊर्ध्वसृपना द्रुहता: नवत

प्रापय १ प्रापयन् २ २८ चलनवान् २

देवो नराशंस यः

प्रियः

धत्तसंपादीच या तेषां ... हि देव नाकं चार

योरेकवाक्यगत्यां सामर्थ्यमस्ति इष्यत एवैकवाक्यगतिः तेन युञ्जन्ति अथैव अपा कीर्तिसमं जन्तुः तेन पथो देवयानपंथानस्व दे
वयानाख्यान् अपि तानि देवयानान्प्रति गच्छन्ति देवयानान्प्राजान्नेवाजी यस्य सुः सनत्कं देवानां हविरितिप्रजानं अयं वेदे देवान्वैतास प्रदिशास
वन्तां अग्ने एवं तामत्वा सप्त सरणप्रदिशः दिगप्रपीनूतानि तं देवानहि स्थित्युत्पत्ती॥ सकाम सयजमानाय यदि हिस्वधं नान्तं अस्मयजमाना
यदेदिषेहि॥४५॥ यक्ष्मी द्यास्वासि इडितद्यः श्रोत वः वंद्यः स्वं दितवाः देवालि अकर्मणि साधनभावोपगमाः अस्तु हि
प्रं [redacted] साधायितामेधस्य यः असिवातिरशीप्रि शरणतत्वावद्धि वोढारमर्कैरमुलिदिवे: सनो षासमानप्रीतिः पाकंक्तु ४२
२५४ प्रापयतु देवाङ्क्षमयं यंज्ञातवेदाः॥४६॥ त्रि अनुष्टुप्कु विश्वा सर्वमावतः सुप्रसवा अवहि दिवीमातीस्मि सनीमस्मृणातः कर्मणि
मनिनश्रयां कर्मयागन्ताय मां हि कर्मनिवर्तिष यमानं पृथिव्यां देवेलि सुजातं कषाणां अदितिः सदाषायर्दूतं समभा
नधीतिः स्थानं सुस्वंह ह्मनाकुर्वाणा सुवितदक्षस्य विमुक्तेयणादेशः प्राप्ते स्यद्युमुद्रातं स्वर्गलोकः स्वर्गदक्षम् अस्तु पथा पयतु॥४७॥
ताँ सुनागाः सुनंदनीयाः विरूपाः प्रार्थ्य ससदासु विधानद्वारः विश्रयमाणाः यज्ञ निशिश्रातेः अद्भुते: साधा सती: साधवः सत्यः कवषः कु
धनिषु कर्षे अयामागम: गुणायनिः कष्याः सुखिवा अहता सुंभमानाः शोभमानाः द्वारो देवी: देवाः सुप्रायणाः सुप्रगमनाः भवन्तु वौ [redacted]॥४८॥
उव: २ स्वर स्तीर्ण वर्हिः ५ विश्रीयमाणाः ऋतावृधः २ सेवमाना ४ महतीः सती: २
सुष्मा कंते अन्त्विपज मानाः॥

[illegible]ः अत्ता मित्रावरुणावत्तो अत्तनामध्यमित्रावरुणौ अहोता अहोता त्रयाहिम च्यात्रपाप्मरति तुल्यकार्यत्वाङ्गा विरपितया मङ्गाव्य
तं अभ्युक्षयज्ञानाम् इमिं विदानयज्ञानां वसुरूवमपि हाव अनि सं विदानअग्निसंवदयमानगतिभ्रतामपि हात्रकालायत्व पसंप्रा अग्न तिज्ञापयत्वो
वां अवासागवासो हविवनसामर्थ्यात् [illegible] नाविरप्यानिमायतस्ववहिरण्यै अग्निशिल्पः मा अनुज्ञातिरूपे शिल्पशब्दः प्रतिरूपवाची मातस्थयज्ञस्थस्य
नोद्दलमादया मिँग्रमियागाय॥ ४॥ प्रथमा वां वामि तिद्विताम् इतिं तावाचचलदे सतिमर्कानाम्नाध्याहारेणकवाकयतायोद्र[illegible]मा प
वे। अन्वांप्रथमकर्म्माणिप्रवर्तते इति वामिति हितायादि ३ वसनंध्रुवां सनाथिनासमानरथात् उः कल्याण[illegible]वर्णौ देवौ पश्यपन्नाध्रुव दानादि
नितान्तानि [redacted] विश्वा विश्वानि सर्वाणि अपिप्र यं प्राणानिलर्पयति वां ध्रुवां वाह्नयाय यथा शास्त्रं मिमाना निर्मिमाना पुत्रे
यज्ञहोतानाहोतारा ज्योतिरग्निम् आह्वनायं प्रदिशा प्राच्यादिदिशि आह्वनीयस्थानम् इति दिशं तं दिशन्ता पुनः पुनः यज्ञं साधकौ
८ प्रतत्नु तमिति॥ ५॥ सूर्येनः त्रयः पादाः परादशहता चतुर्थः प्रत्यद्धेकत्तः एकवाक्यगत्यायं वसु आवीः हृत्यतया संनतामध्यमपुत्रप ऊ ८
नमकान्तनः अस्मार्कयज्ञमादित्यः सहनारती आदितस्थना उद्धि कामयम सस्वती सहहुङेः यज्ञं नः आवीः आवद्धनम सस्वती पक
तास्वस्वलिः सत्रा पासमानप्रीतिः यज्ञं नः अवतिमनं वसंच ः एवं नायज्ञमवंतपः देवाः हदेवाः अग्नतपुदेवपुषतस्थापयता॥ ५॥

श्री गतेरेतद्भूपं ५

जनर् ५१ अश्मः

लक्ष्मावी यज्ञवसानारंभकं देवकामेंऽज्ञानर्यंतिकर्म्माणि कनोतिदेवानांमदेवकामः वसुः अर्वाग्रणः गायत्राशुः क्षिप्रगामी अस्माद्वैवसाइदंविश्वंभुवनं
इमानिभूतानियाननपातितं वक्षारवेंडुकनातातिवस्वः कर्त्तारिंद्र दयइय क्रियतहोतः ॥५२॥ अश्वादहतनंजानुशंकालेकालेपर्यायः अग्नंभूवादेवानुयेतु
कनस्कारणयनवनस्पातिनाइ तेनसम क्रः संघटितः मन्त्रात्मा इति आदनालिप्रायंसंपवकनस्पतिदेवलोकंप्रगमनं अग्निनाहव्यावहवाहि
घदितानिर्दिष्टनिकृतानि [illegible] वदातदेवान्प्रपय तु ॥५३॥ यज्ञमयज्ञनागाभुनगामिसिर्वर्का क्षिप्रयतागमनशीलः प्रजाप
तेः नयसावाहयमनश्चभुनापितपस्वपतेपज्ञापतिरग्नेः ममस्याभिहव्यंप्रजापातिः तपस्वाहि तवलः मघः समानेहनिजातश्च
क्षितः त्रिषुस्थानषुदपिषेवारयसियज्ञमेकः [illegible] स रतत्वमेधमसलाणः स्तः सेंयानामिश्रावालातेनस्वाहाकारसंवद्धेनद
दविषाइहुनावी पुषादाय त्यर्थः याहिदेवात्मा यमसाधुं हि पिवत्वनस्यआयादेशः इतिहरिसिटिलोपः सावसः आ
धुवर्हिकुदेवा ॥५४॥ यदक्रंदः शब्दमकनोः कर्म्माणि साधुतेनवक्रमतितयाप्रथमवाशिशिक्षमायनस्वहमितिवृतः कथंवितिनघतेमरुदर्य
तरिक्षा अपिवक्षणाद्वरीषादुदकाइतदुपश्रुत्यंश्रुतिलब्धमुंगानंतत्ववहव्यवकंउस्त्र रणा [illegible] लोकवदयार्थश्वमधेसावतो पगमः [illegible] श
नश्यपक्षोहरिणवाहूलुप्तोपमापक्षान्पांश्यतः अंसनीगच्छतितनतोतस्यशुतिहेन्द्रपवेहरिणपस्यवाहूसाहिताप्योध्रं याति ॥५५॥

स्प१

त्यार्थिकाणसमुद्राद्वलवा २ त्रयोदशत्रिष्टुभः अग्निरश्वोहतु. यदक्रंदः ३ शीघ्रं

उद्भवन २ धंर २

पथामं जागमात कि २

रशना अपश्यं ६

चतुर्थपादमत्तिव्याख्यायते १ तस्तुतिः करोतिकर्मी १ दिवंप्रति पतयंतं उत्पतंतं ७ पतिदश्यतु २
अव: अस्माद्धूपदेशात् ? १ मं १ न २ मनसा ६ एवं १

x द्रवसवः यमशवंसूनाद्युर्यान्निरतष्टेनिश्चयेन कृतवन्तः यमेन दत्तं तस्थानइंद्रः आप्युक्तआयुक्तवान् कार्यार्थिने स एवं इंद्रः प्रथमो अध्यातिष्ठत तद्वावाच्यायु
त्यमान संइंद्र गोविन्नीयमानच्छ गंधर्वो रशनामस्य अक्षा प्रधनाय स्हीतवान् गंधर्वो विश्वावसुः सहितनतत्रवोद्यते गंधर्वेता विश्वावसुः पर्यरशना दितियत्

भूताश्वः तं सुमहत्तिशोषः ॥ ५६ ॥ हे अर्क आहु: ब्रह्मवादिनः ततव त्रीणि दिविबंधनानि अग्यन्तुः सामानि त्रयी विद्या वितसका स्वप्रष्टतीति तिष्ठति हूमा

अग्नियम: २ निवमनितु: संतकु: तवसफानां धिष्ठानानि यद्युस्थानेषु सफानिपतिता याश्व अश्वयज्ञस्य अश्वतिरश्चो विगोपा: गोपत्सुर्यनिनालिप न्यसन ४

श्रुत्पतिवद्धस्निश्चतिता स्तत्र एवावस्थिता: तद्वा: मंदना यांपथ्यापितद्याश्चेद्वा यावरणानिते रवैनं प्रमुमोदयिषतिः ॥ ५७ ॥ ए

वंतावदत्तैं प्रमुमोदयिषत्यद्युनागामिति: आत्मानंत दिव तवशनी रंश्रांनार ऋनानां आनामिश्राः व्यातपदमेत दृष्टु दाक्षता नुसिद्. सिद्ध अनिनि

घतः नतघसीवपुक्ष नं दिवा पतयंतंदि वेतिवित्ति क्लि द्यात्ययः पतंगंपतंगुध्यदितः आदित्य स्पितांषितम्प्राहु तवापसुपे पुषि

निर्मोतिं सुगात्रिसुगमनेः अरेणुभिः रूपद्भवद्भिः तैः ९ जेहमानंगच्छंतंपतत्रेणुतेनशीलंपश्यामीत्यत्रिसंबंधः अत्रा स्मिंस्थानदिशि अयातेः ३ १२

पनीयैर्मन्तरवाकंद्रुमापदेगाः गोभिर्दिवानामधेयंदिव अस्मिंस्थानइषं अकमापद्यते संघार्यमाणं नृपवनमम पद्यैस्रपश्यामिजि गीषमाणं घा १

सर्वमिदंतीत्रुमिच्छत्पुतत्रादिविमहाभाग्यंइहलोकयदाततवमन्नैः मनुष्यः अन्नं गमानं प्राप्नोतिनागंयदा वामनुष्यो वह्तिआवस्त्रेयसिस: अग्निशिनः

आदित्यः अस्पनिबदुः अग्निसोमेन समयामधीने विरक्तः सोमांगैर्वीतिषकापमुगणाः क्रियंतेअतः सर्वेदेवनन्या घृतस्य अग्नियमः अप्यादित्यः

विश्पानइंद्रः गुघेन ब्रतेन कुर्वेनकर्मणा [illegible] तेन ॥ ५८ ॥ त्रीणित [illegible] पूर्वन [illegible] अपिचमे वरुण [illegible] बधी छदतिः कोतिकर्मा वरुणे पितुममकामयनेक

प्पायि तु [illegible] मपिशाख [illegible] स्थावगच्छामि [illegible] स्यतेदिविवीणि बंधनानिय आहुः तानि व्यातानत्रीण

नं मनुदेसम दोनरिकंतन वकवनीति [illegible] तीनधिकोपानि [illegible] शिली समिति [illegible] नासिंचस्या न्यानि विशिष्यानि [illegible] मानि

Left margin (written vertically): [illegible]

अस्मिन्नत्नमः ३ षवीरजीगः ३ षमः गिरिसिंह अर्वनुअनत्वारथः तामत्र उपरिभावेन रथोवर्त्ततित्वत्यकानः अनुमर्थि [illegible] मनु
ध्यायित्वां अनुगावश्च तां तामनुकनीनां कन्यकानां वलगः सोमाग्यं तामनुव्राताश्वसंघाः नमस्व्यं अद्वीसुः अनुगच्छं तेअनुमभिरेवतद्दे वानर्यिग्नार
णशक्यं परिच्छेत्तुमन्यथाशिक्यमिति ॥ ५८ ॥ हिरण्यशृंगः नृपनाधिपक्षस्पर्शं गान्यामभिसंवक्षेनाम्नतोदीप्तिनाम हिरण्यमिवदीप्यते यस्य
स्ववास्यश्रयः पादाः अयोमयाः मनोजवाः मनोगति रपिमनइंद्रः अवरः आसीनृपनावास्रुत एतस्मान्महामाग्यादेवा ४
अस्थहविरघमद [illegible] नीयंमा [illegible] यनुआगच्छत्युद [illegible] नाय यो वितंप्रय मोऽध्यतिअस्त्र [illegible] विक्षितवारइंद्रः सवएतेतिहविरद्नायाः स्मीतास
दुर्मीतासः समावितांताः दुष्टुत्वां रस्मिभिर्निाकष्यमा णानां [illegible] अश्वानां पृथवोगात्राव्यनामवत्ति षष्ठ्पसर्गविपर्यासः समाःसका
२५८ रलोपः अकारमकारयोर्विपर्यासः इतिनवतिसिनिक मव्यमाः अत्रापिसमः अन्तलोपापक्ष विकानोसम्नेस्वक्तगुणस्यआदिला
पोयभ्रविकानाद्यंतविपर्ययव्यापत्तिः [illegible] नामकरणः अथवाविग्रहकालेसामर्थ्यासिमोद्ध्याहारः सन्नेक्तितगुणस्पापक्षविकानात्वव्या
पत्तिः इकारगसमूः गर्त्तार्षम्रणामसूनाः द्विव्यासः द्विविजाः अत्याः अतनागमनाः हंसाइवश्रेणिशःपंक्तिशःसंयतंतेसंगताः आयन्तंक
र्वितियुत्सवः कदायदा [illegible] क्षिप्रः अ [illegible] ओतः सनंप्रकल्पर्थेअभ्यासवत् कत्वानियदाश्रुवंतिदिव्य [illegible] मुअंश्रजनिसंयामहसिमर्श्वः अथे

तवधारी १

तवभ्रंगाणि

देवत्रावादेकान्कति ३ रार

अरण्येषु २ भ्रंगाणि २ तुपत्रागात् २

नर

स्वामतत्सं नवति॥६०॥ हे अर्वन्त्वशनीरंपतयिष्णुपतनशीलंतववित्तंवाँह्वं [illegible] :ध्रजीमानुगतिमानुशीघ्रगतिः एवंतेवित्तं सू

ध्मानर्यान्प्रतियातितवशृंगानि विक्षिता [illegible] पुरुत्रावेक्षुधाविष्ठितानि नंत र्जुर्भाणि दीप्यमानानि भुरस्त्विं दीप्यइति॥६१॥ अश्वस्यपयानिका वितयन्त

र्याणिम्वना भूपरिपालनंपरनाष्ट्रंलिमर्द्दनं निसर्वत्रप्रकाशयंते अंचितनमनसादीध्यानः कदानामेद्र हविःसूतादेवानुगमिष्यामीति अप

प्रागात्शसनं विशसनदेशंवाजी अर्वाविध्यनामधेयाना मनेकेषांगुणार्थेषुप्रयोगः गच्छतस्याश्वस्यपश्चात्पुरःपुरस्ताद्यमानीयतेलला सः

दतियुक्तः नालिः नहुनंवैषनंअत्रयल्ले वपश्चात्क्व यमेषावितः रेजास्नातारः स्तुतेस्तुतिकर्मणः॥६२॥ अर्वानिश्वः परमंसधस्थं

सङ्स्था नंपितरंवैद्यांवापृथिव्यावलिग्यप्रागात्सामाथेनप्र (मातरं) कर्षेणगच्छतपकंसतिश्रधादेवान्जुष्टतमः अतिशयेनजुष्टं शम्याः गम्यादि

तिपुत्रषवत्पयः पनोदक्षतोहिअर्थंगव्हाशीशास्त्रेमति प्रिनासैसद्भिः अश्वपवाशस्तेआशिषतंनिमित्तवास्त्वाप्रपेदल्लवतयरुमा

नीयवार्याणिवरणीयानिवरतमानिवांघनानि मेद्धोदयस्त्वमधाक्षिमन्नदतिसमानेसमिद्धः काष्ठकलापसंयोगात्संदीप्तः मत्रषः दुनोत्त

मामथ्यात्दीप्यमानंयस्पैगृहेपृश्वर्यादेवादेवान्यजसिवहसिवहुजातवेदः तंवां [illegible] यावाभिअस्माकमपिगृहेपुत्राकृवदेवान्प [illegible] अमित्र

महः मित्रैर्मघात्नस्यसंबोधनंविकित्वान्तेनावान्ऋग्रपदत्तवितः परिदृष्टकानीतंदूतः कविर्देवानांकविश्वमेधावीप्रवेताश्वस्यसिपट्वास्वाकः

वाकि २

अतः प्रार्थ्यसौ ॥ ६४ ॥ इततनूनपाद्वत्तन्नाम यानं पात्यो व पथः ऋतस्य याना ऋतस्य यज्ञस्य यानान् पथः हवींषि तैर्देवान् प्रवर्त्तते यज्ञं मध्वा समञ्जन् मधुना रसेनाद्येन संप्रदायन् स्वदय देवानां नो वयम् उत इति क्ककल्पाणि तिद्धायस्पैसु उशिक्ः वेयो नानादेवताः हविींषि अस्य वहन्ति वेत्तिपर्यतिर्द्देवं कर्म तानि मन्त्रानि तु कर्मभिः कर्मभिः सह स्वधियः यज्ञस्य समर्द्धयन् देवत्रा देवेषु कृणुहि नो यज्ञं कृणोति मर्त्यर्थः देवान् नो यज्ञं गमयेति ॥ ६५ ॥ नराशंसः आयज्ञः नराः अस्मिन्नासीनाः
२५९
शंसन्ति अग्निर्वा नराशंसः प्रशस्पैयज्ञः स्यपु वास्यमहिमानमह महाभागाय
पांदेवानां [illegible] उपस्तेषाम उपस्तुमंय
ज्ञःयसुक्रतुयज्ञाः सा पुकारिणो वा अयः अपनीतदोषाः व्यपगतनागन्धेषमा
२५६ द्धास्मदावा रसनाः धियंधा धियं प्रज्ञां धारयन्ति तेषां नः
देवानां महिमानं स्तोता गृणीयत् केवन्दं त्वस्मा नाम यं तु देवाः त [illegible] तयानिर्दिवा
हवींषि सामभिः स्वीदी निप्रथवा प्रजानन् हवींषि ॥ ६५ ॥
हस्यमयत्क्व मह च देवानाम सिद्धाता इज्यस्वा सिद्धा अस्मा त्वाः [illegible] स्तान
वैश्वदेवम स्कायः ३ व्यः अन्तः यासा मित्वां अग्निं ईडानः आहूयमानः आयाहि वसुभिः सजोषाः समानप्रीतिः यस्त्वं सत्य पृ तां देवानां येषाम सि होता यायजिष्ठः इषितः
उदयस्तम यद्वर्हिः आस्पाशवा वर्ष्मा वसनाया छादनाय प्राचीनं प्रागं वनं प्राच्यां दिशि प्रदिशा प्रदेशनेन शाखोपदेशेन वृक्ष्णेति वेत नूय
तं अस्य मग्नं ज्ञांपूर्वाह्णे वपुप्रथते स्तीर्यमाणं विविधंप्रथने वितरं विगततरं वरीयः वर्ततं देवेभ्यः अर्थ अदितयन स्पानं सुखमवस्थानाय ॥ ६६ ॥ व्यचस्वती

पि२

२५

उर्द्वे या विश्रयन्तां अन्नानाह्वे: प्रत्यक्षकृत: इति पुत्रप्रवत्ताय: किश्रयध्वं हेव्यवक्षत्य: विविभांसना: दवीर्द्धार: वृहती: विश्वमिन्वाः सर्व्व मालि: एती तिविश्व
पिन्वाऊ वियोन्उत्वेन विस्तीर्णत्वेन विश्रयन्तां किश्रयध्वं कथं पतिभ्योन यथा पतिभ्य: ऊनय: जाया: शुंभमाणा शोभमाना: आत्मन: कं रविश्र यध्वु: पवे
देवत्पार्थयिप्र वरतानि: क्रमणप्रवेशनायपदतभुप्रायणा: सुगमना: अत्र तिवंधवत्प आसुष्व यती साधु घपत्योपकारस्य यकार: स्मयतन्वा मिका
रस्पकवार: साधु: इषरस्मयर्थयज्ञतेयद्वियत्रपाकेत्रप क्रा नेत्रघासान क्रात्रपास्वमन्नावनराति हुर्व्वो दिविज वियोषणप्रीतिमत्पाङुन्न सीदतां
माने ३ कमुनावने अधिदक्षाने शुक्रपिशं शुक्रा पशस: जातन पिणीप्रियं मह: सदतां निश्चानर्थक: नासि तां वा पानावन्नरिष्य॥ ६७॥ यो वि४
द्वैव्याहोतानाद्वे वृजवो अयं वामिरसो वमध्यम: श्रो ण: नौड़िकर्म्मणि प्रवर्त्तते सुवावासुकल्याणवावौ ईयषुयज्ञपुक्तनामि
मानानिर्म्मिमानौ यज्ञं मनुषः वीप्सालोप: मनुष्यस्यम नुष्यस्य यज्ञायजनाय प्राचीनं घोतिः आहवनीयागारकृत्वा यष्टव्य मिति वि२
प्रदिशत: अस्माकम पि गृहेषु पूर्वादयन्तोप्राचीनं घोतिः कृत्वा यष्टव्य मिति प्रदिशा प्रदर्शने नदिशन्तोयत्तं निमितामौ॥ ६८॥ आप तिस्त्रं [illegible] :प
तुन: अस्माकं यज्ञं भारती तूर्पं [illegible] इडावपवम [illegible] मनुष्य: शब्दस्य पञ्चमी यकारलोप: मनुष्यवत्-हृदयज्ञवेतयन्ती मनुष्यवत्तारिह
प्रकारिणी सरस्वतीवताक्ष्य पतिभ्रोद्देव्य: स्वपस: अपह तिकर्म्मनामसु कर्म्मणि अप; इदं दंवा र्हिः स्योर्ण म्रदास्मानि: स्पोनं सुखं [illegible] सदंतु आ सिति

नुर इति शेष: ३

तूयमिति वरते: ३

२६०

कंतु ॥ ६९ ॥ यः त्वमाहुमे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ आर्दि त्यजपावायवजनित्री जनयत्यो हपेरधिशर पिता अवयवे हपेर्वर्णजर भुवनानि

विश्वा सर्वाणि कृतानि तमद्य देवं त्वमारंहवेत हविषितः प्रेषि वाप्रेषिता वायद्वि यज विद्वान्देवतायाग मत्त वाजिन्नः ॥ ७० ॥ वनस्पतिर्यूपः अभि

ऽध्वर्यो ४ तार्श मित्रा पिः देवस्याग्नि नाव्हवनीयः स्वदं स्वदयत्वनुगृह्णातु कार्धंतुल विः तव्यान्देवानां पाथः अन्नं मधुनाम घृतरसेन घृतेन पूर्वं हविसंस्कारः ततःप्र

दानेनाभिसंबंधः तत्वस्तु पावस्रजंगपत्येषः अतेस्थानेद ध्योच्यति शर्घः स्रजतिर्द्वनार्थः अथातिसूक्ष्मत्वेन दत्तमिति गम्यते।

अतिसूक्ष्मद हि तन्या आत्मनात्तृतीयैकवचने आङो लोपः तृतीयैकवचनस्य यादेशः आत्मनेति वादना भिप्रायं समंजन

२५० प्रकाशीकुर्वन् दर्शयन्निति आत्मन्या आतुरः कालेकाल हवींषि ॥ ७२ ॥ यः सद्य समानकालं जातः कर्म्माणि व्य भिमीतिर्मिमीते य न ४

इत्यंमनुष्यस्य पटंह तेनमहानमज्ञुरेयन देवानाम भवत्पुनो गाः आगामी सर्वकार्येषु तस्यास्य पदेवः प्रदिशि प्राच्यांदिशि अतस्वा

५१ तमाहवनीयागार पथितस्येस्वतत्वद्विशाना हविनामीति स्वाहाकृतं स्वाहाकारेण लिप्मं वक्तुं हविरदन्तु देवा ॥ ७३ ॥ इत्यग्नेरंश्र स्वस्य रहिणायो हृ १२

त्यञ्चद्वोपकरणानि व्यस्य तकेतुंहकृष्ण कतवकोर्द्व प्रज्ञानिकपवत्वे समुपद्धिः समुपद्वितरायथाः प्रवंगुपूतशानान: गपद्धित्र पोलिः गपसः

सकारस्यतकारः अविनाशित्वे हिंग्पोलिः सहजातास्वतिमृमासेनाभिरलिसंबध्यमानः जीमूतस्येव भवति प्रतीकं नीमूतानामिव अंत्यानामूमघ न ५१

— कुर्वन् ... तवे ... नाय - नविपते के ... स्पतं से ... अनभि

गतायापेशः रूपं ... नायकाव ... भयाः । ... मस्मय ... प्राय २

वाजसनेय १

यत्र-

स्पर्विद्युत्स्तनयित्नुसलिलतः प्रतीकं तुख्वमयतो भवति एवंवर्म्मीवर्म्मकवचं अस्यास्तीति वर्म्मी यातिसमदां समदः समामका स्तोपः मंदुत्तरपदे संज्ञा
घेते नेति अथवा अ[illegible]तित्तरपदे समन्तां अदन्तीति ते समदः संग्रामाः जयः अपस्य यतु रस्यां संग्राममूमावुपतिष्ठते प्रवक्ष्यतां संग्राममूमिं प्राप्य अ
अन्तताया २ नाविद्धयां तत्वा जयतुं स त्वा वर्म्मणः महिमा महाभाग्यं महारणनिवारणसामर्थ्यं पिपर्तु पू पालनपूरणयोः पालयतु ॥१४॥ यि द्व[illegible]शत्रोः
अपगतकामं करणोतिको नातितन खद्वतानाः उयमश्चा
तुं समदइति व्याख्यातं धन्वना सर्वाः प्रदिशः दिशाश्च
नापरिसर्जु मानाद्धनदूरस्मागनी गन्ति आगच्छ तिधनुष्का
श्रवणसुखाच्छब्दातुच्चारयेच्चापवमाकृष्यमाणाशब्दे
ति संग्रामं प्रमथन्नातीब्राः समदो जयमतीब्राः दुःखाकष्टाः अशक्याजे
यानि भूतानि जयेम ॥१५॥ वक्ष्यन्ती वेव वक्ष्यमाणे प्रियं सखायं परिषस्वजा
घ्यमाणा कर्म्मसमीपं परिषस्वजमानायाषेव सिञ्जते शब्दं करोति यथा पुंसः
मकरोति वितताधि धन्वन्नर्ध्य विषहारिता हृदयं प्रास समने संग्रामपारयन्ती
कोरी[illegible] पारं न विजयः संग्रामाद्दुत्तारः ॥१६॥ यह्म अन्तर्यौ विस्फुरन्ती स्फुरवलनं प्रमित्रान्हतेनं आचरन्ती आचरन्त्यो समनेव योषायथा सत्त्वमनास
नीपतिमुपचरन्त प्रियकरणौः एवमाचरन्त्यो अलिप्रेत मर्थं साधयन्तौ मातवपुत्रमङ्कः केविम्रृयाद्देवं विमृतामपवी व्यतां विशत्रूरसम्विदाने एक
मतीसूत्वा ॥१७॥ यः वह्वीनां पिता [illegible] इषुधिः इषूणां निधानं वह्वीनां हीषवश्चनिधीयन्ते यस्य वास्य पवक्षुः पुत्रः वह्व्यः पुत्राः इषवः नयलि

इषुधिः स्तूयते ७

पस्ते

रश्मीनीव महिमानं पनायत स्तुन यस्मै हेजमाः। येरश्मयोऽश्वसीवीधि मनः पश्चात् अनुयच्छतीति निरुक्तिः। ४

अर्द्धेनसारथिर
अं नाम्नाः स्तनाने

गाढाश्चशब्दः। विश्वाह्वणाति विश्वे ति अव्यक्तानुकरणं अक्रुष्यमाणो रिपुलिः विश्वेत्यव्यक्तं शब्दं करोति समनासंग्रामं अवगत्य जात्वा इषुधिः सं
कासंयुक्तानि सैन्यानि पृतनाश्चसर्वाः पृष्ठे निनद्धा जयति प्रसूतः प्रचोदितोषस्तु यथायोद्धुः साधनभावमुपेतीति स पव जयतीत्युच्यते॥ ८८॥ र
थतिष्ठन्नयतिप्रापयति वाजिनः अश्वान्पुरः अग्रतो यत्र यत्र कामयते यत्र यत्रेच्छति सुरथः सारथिः कल्याणसारथिः तस्य रथस्य मुहूर्तानां गृ
अभीशूनां धुरं तोववस्थिता नीरिन्द्रियाणि विषयेष्वेर यत्यवौ॥ ८९॥ तीव्रान्घोषान्कुर्वते वृषपाणयः अश्वाः रथेभिः सह वाजयन्तः। अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान्क्षिणन्ति शत्रूँरनपव्ययन्तः॥
२५१ पाणयः इषवः विद्यन्ते पूर्षां घ्राणेषु तेवृषपाणयः अश्वाः अश्वरथाः तिष्ठोघोषं कुर्वते परवित्त विमर्दनान्
शत्रूनं नपव्ययतः अनपक्रान्ताः अपरावर्त्तमानाः यत्पत्तो॥ ८९॥ रथवाहनं हविरस्य नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म।
यस्यै तृप्ता ... योद्धारः वाजयन्तः संग्रामप्रवृत्तिहेतून्निमित्तानि अन्नानि वा कामयमाना
अवक्रामन्तः अवक्षुन्दन्तः प्रपदैः प्रकृष्टैः पदैः मित्रान्क्षिणन्ति क्षपयन्ति
रथवाहनं रथस्य वोढृ अनः यस्य वा स्य हविर्नाम हविर्धानमिति यत्रवा
युधं निहितं अस्य वर्म वास्य योद्धुस्त्राणं सिरथं उपसदेम सादयेम सुमनस्यमानाः एवं नि विधावयं विश्वाहा सर्वदा वयं सुमनस्यमानाः विजयात्स
ति तुष्टमनसः स्वादुसंसदः स्वादु निसादनिष्ठ तिस्वादुश्च अन्नं वर्हायः पितरः अन्नवन्ति त्यवस्थानं कुर्वन्तीति पितरः वयःधाः अन्नं वादधतीति
वयोधाः कृच्छ्रेश्रितः कृच्छ्रे अपि दुःखे संग्रामे श्रिताः शक्तीवंतः शक्तियुक्ताः समर्था एवसीदन्तीति गभीराः अनवगाहबलाः चित्रसेना वा य

२७

रञ्जरङतेतिम्सत्पयः लिजोकदेवता हुतिः २ उरवः १

नीया सनादं षामि तिङश्रुवला ङ्कुपचोवलमघामि तिग्रम्हज्जा: अमृद्वाङुढसतावीना: सता विद्यमानस्य वि विक्रमी रथिना र: विम्नोर्मवला: ग्रात
ताम सहा भुधा महं नहुतिं ग्रनाम्नाता ख्यार्थत्वाद परिसमाप्यार्थं तत: घाङुसंदङ्कत्येतस्मात् लिंगान्याङ्कनिरुवो धिग्रप्यकर तीति पनिसमायस्य
तवांग्र वाशिषंहत्वा रक्तं तस्मान्निति ग्रत्तरवाक्यस्य क्रियाध्याहार इति ॥ ७ ॥ हवाह्मणास: पितर: सोम्यास: सोमसंपादिन: ग्रताहंद्य सत्य
द्द्यावाय ग्रवद्यावा ग्रमत्यसादाह्वि [illegible] शीं [illegible] ता नास्मा कं द्यावा पृथिवी अनहसा अनपत्यादिनो [illegible] प्रिपातन: पान्तु णापाय उडुरि
ग्रवधाम ताश्इ दुल्ला रैंदुर्गतं ग्रसाभुड् तंरद्धमा किर्ल: ग्रस्मा कं ग्रघशंस: वधस्यमं शितार्द्धशतडुशीत ॥ ८ ॥ या सुप र्णविस्तस्व पर्णम
तिरक्षवन्निगम: पक्षिण: पत्नं वस्त्र ग्राच्छादयतीति वा ज्ञानतिप्रतपय [illegible] ग्रयिगादन्न: मृगमय: मृगास्थिमृगाय तेवाहन्तुमिति तिर
ग्रान गाजिस्वसन्नद्धा ग्नाङ्गा श्लेषूणाव पतति प्रस्तुताद्यां न [illegible] वादितायत्रनर: मनुष्या: संचक्षिडवं संगच्छन्त विद्रवन्ति विगच्छन्तीतत्रत
स्मिन्संग्रामे ग्रस्मभ्यमिषव: सर्म्मयं सप्रथस्तरंणाय छन्तुजमति ह्वानार्थी: यच्छंतु दददन्तु ॥ ९ ॥ ग्रजीत ग्रजा: विकारेण [illegible] कार [illegible] निद्दद्वा
ड़ गम: हे ग्रजो पि [illegible] ग्निपरिवर्जयन: ग्रस्मेव भवतु न: ग्रस्माकं यथा सोम स्थिर: प्रवेशनीरं स्थिरं नवलुत्वया वर्जितानोसाम स्वन: ग्रस्माकम
धिग्रवानुरुपतिना वेनयत्कल्याणं ग्रदितिस्वशर्म्म यच्छतु सेषामपागातं वत्ति ग्राद्युंति सानूनिसरणानि जघनोपपष्टि प्रतेरू घनानिवोपधृं

[illegible] सम्बोनि दनः कु दसा स्थनैः

४९ ग्रो ग्रे वैतिकशा हुतिः ।

अत्रा नानि। विद्धन्त रत्नानि नत्तमानरम श्लो॰ कुमी सीऽम लोदेर

हसा शुः रत्पते॰ १

तिकशालिघातेसानर्वरह हयश्वाजनिष्कृतनसः पक्षु यांप्रज्ञाना नुवसमतुसंयोमेषुवोदयप्रयत्नवतः ऊत्यः अहिरिवभोगैःयथाअहिः

विर सर्प्पः कुटिलैर्भोगैः परिवेष्टयतिकिंद्वेवपर्येतिपरिवेष्टयतिबाहुंज्याघाताद्वेतिं परिबाधमानः नाशयन् हस्तघ्नः हस्तवद्धः घाघातर्हन्यतइति

वयुनानिविद्वान् [illegible] परिपातुविश्वतः सर्वतोगोपयतु ॥८४॥ वनस्पतेवीड्वंगोहिभूयाः वनस्पतइतिक्वाव निगमोवानस्पत्य इति रथंवी

ऽगोभव डुंगः वीडयन्तिसंसे नकम्भहि वसरणेऽस्मत्सखा प्रतरणः यथास्यात्तथास्वार्थेवासनेयुनऽन्त्यातिएवमस्माभिर्हासीर्वयमपि

व महसिस्थारेप्रतरणः प्रतारयिता संग्रामास्सुवीरः अधि स्यादिलिवीरैः सुवीरः गोभिः संनद्धः [illegible] अव निगमः सन्नद्धः असि

२८२ अतः प्रार्थ्यसे वीड्यस्व दृढीकुरु आत्मानमितिश्राद्धा ताअधिविसातानात्स्वयेयतु ऊत्वा निजेतवा निशत्रुघनानि ॥८५॥ दि ८

वः पृथिव्याःपरोजःउद्भृतंदिवादृष्टिभिः पृथिव्याः अर्न्न तदोजः पर्युद्भृतं द्यावापृथिवीभ्याः वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः वनस्पति

नारस्पतस्तकर्मसत्सहोबलं अपामोग्मानं परिगोभिरावृतं यन्नायग्रहस्त्यः तिस्मनिन्द्रस्य दाय्मौ नैंपर्यावृतंगोभिः प्रकोभिर्गदेशंयेनजीयतश्च

यवापतत्सर्ह अपांहानो दनाकृता तैगोभिरिति वर्माणा श्लेषणाच्वेवृतं तमिंद्रस्य वज्रंहविषा रथंयज्ञ ॥८६॥ यस्सर्मिंद्रस्य वज्रः मरुतामनीकं

यश्वमित्रस्य गर्भः वरुणस्यनाभिः मित्रावरुणयोस्सु स्थानयाः उन्द्रिकर्मणि तस्यायतइति सेमांस इति विसर्जनीयलोपः इमां नो हव्यदाति

तदेनद्यत्तत्र पयोरथमाध्रसु पनोतं स्तानिराबृतं २८

५ वत्तेरात्री इं ओतो मान स तेत्रा नो स्माकं

इकुना कुरस्या नहव यासे ना. हतः से नाया: य त स्य हस्य मुभ सि गातो
अवानिरोडय स्वसी तया नाती। आमृ ऐर्वी। आजना जगति द्वैपल यो:। आजिप
आप्तः शत्रुसेना। अत्याव तै यह मा स हेना: केय केंकमर५
तिस्त्र संदोकु कुमि द्विस्म: २

हविषोद्वति हृद्यरथं कृपाणः प्रीत्या परिस्फुर्नमप तिस्हासा .... हव्याहवी ऽ षि॥ ८ गौं हेढुं दुत्तेयस्त्वं कल्पाणन्नोषः तं त्वां ब्रवीमिक्रप
र्सयशब्दत्र्मूर्धपृथिवीनत्म पि क्यां पवं सतिपुत्रा वदुस्ता विस्थितत्नवर्द्धेष अन मब तो विविधं स्थि तैनिहृत गतिस्थावरं जंगडौ सञ्ह० जंगमं
समानप्रीतिस्वइंइणद्वेष्व गत्सवपुवस्तु दयेपुनइनाइ रतस्त्रपस्वअपगमयशत्रू श॥ ८ न॥ आक्रद्य तिक्ष निहिश धंडब्ध शब्दकरण
नाक्रंदयपरसेन्या निदानशब्दाश्कार यअहाहतासम प्लायधं पितादृतो यातानृतडुत्पवंदीनारशद्यारकुर्वतः ऐंकुर्व रवल
मोज्ञानस्त्राम: आ धेहि दुसिताइन ...मना निवाध मतेःनाशयत अपपन्नाथपाथतिः हिंसा या धानवस्त्रयं दुदुलि
र्वविदात्यवं वदतियस्मिन .... स्वपत्मा:अ स्वपत नर्सअस्मा कं नरंस वरंनिः तस्मिन्संग्राम अस्माक मिंद्रं येतन्तु॥ ८९
हवि ४ अग्नेयः हृष्ट्याविहुतिपशुनोदनाः ३ एकादशिन्यार पनादशौतिसि:॥ २ न ...॥ खिलेष्वष्टर्थोध्यायः॥ हुं॥ ... ॥ कुत्र्षम
वसाविस्त्रः तिस्त्रः आङ्ग त्यर्णीदेकसवितः तत्सवितुरिति व्याख्याते। विश्वानिदेवसवितः सर्वाणि दुरितानि अशक्या निधि याँगं ठुंपवा
सुवपनागमयपङ्ग इं नंदनीयं कल्पाणं तत्राआ सुवस्त्रागमयं विनक्षारं सवितारं त्ववक्षं समत्रुध्याणांक्त ताकतस्य द्रक्षासं हवामहे त्राक
याम:कस्पजनविनक्षासंवसाश्विनस्य वायनीपमपरा यैन स्पदीर्वाचुषः मयुक्ष्मिल्लोकदातारं साधुकारिण हृदकांविकायाः॥ ५॥
रु२ सं:ध

२९

मेषप १ प्रश्नविवाक १ भौ २

अतऊर्द्ध्वंपुत्रष शब्दः सत्वतावृह्मणव्राह्मणमिति॥२॥ ततऊर्द्ध्वंपुत्रषशमीमाणपविकत्पविसूतिष्ठ मावे:अग्निसव:सूक्षिस्थितिसंस्कृत्यपवर्मेन्द्र
र्मे:॥३॥अतऊर्द्ध्वंपुत्रषपशूवद्धाम:वीरहणमभ्रूणपुनंसादिनंमनुष्यघातिनंवाक्राविषडंअयाम्यूस्विपुत्रापुत्र:पुश्चलूपंपत्नीवोशल्यूषाद्दाषा:रंगत्र सृ २
ऊर्द्ध्वक: ३ क:कानीनट:वपोनाणित:मृगायु:कूरक:पौजिम्बाकुम्भदाहुर्दशजाश्चप्रतिपदाभूढ:विदिलकानीवत्तूढ:कौत्काकानीकिर्व्वा यंयंउपपतितायिमन: का २
पति: ४ पदिधिषु:पतिनकन्यायांपिशङ्कानीसुवर्णकानोत्तपका रकावास्मरकानीमलकास्क:गपंसदत्तपत्नीवीअत्रुत्र योमका:उदावपत्र
सिनिं ५ दानाश्रामकाणा:नक्षत्रस्थामीतुर्लीपप्रभिनोमजिप्रभिनं पत्पर्धिनंत्तीसादिणंकीनासंवाङ्कुकरंमूत्रपमद्धा:लिङ्गधुंकायस्थंश्रुतं ऊं
२५६ रनवइहारंपसितास्मपयुद्धधारंघकरितारंविद्धपा रंसंमस्तंगप मंथितानंवेणुदीपकंपप पल्फूल:प्रव्राजक:रजुयित्रीरजक: ५०
मार्च्छस्वसुद्धास्वइमदा:नि सना निहत लोजं त्रिषा:के मांहृपिगच्छिलिवामान स्फूतंश्रध्वं व्यायमसूयमप्र अनी अवताकां पम्भा
नवत्तंनेपिषीधेणी पर्यायिशा:प्रज्ञायमनप्र तीतांश्रर्तिक्रामंतीकालंमंतिषुकद्वनी नननानाविजर्ज्जवाहुद्धाप लिङ्गगमोलिपकुघवगोता दा लो २
शानविकारवैरहपयहीतामोस्कलाम्रामिरव णमतस्यपत्नी मार्मेना वंधनकैर मासिक:श्रोदादातामत्स्यपत्यस्पमेनालोजालिक:पाल
साम्नावसायीसावकल्प:प्रक्षिविद कञ्जींश्रादिनवदर्शवलावल.ज्ञात्राणांकल्पीपणिताश्रियानांस्नास्थाणु:समायीस्थाणुतिवास्तव

नोकोपस्मा:६ उपसेक्कार २ १ मस:४ २८

कुतु॥ ॥यअनःअस्माकंऋतंयज्ञंबृहन्महांतंप्रतियजमित्रावरुणौयजअदेवान्हेअग्नेयक्षियजअदेवात्सोगतवान्णे
कुरुदेवाश्चयाश्चदमेस्वीरूर्द्धंस्ववेतउद्देशूर्द्धंयन्ममदमउतिगृह्णनामन्त्रथवादमेदानीश्वंदानींसोगतकारणेकुर्विति ॥ यु
ह्माह्विदेवहूतमानितिख्यातं॥३॥द्वविउपपक्षन्ततःयविउपविषमहरूपवाअहोरात्रेदयहद्वियोगात्सुह्मकत्नृ
रूपत्वाद्वयन्तत्प्रवर्त्ततेस्वार्थेकल्याणार्थेक ल्याणहितयानर्थःयङ्कृताप्रकाशःतयोरन्यारात्रिः॥
अन्यदहःश्वत्समग्निनाविःवत्समादित्यमहः उपस्थापयेतपालयेतरात्रिरग्निंवत्सीपालयतेसाहिन
स्युघोतिःआहुतिभावअहःआदित्यंवत्सी पालयतेसहितस्थघोतिःसदानेवकरोतिएवमव
थंविशपयत्ततिकर्थंधापयेनीत्निहिरन्य- श्रींरात्रोस्वधावान्भवतिअग्निनाहुतिंसेवेयात्॥श्रु
कंःअन्यस्थींदिविदहेशाहेरूपतेसुवर्चाःकल्याणवर्चाःआदित्याद्यावापृथिव्यावितिवा॥अयमितिव्याख्यातं॥४॥
शतानिसहस्राणिसहस्राणिविशाद्देवाःअसपर्येसपर्यंतिःपरिचर्याःकर्मापरस्मैतिकथंमोक्षानउर्द्धंतामि
वतिआहुतिसंवेयघृतअसृणंवह्निस्मेअमययाहुआकासन्नकामांत॥अथेत्येतस्थार्थेअर्थेतयावस्थतीनदो

त न्यस्यादयत होतृत्वप निकल्पितवंतः निषदनं वयमद्य अस्या कर्मणि अनंनः। मूर्द्धानं दिवइति व्याख्यातं॥५॥ अग्ने
समुद्रः सदीप्तः शुक्र आङ्कृतः आङ्कृतावा आङ्कृत्यर्थी। हृत्वा लिपाध्यनः अंधनतअंधन्यतेऊदो लोपः॥७॥ द्रविणस्युः
द्रविणमतिस कामं तस्य तत्कामः विपन्यया विपत्या वा कामयते स्तुतिकर्मणः। विविधैः स्तु ------- यति
॥८॥ हे अग्ने सोमं सोमम पादिमधुपिब विश्वे भिः विश्वैर्देवैः सह इंद्रेण च वायुना च मित्रस्य धाम भिः
धामतिप्रीति उच्यते मित्रस्य यत्त्वया सहपाने प्र तिप्रीतयः तानि मित्रेण सहेत्यर्थः॥९॥ आयादिषेव्याव
२१० हितानां सामर्थ्यवा व्यवच्छानं यत स्तुविरत्नः आकु त्तिरसः व्यपगतरागद्वेषमोहेन विष्टातिना कुत्तया ह्रूयंते
वाल्पः श्रुविरतः श्रुद्धातसः नेत्तइति स्वितका यः कासपाङ्गेनः निषिद्धोद्दोद्ध्योः दिवइति विभक्तिव्यत्ययः ५७
अमीक अग्निवर्त्तेड्डादित्यमुपसी प्राप्नो विपनिणमत्स्वेभूतजीवत्सावमापन्नं ड्ड षट्ट्ट्यट्टपत्तिं ट्टणीपतिमप्राम: आनदा
आप्राति ततानृपतिनाट्टप्सा इमं लोकमापादितस्यग्निः शर्द्ध्वन वलवन्मीढुपोलोपः कार्यतरं न सामर्थ्यामनव्दी
द्यादिवाङ्गितीयुवानं आम मा वा दिवङ्जिती विपरिणतकार्यं सा धीसा ध्रुआ वा न समर्थेनावार्थी वर्तमानवद्र्य
तकार्यशनीनिवैतान्यप्रदात्ति ह तु ज नय त र ज न यति च सदयस्व रद्द रारणसंद्धानयतिवत्ति॥१०॥

वा त का रि न्या धुर्वैद्यत मि ति व त।

हे अग्ने शर्द्ध शर्द्धन्निर्बलकर्मा बलमाविः कुरु अस्मद्दत्तसौभगाय महते सौभाग्यं लोके ख्यातिमेवं कुर्वन्तः तव द्युम्नानि उत्तमानि
उद्यततमान्यसाधारणानि अन्ये सन्तु संजाती सुयमम् आकृणुष्व जायापती शत्रूघ्यय कानाकारयोर्लोपः सुडागमश्च तद्ध
वक्षा उ स्पत्नी सुयमे सुसंयते सुयनिबद्धे अस्मत् अभि आकृणुष्व मर्यादया कुरु शत्रूयतां शत्रुत्वमिच्छतां महांसि महद्वाविश्र
मितिष्वञ्चा कमश्वापाड्डर्भावात् ॥११॥ त्वां हिंसाम यन्नावमुञ्चा ततो विशेषेण प्रार्थनेति उत्तरार्द्धर्चः पूर्वोक्तमेव
निर्यं त्वां जिवं ते ईद्द न इन्द्रमिव वायुमिव यथा इ ईयथा वायुं देवाः शवसा बलेन प्रीणयन्ति। पूरयन्तीत्येवं देव
दति पाकतापप्रकाशः उपकारोपकारणाशङ्का। यादेवतेति मत्वा तानोपकरणमिति पूरयन्ति नाक्षसा चनेन
हविषा नृतमाः मनुष्यतमाः ये हिंसामन सेवन्न तमामनुष्यातिशयेन मनुष्याः मद्यथा हि कर्म्मसु विचिष्टायेते
तेत्वा दीत्यवधारणे मे तमे अतिशयेन दर्षेणे। अर्के शोकेः अर्क मिंत्र मन्तुः मंद्रदीप्तिभिः अतिशय स्तुतिभिः मंत्रेषु
वेतः वत्त मदत्त ह्वराणे माह ह्वराणे महि मदतस्था पिपृणु सुविकरणस्य लुग्विकरणः ॥१२॥ हे अग्ने यन्तः सः इत्
त्रात्सः यथंतारः जनानीयेन मघवानः ध्वनिनः यदि हि वनिनः तनन नवनेस्वज ना नियच्छंतीति सूरयः मेवा विनः को अ
मत्वा कुर्तं स्व विद्धत त्वेन व प्रियासः प्रियासे तु किं कुर्वन्ति ऊर्वं दिर्यंत गामयं ऊर्वा विस्तीर्णा दयत्ते दयति दानकर्मा अ

मंत्रार्थस्य को शानेषु

यद्य ऊर्ध्वं दयते वृष्टिदान कर्मा वा

मोः प्रादाते इति

नकार्थेगितानां गवां षष्ठी वकुलवने आमिसुडागमो भवति पदांते रेङ्गोशाद्द८ वदिति केनकर्म्मणा गवां जीविका मक्रीणां कुर्वन्ती ति॥
दश्रुतकर्णश्रवणशीलकर्म्म शृणुप्रियोयः दद्दे ब्रवीमि दश्र भवन्निति८ आसीदेतु मित्रो अर्यमा प्रातर्यावाणस्वप्रातर्यावाण८स
यावजि८ याएव्याती॥१४॥ विश्वेषामदितिर्यज्ञियानां यज्ञसेपादिनां देवानां सर्वेषामदिति विशां सर्वेषामेव प्याणाम
तिथिः अग्निर्देवानामव८ अवनेत पर्वणि आवृण न८ प्रार्थयत् न८ सुमृडीकः सुसुखो भवतजातवेदाः॥१५॥ मदाय अन्न८ म
२७ दन८ अन्न८ स्तमिवा घनस्पसंदीप्यमानस्प रामौ त्णिशतणे आश्वयम्नागाः अनपराधी मित्रेव रुणाश्च हनिरा
औरस्मात त्येन स्वस्त्रयअपनाबादिना स८ अनपरा ऋः श्वपृष्टपाम प्रशस्प सवितु८ सदिमनिप्रथावतदेतदेवा ५८
नामवः पालनी अथाद्गी मद्दकर्म कुर्वत८ अने नदेवानांपालने नपालिताः स्थानेति॥ ॥ इदं स्तुतिपुनो अस॥
अपश्चितपिपु८ पिवतः उशिपी आदश८ वितअपर्थ आपः पिपु८ पीतवताः अपांसामपानानि आभ्यासक८ अता क्रिस्वाजि
घव शिता नाय तर्याननाव८ ययासय८ हिंसादननाजिकथाः अश्लागमना यस्तव८ एवनद्रतत्तेयद्दीनद्दति मा प्राप्नतिकर्मो क्षसिता
मनाः तनवदेड इलद्दर्थ मामो निपुतः स्नोताम स्तत्स्नाद्दश स्नानिमखाः अता आयानता याहि प्राउग्र या दान८ अछाजे स्थानस्यान्नाय
दितोर्थः वर्णोनियुतः यथाम सुनियुतास्त्वानुपा याया तशीव्र मापादी तितं दिवीनिः दयसे विवाजानद यतिनिनकार्थ

त्वात्कांत्यर्थः॥ यस्मात्त्वंश्रीलिः मनोविषयैर्विद्यसेवि विश्वंकाम्यसेनानानरश्चनानि सोमं॥१७॥ अतप्रस्थाते तवागमनं यस्मात्पात्माहाम हितान
सुदामसुदीनमसादता नोहिरण्पयाश्चहृतयोयज्ञस्यग्नोकर्सौकलाविवपथा नोकर्मभयातिएवंयदियनोइइई वायुन्पायातित॥ इथे
यामः गावक्षपायतमघामत्तुत्तेषपतस्मिन्नर्थणा॥ कल्पनमवतीति पुनुषवपत्ययः लकारस्यवगपाद्गावः गपावतश्चापद्दप्रवत्य॥ यामालि
षवलद्दाणंवैतेरश्चातिमतः॥ उपावतंसोमपानेनत्वप | तमिति॥१८॥ सूर्येषुरगदिलिश्चनागा॥ अनपनावीश्चनादरेणस्वपनाव्यक्त
यत्सवतिप्रशौतिमिनश्चश्रयोमावसवितासमगश्चत | नकर्म्मालिक्रयनृइति॥१९॥ अस्तुतेष्विवतश्चाशिवनास्तुतेश्रमश्चाश
क॥ सोमस्यैवाकृतिलिनसिंवद्धस्पश्चभोषद्ददेप॥ श्रि | यंश्रयणीयांहृघ्नेनाइस्पाश्चलिश्रियंश्चलिश्रुतान्नयोर्हिर्द्वेभिर्जन्यतेश्चा
धेयस्त्वित्यश्चमहार॥ एकंश्रतिमसानशष्ठदकंदवीतद | पमंश्चाकृतिन्तिउपवितमुदकेंदवीतक्षारयेहृस्मालिमुरवंक्रयाद्वपमंव
र्षितानमिंडइथेतं प्रतलथायंवेनइ तिव्याख्यातम्॥२०॥ या॥ श्रियः॥ आश्रयणीया॥ आपः॥ वसानः सर्वतः॥ पस्तिकर्म्मगृकृपतिकर्म्मणालिसर्वयतो
मध्यमस्थानेनयातिकृतंवषार्थपनिविश्वेरूपंभवति। जुडिमिदुश्चकृविनेलघ्वयपत्निसर्वतः॥ विश्वेसर्वेदेवाः॥ भवत्विपतिहृत्येनमासतेवदन्ते
महितश्वसस्पवश्चत्वमादिलुत्तद षुः शत्रुमार्मिनंपाकाद्येनह्वादिककर्म्मणिमहत्वतरयदनेदेवाः॥ पनिहृत्यौसतयदातस्यात्र षितिश्चतिवि

स्वरूपः सर्वरूपः अमृतान्मुरूकाति वर्षार्थिं प्रधानकर्तृत्वेन ॥ २० ॥ प्रवोमहे स्तुते हेतुभूताः सूक्तं तत्स्तुतिरेव तुःख्यातेयस्यइंद्रस्य पृच्छुरवंसहः उ
महत्त्वहलं महद्युध्वः महद्वश्रवणीयंयशः अथवाप्रीतोसत्यामितयमहान्ः इंद्रस्ययस्यप्रीतोसत्योऽमहदपित्नप्रोतिष्यायेभवति
महश्रवणीयंयशः अमहोल्गाणांभवतियस्यवद्य वलंघावीपृथिव्योपरिभिन्नतः तस्मैइंद्रायविश्वानमायमंरमोनायाघसः सोमस्यमप्र
माणायविश्वायुवेसर्वस्यवानायप्राप्यार्थंतिप्तस्यस्तुतिं वा ॥ इतिनिपातावाअथवाअस्मदः वैदूवाघावकुवन्नस्पादर्वसः वः
यूयमिति ॥ २१ ॥ इहत्विदिषः यष्टामिंद्रः युवाप्रमि अः पितावलानांसख्यातेयामसौ हेदुनूइष्मः कार्यातिशयाकर्मोहिते
नोससमुद्रद्वनिशस्त्रस्तोत्रशस्त्राम्पावइवतिराक्षश स्यमहत्वाः स्थुस्वश्वतुः इंद्रस्यपौंस्यं प्रतिशाघनजावसुनीति ॥ २२ ॥ ॥
२.११ इंद्रेहि [illegible] यहीमहतूदेवानांतान्नाअलिप्सिः अभि यस्वच्यश्वतंत्वाश्रायामेत्राइहिसोमपानाययः सोमः विश्वेभिः सर्वे ५८
सोमपर्व [illegible] कानेषुनः सोमस्यपर्वाणि श्राइद्वी अश्वनांअप्यांड वेपकमादिभिः संयुतः तस्मानिपुणतः श्राप्तेतस्यांघसः सोमस्यमदेभिः
माघशुतपश्चा ॥ २४ ॥ इंद्रोवृत्रमहणोश्ययभाविनामायाविनांश्रवृणामंअमितारप्रमाधयितावृत्तसिपर्वणीतिः वर्षुद्धतिरूपनामपर्वघा
तृपस्यापानताव्राहतस्ततवाश्वेवृत्रमसुरंप्रत्स्यवज्रकृष्टयः अप्रसानणंवनात्तसानवानथसकामयमायमने [illegible] इदकानीद्रः वृत्रमह

स्तोत्रमद्यं हंस्त्रवारयुद्धायशर्द्धनीतिश्चशार्ङ्गसपक्षसपायंनेतापनाश्वयसपरत्वात्‌ अस्यस्केत्वनने छुपत्तुवेनाअत्ता निश्चाविह्नणोऽश्चाविश्वकानद्व
श्चाग्रश्चाणपानमणीयानांभूतानाम्॥२५॥ उक्तस्वभिदमत्वनुइंदमभिवर्षतिकृतश्चकस्माद्यतोः हर्द्वहंइमाणिनिश्चमरुनीयःसर्वेसपप्रूधःसरएकायाति
अमनहाः सत्यतेसत्यतिश्रुतिस्मृत्यनुवानिणांसतांपानयितः किंनइच्छामिकेर्वमवं सूतंप्रयोजनयनेकाकीयासिसहस्रसमनाणः तेनततनस
मनाणःसगच्छमानः सच्छसेकमनः पंथाइतिश्रुतानैव वौमिवविः पवृद्धिनः अस्मंग्रहभिप्रतंतत्सर्वस्पष्टस्पाशुअवीनं ३ हिविवः
नितंनमहारहंइोय ३ जसावशवनश्वनीरसिकारघनघ यच्छसीनिव्याख्यातना२६॥ प्रातनइंद्रारप्रथमापगन्नः पञ्चविद्यासमहं
तंगामंनयुदकवनंमेघमजिनितुसरत्वतीछंदनश्चभिः कुमिहवित्वकर्म्मेणःकमणाहिंमनेनाहकेनगार्भोऽभवतिमघध्यवसद्वारत्वं
सकरुद्यानित्यवावीयथासहात्यजल्पितइतियथासद्वे दौवपणेश्च पिनइतिकुकभ्रागिगनविमाकनेनित्यंप्रहृताचसनन्त्वः ३३३
अस्कुरपाणेनाकृनमनिमहीपृथिवीसरूपसनांवकूक्मायतीनिवृत्तीइदहारस्योख्यमितिछन्तितवाननकर्म्मस्यायव। आभिश्चपितरः आयन
तुमर्यायास्तुचलियनतसुतिकर्म्माणिकार्म्मणावाप्तौ नमर्हतिअर्थनोवाकर्मकुर्वाणासुवनो॥२७॥ इमानेदितीयस्पादाः प्रथमःपादः
यदितिनिपातः यस्पतिवास्थ्यातयस्पतइतिस्नोहनिमितविजणामतिकर्म्मसनोनिकर्म्माणिवासीदंतीतिश्चानश्चगातिरूपणयोः यथा

अविकृतं जनवर्दीस्ति । दसि कुम्भादसा ४ ध्रुहमसहता ५।

व्याख्यायते पञ्चदयोगात् । ४ ॥ ब्रातोप स्यावोठत्यनिज्ञापञ्च ४ विन्ना ५ जगती ३

५ दीप्यते त्वं निविद्यन्न सवादि ॥ ५ आत्मनवजागतमंत्रयञ्च ५ देना ... काननायः ४

वद्दयं विषणामतिः श्रानक प्रवर्त्तयेनातिप्राणेशननामितां कर्मतिं महः मैहत अवतीप्रतनप्रस्याभि तवन्नागत्सकप्रगत्सवपञ्चइम शादि

अद्यद्वदः येत्तुमासहिंसाठानां यो हितदत्तोमवतिसप वंसहतेत्यनिप्रतनार्थेनानिपूर्वमाणायां जातो हं इमीश्वरं देवं देवासः देवाः शवसाव

सेन अवृहन स्तूयमानमपि स्तुवनेत्यर्थं अथवा स्थितिमन्तमाद्यन्तुवसेनवाहर्षयन्तुयथावार्थप्राप्तिः ॥ २० ॥ सूर्यस्तुतिपूनाः कः विप्राहत्य

नष्टिवस्था उत्तनार्हवः पूर्वीयावातहतः वायुगतिं भुवा । दीनाति गच्छतिं अभिमन्दातिमनाद्धास्नामिप्रायेण प्रजाः प्रपाषयोपयति विश्वा सामवर्द

५। ताह्नुवर्षे । प्रतुप [redacted] वङ्कवा [redacted] सिवित्रा । सूर्यः विविधे इंद्राग्नतदीप्यतेत्राप्तुहृधरस्थापयत्रय इपतोयब्रमानोपिवत्तसोम्यं

२७३ मधुसोमसंपादिते ॥ २१ ॥ उदु त्यमिति व्याख्यातम् ॥ २२ ॥ देशें येनापावकेहृक्सारख्यानेन भुरण्यं प्रतत्पुशन मिविकाणत्रयः शस्य ६०

सतेनिति विभक्तिव्यत्ययः सु भुरण्यानेभुरण्यजनानन्नुविप शपसि अपनिसमाधवता । ह्वाक्यस्पष्टा निवाशिर्षकवाधमहानेपापसि

समाप्तिं ततकस्तुमोवर्य अथवा तेनताजनानां निविपश्यतिव्यत्ययस्तेतयेनरव्यानेनजननानवृमनत्वंपश्यसितेनास्पननिमनतः पश्यति ॥ २३ ॥

२७३ हृदव्योदेवषु सर्वो ह्यहं वर्धिष्यागतं आगच्छतं तथ्येन तं सूर्य तवा सोर्यतिगच्छ पर्युपरिहगिवावस्थितं तेन सूर्य तवान थेन पतपकासामेनयहंस

मंतायस्त्वं तनेश्रंतःणार्थस्पसंयोजयत मितितंप्रतथायं कनाश्विदं वानामिति व्याख्यातं ॥ २४ ॥ आपत्नुन श्चविरवानः सवितानः अस्माकंस

२८

ज्ञंतत्र आगतः विदथयज्ञहृद्गामिः सुशाति विमाक्षि लोपस्मात् उपस्मा निशः अमित्तस्तु तामसत्पथमनसा इहच्छया हिंसुधानः अस्माकमपि तथा स्याद्यथा
तस्यालिपितेऽपि निगतमसत्पथमतस्तूक्षिकर्म्मणः तस्यागमनेन च लोपकानाः अलिप्यते सर्थैः सुप्तान विषय विश्वं सर्वं जगत सर्वं स्थावरजंगमं दृष्टं तेनात्तं हि
तत्वंस्यारक्षतास्यति ॥ २२ ॥ हृद्वृत्त हनपाप्मनोऽस्य सूर्यं हृं ङ्हृ स्वं स्वत्व कावयत विं अमित उद्गाः सूर्या निमुखे पनायासि सर्वं तद्वृ सवर्तते न कथं व्यत्र
त्यघासि ॥ २४ ॥ हे सूर्य तरणिः नावयिता असि कस्य वि
तेषु पस्पं प्रवर्तते वकार्यं घोति ज्योतिष्कृदसि सूर्यं घोतिषः
नाथि ॥ २५ ॥ तत्सूर्यस्य देवनाविश्व तन्महित्वं यदस्यादश्च
नाति । महत्वं त्वेमध्यामध्ये कर्तोः कर्म्मणोवैवं दिकसा
श्वदर्शतः विश्वं दर्शं पश्यतीति विश्वदर्शतं सर्वे भूतं जातं त्वया प्रकाशि
कर्तासि विश्वमाभासि नौवने भावयितव्यमाना सिध्या तास्त्यासि प्रकाशीक
नमेनापानाघायोपादानं करोति । महत्वं यदेकः स त्रलोकान् प्रकाशीक
किकानां अपि सममामानां मध्ये विततं प्रसारितं सङ्गला रिसं दृहाति कदाय
दद्स्य तास्यांकितानू यदा अयुक्त नयहेश्मात्मनाम वहन्नाश्मंडलाद्धंति । नसवणान् नस्मी इननणाया निप्रवर्त्तीः आदयहनितसंपन्ना ति गत्रीवासस्त
वसनमहः अतच्छनसिमस्मै सर्वस्मिन् लोकावावयानां पवनाम यमः सर्वं नपद्यः ॥ २६ ॥ अस्यादित्यस्य यद्रूपमव्यदेकं अत्र तेन नत्तं उपाशवी मैदी मंत्रा
रुपालनं हृतानां अहः कृष्णं अपदर्शंहसितिः नस्मय स्वदन्नालिनाविना विनहु पसूर्यः कृणुते कनातिष्ठोः अत्र पस्पत्र हः नात्किं मादामिन्सप्तव

रुणस्याभिवदेत्मित्रावरुणयोः अभिवत्येअभिख्यातेयैस्मिंल्लोकेख्यायतेमहानाकेऽध्यवासमननेन॥३९॥वणमहाअसिसूर्यविदितिसत्यनामसत्यं
वनानिमहानसिपूर्वमुततोस्थितत्वुत्पत्तिहेतुत्वाश्चयत्सत्यमादित्यमहानसिअप्यसेव्ययात्मसर्वस्यमन्यतेमहः महत्त्वः महिमामहत्वंनयस्य
मेनस्तूयतेयत्वात्यंदेवमहानसि॥३८॥वट्सत्यंसूर्यश्रवसातेनसर्वमिदंव्याप्तंसत्वासत्यंदेवमहानसिमहाप्मदत्वं - - - - - - हितः दक्षादे
यितः सर्वकार्येअथअपुरः प्राणात्स्याहितमेअसय सिद्धडामस्क्वेविश्वविदुतंवतथा॥तिथ्यप्रदाम्यंयमिद्धं॥३७॥अयत्तइव
सूर्यइवेतिसंप्रयत्यर्थायमासयमेसतनितिवहिनि पालनार्थसंश्रयमाणाः सूर्यस्यपति - - - - - - - - सर्ववित्
२२४ निइंद्रस्येघनस्याभित्यस्यमद्धतनी॥निमक्रमाणःअ तसनावस्थितयाऽमनमोमानेऽनिघमाणयेनस्वल्पन्नयेसूर्यसुपतिजन्त ५१
भूतिअभिसंवंव।ऽऽसाप्रतिपाणंनदीपिमऽऽसतिपूर्व णवित्यपिस[illegible]ऽऽसाविजनमाणाइति अथवाऽसा - - - - -
- - - - - - श्रुतेनसाक्षारणेनविलापेनयोस्मरप्रतिविकल्नःअदीधिमअउव्ययामःविशेषतोमासिनःकस्यासिति॥४०॥अघतेवेवाःअदिता
सूर्यस्ययतिः अहंसःनिःअवघास्थस्येः हिमायवज्रवघंणधीनिर्यतंवकातितत्संग - - - - प्रतिविध्यतनपर्याणमस्मज्जेउकमामवत्नाम
हप्तजायांपुत्रयंतमित्रःवरुणःअदितिःसिंधुःपृथिवीउतद्यौः॥४१॥आकृष्णेनअघर्तमानःविवेशनंमकलेनऽऽसानार्थाअथवावर्तमानम।

च्यो अर्वं ब्रेत्यश्चमहाः अमृतदेवाः मर्त्यमनुष्यादिहितमेयनेनथेनश्चायात्वसनादेवः भुवनानिपश्यश्हतान्तपद्मिज्ञाद्वेनएषांविशांमनुष्याः
णांप्रवाहत्प्रच्छिद्यतवर्द्धिःतननाणायतस्म भूइस्यातेश्चागच्छतिविश्यतीवतीनिस्यदाइवसवत्यर्थेनातदावीनिटश्चतनिद्धेविशपतासर्वस्यपानानोय
दाउपमानाज्ञानाद्विसर्वस्यपानावीनिटगणमनुष्याणांवीनिटमतनिद्धेम -------- काकस्मिन्कालेकिमर्थेवाइत्यविशिष्टंविशिष्यतेश्च।
कोनाच्याःश्वपनमगपसः श्चागमपूर्वेइतोवादुःप्रथम वाक्कानपालयहुडविषादक्षः पक्षलाप्रहत्वावायश्चनिशुबाहपूवाव
घस्यश्चविनाशायलोकानां॥४२॥इंद्रवायूबृहस्पति पिंडाभिश्चकाम्यादेशश्चमेषूषणगमादित्यानमाउतगणेश्वनाम्ना
नवादास्थानस्यसोमपानायानिद्धयामीतिवाक्यशेषश्च ४३॥वरुणःधाविताप्रकर्षेणयविनापालयिता नवरमवतः लिपिशःलुङ्
उपकमित्रस्याविश्वानिद्दतिलिः भवनेऽपालनेःकनाद्र पुद्विकाणःकुउतांकनकुनावसःनावसद्धतिकननामकुकनारकल्पापावन।
२॥४४॥हद्दं इद्देविभुस्महतः लभ्यविनोनभ्यस्माकंपचासउात्यानांसमानज्ञातीयानांज्ञातिज्ञावर्भकुर्वतायइमयेनसोमपानायगच्छततंप्रव
थायेवनायदवास्ःश्चानहइआसिःसोम्यं पकामासस्वर्षणीहृतउ॥४५॥इन्द्रमइंद्रवरुपामिनदेवाःशर्द्धःवलंसाक्ष्यतवाअथवाबलेनेतिप्रयत्नप्र
कर्षणागच्छ थमाउतमउजणोवाश्चामंप्रनश्चथवामकाननोवाङुङ्नविज्ञाप्यपिविश्वाकर्महिष्मानासत्याजनोवनासत्योश्चागच्छतंउइमअश्च

आदेवपत्न्यः आगछन्तु पूषा भगः सरस्वती एत्य तु यज्ञं प्रीत्या पतिगृह्णन्तु ॥५७॥ इंद्राग्नी मित्रावरुणौ अदितिः स्वः आदित्यं द्यां मरुतः पर्वता ब
पः हुवे आह्वयामि विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं भगं तु अंशं तु तिलिप्रनाम संशस्तं सवितारं सवितारं च आह्वया मि कृतये अवनाय तर्पणाय ॥५८॥ अस्मे
अस्माकं अस्मदीयाय संसत सुपतये ब्रुतशब्राह्मपां पायिदध्माति सर्वी प्रियश्च पार्जयिता हविषां तस्य यज्ञस्य अद्य महनाः महनीयाः अ
लिहन्ति ताः पर्वतासः अपर्वता इन्द्र मरुतः भनहूतासं यामितं कर्मतत्पहृवोदं तव्य पूतिसजोषाः समानप्रीतयः आगच्छन्तु तत
२१५ एत्य इंद्र घोषाः अस्मा विश्वेतु देवाः पालयन्तु हवि पाहं दक्षाः सन्तः ॥५९॥ नाहयज्ञवाः यज्ञव्याप्ताः अर्वाकि अवनेणां सितः अ
स्मान् प्रति अघसनस्यात्वाययेयं वेतेर्गतिकर्मणः अ गमयथं वः युष्माकं हार्दि हृदयं हृदि वा त्वं आदिह्वि विनणकाताम
पमनः विस्पर्सर्द्धया अस्त्वेनादेवान्देंडु पालय धूनंग स्मानू नितिदंशः हृवकस्य पद्धका विति विन नित्यस्य पकः विकर्तनेन यो हानिः ६२
कुर्वन्ति अवाक्य कर्ताशकर्तः पवम्यपेवरूकस्यादेदगाः सकानलोपश्च अवपद्दः आ इह तु उपसर्गस्य स्थाने अवतिपद्यन्ताः आपदं कन्तुः
त्राश्वन्तु ॥६०॥ अरक्षद्धातिव्याख्यातं ॥६१॥ हे विश्वेदेवाः सखायुनममम हमं वर्त्यं प्रकानश्चेतः तनिर्विस्थिता अस्य पद्य विंद काव स्थिताः स्व
यसमिलिताः अथोऽज्ञतमदृत्विग्नवा अपि यजत्राः किं ह पुनति आसद्य अस्य भमं कृत्वा अस्मिन्वर्हिषि मादयध्वं तृप्यध्वं ॥६२॥ हे सुवः प्र

यमतावद्देवेभ्यः यद्दिव्यः भागंस्त्ववसिअश्नुतयनीकउत्तमञ्जतनं५ अपननाद्वादित्यादिद्यमानंवृंसुर्पयनेदं सर्वस्मुपयन्तंतपाहृणे प्रिउद्यन
ततः अहू विनानिपद्यदंसिनानिजीवितानिजीवनाख्यीतिकेनुमिः कर्माणिमनुष्येभ्योददासि॥५६॥ यः श्रृंकविभिः षावीकाविंमेषाविनंपृयंहृयक
सिअन्यासस्यासेप्रसारणं इत्येवाहृते आदिलोपः प्रयघाप्रततायेयत्रुमिच्छसिवाशुंतस्यतप्रीत्या कथामिवाहृहृतीमहृत्यामनीषावे
मनसहृक्ष्यावहृद्वयिमहाभवनेनथप्रानथानांदेव विमानानांवाहृनणोसः द्युतद्यामाप्रार्थ्यतमर्थः दीप्यमानंप्रपयतीति
घुतद्यामानियुतः निघुङ्गितिविभक्तिव्यत्ययः ति खुद्धिःपत्यमानोनुगम्यमानः अथवाविकरणव्यत्ययः पततभूपाङ्छं
तमार्तऽइतिवाक्यशेषः अथवाकिंप्रयच्छघुव प्रमृतः कर्मेतिअभिआगतः भूतासिवाशुःत्वामिसंवन्धेनार्थोवाच्यः ॥५८
इदंवायूहमेहतिव्याख्याता॥५७॥ मिनङ्कृत्वाहृया मिमूतदहूंसहस्रापतुद्यामयादिवह्नितास्यस्पसहूतददः क्नूणंवयाह
यामीतिमासायसंपदासीनं किमितिआहृयामि धियंकर्मघृतावीयनकर्मणाघृतसुपनेतत्कर्मसाधनताभवयन्तोजुवहृतिअभिसंवंधः ३ह
विन्नूपलाः न हिक्वताकर्मसमर्थयाति॥५९॥ नेदक्षादर्शनियानासत्याहेवंवाहृपमाणावर्तितहूतिअखिनावामध्यतेडुतिडुताः सामः
हृतवार्हिषः प्रहृताः आशताः३ प्रावाकवः प्रुवाकामयन्तेप्रुवापूर्वकामः ऽप्रत्ययः डिलोपस्त्वत्तेषांपानायआयातेप्रतनथेतिव्याख्याता॥६०॥

विद्ध्य दिग्भ्यश्चैनं पहृतानां गवामन्वेषणमयाऽघोषितास्तुतीसनमातनतस्नेषांप्रमुदितानामाशसामदनमिद्रेव द्यादुपलमेद्यादिसवमा
उस्रमङ्कः पर्वतात्स्तुताखुउपुटेनवदानितेमहिमहिपाथः अनन्तूर्ध्वपूर्वेषुकालेषुप्रमवंसखायः सप्तिगिणीतिश्चैवं ततः सहस्यसख्यायादेशः अ
स्मालिभ्यसलांसनंकुर्यो ध्यदिव अयंतयस्नयतस्तुपल्लिअग्रकणागवांश्चक्षानवंअलिगोरश्चालिगच्छन्तुनवशाकृंगवांप्रथमाज्ञानतीमहिपायः।
पूर्वसख्यश्चनित्येवंसंबंधः॥ ६१॥ नहिस्पशमविदंय स्मादस्माद्धेश्वानरादमः अद्यासपमध्यासयितानंनविदंप्रपतामव
२१५ कार्यस्तुपवनंश्चागाथेत्पस्पस्यानुर्वैअहृदयवपनवे श्वानरं अहृदयपद्महिलवन्तः अमृदेवाऽअमर्त्यै रत्नहित्यायद्भंप्रति
मवायश्चयंनः दत्राणांनिवासानां पालिताश्चिति॥५३ उयाग्येनप्रयघोष्टयः संयामाज्ञेनव्याहृतिहुंद्रामीपि द्यतिनाविद्य
तितोविविषकृतनः शीलाहवानिकस्याहस्यामभ्तानः तोश्चाकृतानः अस्माशस्तुङातष्टडतित्रिपदयावस्मोगपदयांकुउतादिहृ ६३
शकर्म्मणपजिपहृतार संथामाज्ञतप्रहृति॥५४॥ उपास्मैगायतात्उपगायअस्मै एवमातायंदेवसामयार्विशुद्धवतिआपिदेवाहशइपिद्धत
९७६ यद्युमिक्कतेदेवारुद्यस्तुहूतिप्राप्तेअप्पामस्यपादिलोपः संप्रसारणंवा॥५५॥ यत्वाहिहत्पदम्मघवाञ्जुल्मिवः इंद्रयेतापवर्द्धयन्व
द्रियैत्तिस्थत्पाहविभिश्चअहिहत्यैअद्रिमघोढंतवाङृतियेशाम्बनेशसुदकंमतेतिशांवनामघः तस्पादकं शाकेसपनमीयतवादि

इत्य गवामपामेव द्रोणेष्वध्वर्यवः यथेन्द्रं नमस्यन्तीति पादपूरणः अत्र मिदन्नि सततं नम मिलव नितध पिव सोमं सगणः केन गन गत हिशे
षणार्थमाह अत्र ऊर्ध्व ।।८८।। जनिष्ठा उग्रः सामर्थ्यात् इत्यपष्कावः प्रथमः यमनावीनं हन्त स्वमनिवती अनिष्ठा अतिशयेन अनाती तनेन्द्रो बहु
लाभिमानः अभिमानात् अस्मात् अपोदलिमवादिति तं बहुलाभिमानं इन्द्रं प्रथेत स्मा अञ्ज जायमानात् ममपकः अवर्धयन् संवर्ध्य मानाममत्र अ
ङ्गनिष्ठा जनयत अत्र ह्रूर्सः सहस्तवनाय पर्यायेभः दु गायत्रिष्ठ कारणवनाय त्वरत ह्रूनः दुङ्ख्मादनः हर्षणाकृतानो उ जि
षः हनयत अत्र उह्रूर्सः सहस्वतनाय अतिशयेन उग्रसा संपन्न उ अनिष्ठा अत्र उ निष्ठाः इत्यपक्कावः हे हेइङ्ख हुन हुन अस्माकं
मर्द्दं गृहास्मत्समीपं अत्र गणः अस्माग आगच्छ केन मद्भुनमहा इसनमहोलिम्भ सद्भिवनेन सम्भ पर्प्रणं ज विष्यतीति ।।८९।। हे इन्द्र अस्मा
तेपुवतिपुत्र वर्षेणात्ममौ आख्ति प्रकाशिणी विसनाथवपि मव सिस्टय संयामा नश्च शास्त्रि हा जनिनाम् विनार्थं नवत्पर्थो वा हि
निः नुभायमनद्य तनम विष्यति आगामि स्यपकालेष्व शास्त्रि हाश्रम वादिशो ध अत्र लिशास्त्रि आस्कव अलिरासलियते पाद समनि
नार्दि स्ववुन सिसर्हत सूर्णे द्विप्रकानी अतः प्रार्थयेत वीवा तद्वूर्यते मोहि हिरातयसा महिसानिनां देववदिनाशयेति ।।९०।। अन्नतेषु
घ्नं सवीयतः अत्र गच्छन्तद्रोणी धावापृथिव्यातन वाशु घ्नं वदं तनयन्नं द्विप्रकानि र्णिनालयत्पाकथं शिष्टुं नमा तनायया वादं सततमानवो

नार्लवर्त्तयेयानां एवं द्यावापृथिवी ग्यांवाभिवर्द्धमानबलः यत्र ह्वनं इंद्र त्वं वसिष्ठि सितनतेनतु त्यं मन्यवेड्डामथ्यतेः कोवकर्म्मणः स्ट वः
संग्राम तश्लथयन्तश्लाथयति हिंसाकर्म्मा हिंसा संग्रामाः यद्दसन्तनणाति विशीर्यन्तु इतियञ्ञोदेवानामितिव्याख्यातं॥ पना अदब्धेलिहाः
सवित हस्सवितः हिरण्यपाद्द्य च्टतद्वृहो अस्मश्च्द स्थेलि नहिंसितः पाह्यनिः पालनेः शिवेभि शासेन घ पतिपाहि नः पसि सर्वतः पाहि गा
पायनगर्यं हिरण्य जिह्वः सुवितायसु प्रभूतनव्यसेनव नीयसेन व्याप्य कर्म्मणा सर्वथास्माकं ववघ कर्म्मकनिच्यथः माकिः माक
२११ शिवदपिनः अघसंसः अघस्पशंसितावक्षस्प इशात इशात्वयागुप्तमितिं॥ पृदीनयादीनाः शुचयः पवत्रेः संस्तुतेः अघवर्षुनिर्म ५८
ह्रुमंतः नवमन्त्रः स्वताः तेषां पानायवृत्तवायोप्रापयनिघु तस्मत्तमुन्नायाद्धिश्रागच्छ अस्माकं युगमापिततः पत्यापिवसुतस्यानिद्व
तस्पसंघसः सोमकवचनस्यात्मनश्रादेशः दत्तस्पकय शुग्नेनाः सोमः अश्रात्येवता प्पासं वंमतत जेभायपनिघुयजमानोनस्पद्य
नाणःस्यहसवस्यस हस्यानेसंच्छतघु निमित्तपु निशादशोभिर्यावरुणो आगच्छतं पातव्यातेमिति॥ द्वा॥ देव्या अघवर्ष्टतंघलयायंकाइति
व्याख्यातं॥ द्वा॥ यः वाव्यः कविणां दिनायोः कतावृताकतोवश्चयोववकनस्य आकाश आदेशः अन्नस्पवयति रवीनग्येघामपादिवावांजग
नः स्थित्युत्पत्तिहेतुताशतिवतीनः निर्गर्कनः वितनः प्रसानितः नस्मि नश्मि निवनश्मिनश्मिमादकसानयितास्यात् अश्विरकिनरस्य घः आसी॥
४३

नि३

रत्नपरिश्रामाः रतथानिर्वचनं यद्भुतावानसि किंनइस्मिन्लयमभः उपनीतिमकः भूमः नेताक्षाः नतसा अमृतानः आसनरलोके विदिसर्वे भवन्तिमदिमाल
सर्वेभूतिमुक्ताः महानामाथ्यवक्तः अतस्तपांश्च वाः अन्नमाथ्यु मधस्मादस्मिंल्लोके प्रयातेः प्रयततमऋषिभिः लोके विदिसर्वेभूतानां वीजंमायततद्विप
निणामादिमं लोकमागच्छन्ति सर्वेअनुभवन्ति सर्वत्रावस्थितानशिमं निनिप्रातिक्वनं ॥६२॥ यनावशी द्यावापृथिवी अदृष्टेणादाध्याइतयनि ---
--- सततावन्ननिक्वंश्चाइत्वयतिकार्येनाधिइत्वाउप धिपाकोपाधिनावाऽमादिनापृथिवीं पूरयति दृष्टात्मनाअन्नप्रदानात
इत्ववल कृतेनधनदानादिनाअन्न निद्यमादित्याइत्वा इसदानेनसमर्पणेनसापकानः दिवः पूरयतिवर्षधनअपसः कोर्मवतः
अकामयज्वमानितवन्तिकर्मफलानिलाधिणः अस पतस्मान्महामायाथ्यादपूर्वायइापार्थपविणयतगार्हपत्यादाहवनीया
तदार्थपवनाग्नीध्रीयाभ्याहवनीयाः दत्तिप्रणीतस्य मित्रावतिसर्वैतः पनिणायतवक्षंकविम्यानयथाअत्यः अस्वः कविमर्षि
वीवहनतत्कालेज्ञः वाऽसातयअन्नसेननायधनप्रयुक्तयेकनः कनोहितः अन्ननपवसयाथ्यासनमरूपानादिनालिः पच्यपः वानवाशक्ता
नः इत्वस्वतस्वपनिणायततद्धत्पनिणायित ॥६३॥ उक्तेनिर्दिष्टम महत्तमा ॥ योहत्सपश्चपिशयनकेनानाइन्नहन्नमाणिनाहूवततामंदानामम्मु ॥ दा
नामंदतस्तुतिकर्मणः स्तोतुहणस्याकिवासतः पर्स्विनतस्प्रयापहमशिवयमपिप्रतसमर्थंउधकः अंपूपश्वरामेनजिघुमदः ॥६४॥

उपस्थस्य कृत्स्नो नागिनः स्तुतयश्च हृतस्य प्रजापते अस्तु नवः प्रवाहः यन् श्रुतास्मृडीकाख्यस्य वामवन्तु नः अस्माकम् ॥ ६५ ॥ ब्रह्माणि मन्त्राः प्रथ
मानाः ममममतयः अहतामुपहन्ति संघनासः स्वस्थं प्रीतिं कुर्वीत खतान्यानि घ्नाः मामास्तु प्यः वलंस्य ममिति विननासविन नित्यप्रत्ययः
ममममत्युष्मांवलं हृय लिहि नयतो णिविलोपः सवप्रत्ययः प्रहृतः अद्रिः यावा बलस्तु दीनयति गमनाय अश्राशासि तममममनः गमनं प्रतिह
२१८ यीतिच श्वाहयतिः प्रमेयायां ध्वानि प्रतिकामयते समामनं इमा हाहि मावहनाम् अश्वो वहतः तानाय छन्दानि ग्रध्वानि
प्रतिनिः अस्मान् हवं हृति ॥ ६६ ॥ हमघवर किंवद पिब्रध्वनं अस्मिन्दः विभातकाव स्पन्नानः एवमनुत्तमप्रेति तनद्वत्य
र्थः नवलावनसिद्धे दतादकः त्वावा अहवयाव स्पः तन तुल्यमित्यर्थः तनत्वप्मतस्मिन्नर्थे मन्तुपः प्रयोगः वर्तते णिलिंब ८५
यावुत्यः दवविदानः मघ्वानिर्थ उक्तनानानस्मिनवमे जायमानः नवकश्चिन जातः एवं वेन्महान्तोऽस्तुतासि मन्त्वांप्र
श्रुत्यव्याति श्रयाइन्नानि कनिष्पाकसिध्यसिसितापः दीर्घेलं कस्मसुनाइवतामिकच्छकिमात्मा नियन्तिः मर्यासि ॥ ६७ ॥ सामन्यर्यांच्छावत्र
णाः वक्षणातिभक्षतमाड्वं प्रथमोसवनियः संघोडा तत्कजन्मसमकालमेव निर्जिगाति दिनाद्वितस्त्वनोपक्षखवाल्पप्रब्रह्म
दत्तिनर्पयन्ति विश्वसर्पार्थे जनाःसर्पयितारः नर्पयन्तिसप्रयः गृभ्णं नवजः तेयः त्वणः महाधनस्यतायद्रन्तद्रूपमसि द्रपमं अंगुवनधु
६५

हत्तु पुष्यमंमहत्तंप्रशस्यंवतिशयननहिपतः कुतस्विज्ञातः एवंमहामायंप्रतंघ्याः॥२५॥ अत्यः पादः प्रथमस्सामाद्यः पदाघ्रमहानश्वसाम
थ्योरहस्तुत्रवसाव ...... त्वयाब्रलिभ्यष्टप्तः अनिषवन्निष्ठामेस्तुतिभिः श्रयार्थिनः नत्वाहहस्ममर्मृगिनस्मयाप्त्कुकाः पावकवर्माः पावकत्पः
मन्तुत्सिकातयाधृताइवशुवयः शुद्धाविपश्चितः व्यपगतद्वावः नाश्रपिताभवन्तंवर्द्धयन्तुप्रीत्यासयाजयन्तु॥२६॥ यस्यकश्चायेः अर्यविश्वः स
वनोज्ञातः आर्यइश्वरप्तत्रस्थअरिः कुश्वरः पारंपर्यागत स्वयंदासहवकस्वन्तिनिधिपाः निविहृतस्यपालयितास्वल्पमपितातिष्ट
उतिसनपिः पितरः ध्रातः अर्यविपिइश्वरोरशीमनवति नावनायसंनोभवश्चपनतउक्थेहपदीतिवि पदी वितकानलोपः पुष्पालि
तिविभक्तिव्यत्ययः सुष्मान्प्राप्यश्रुपतश्रवात्ः अभिव्य क्तिसामर्थ्योत्थकार्यणदानापेमा गादिनः यायासहश्रप्त्रविभिः सहस्र
तः सहसाघलनक्रियतेक्तिः कनातेननकार्थवाहुलान भमर्थतःसकुडइवपप्रयसः मस्तुदः प्रथतविस्तीर्णः एवंबलनप्रथततस्या
श्यसल्यः सवः सहिमासवावलंमहिमद्भ्यविभूतिना ...... विश्वनाद्व्ययहतपुत्विनाद्यंविप्राणाद्धातंद्याः अथवासहश्रप्तविभिः सह
तश्यद्वापुविप्रनाद्यइत्यभिसंबंधः॥२७॥ अदथेभिः सवितस्तिविरव्यातं॥२८॥ एवायापवित्रमस्यापरिस्त्रा र्मनः सामंदात्ववमंसनश्रन्पविनंस
सीताश्चायाभिश्रायानामित्वाकितिश्चाप्रयादियज्ञंदविस्पृशंकार्यणापियंस्पृशतिश्रमनमभिः साधुवहतर्यसामः आप्तेतकसंपिवति॥२९॥

देहं इत्वायुरसंदशासाधुसंगत्याहस्तुंयायोदर्शनीयोसुदेवासुदेवोहृदयद्वोहवामहेश्राह्वयामः॥यथावुवाय्वामागतायोसंगमनेनः
अस्माकंजनः अनमीवः अनभिद्रुतः सुमनाश्चअसद्भवेदिति॥८०॥यः द्रूनमितिपादद्रूनाणायोमित्रावरुणौअभिव्रयश्चलियागायअक्रतु
तमवनेहतेआत्मनेपदंअसवतेहव्यदातयेहविषादानायश्चावगिक्षामावणितिपृथक्रलावस्पप्रतिवचनंहक्षाएवंसंसेवमानः पृथक्ववति
असाधनणाणपमर्भरुणः शशमेद्विसमयततप्पयिते मित्रावरुणौतर्पणाहतोविभूतिप्रभावेश्वर्ययुक्तोहिविशिसनपथा
निनतिसयंस्थानेप्रपद्यतेइति॥८१॥इन्द्रश्विनाय थावसूनवद्वविंश्वीकतन्वनयाम्पादुग्धंपपूनितंघनङ्घंप्रपूनितंप
२१९ युःसोमः अभिषुतः आस्वेतत्पानायअव्यातंएत्यउप भूपतंअनुवंतंमद्यः पिवन्नंमानोमद्विभंस्पृशेः संप्रसारणार्थस्यमद्वि ६५
थंसपुणयंवः अस्माकिःसहसंयामानकर्त्तव्याःआग तंआगछतं॥८२॥वीरंनर्यंहम्पाहितंपद्विनोघसंघनेकहूतजालपूर्ती
नांघ्नयितारंयज्ञर्मापिप्रकर्षेणपतुब्रह्मणस्पतिःप्रैतुवदेवीसूनृताचाक्रस्वाश्वनायज्ञंनयंतुप्रापयंतुपविसमापयतुनःसमाभार्थवत्
नंस्त्कपदनिवर्कतुसंस्कृततयावुद्धावाखपायं॥८३॥वंइमाः असु॥अन्नस्यदारवेदंदमप्तंतनवस्थिमवतिवंइमसानसःसलावनापद्मोम
वनिश्चमावतवदिविसुपर्मःभुपर्णपणयादित्यःनसावधानसमरुणार्थोन्यामथसर्वशतवीनमुदकंनयिवनापिशंगंश्रवयवपिसंगक्र
४५

स्वयवशोधिभज्यमानानांगंवकुडेनानाज्ञानीयानांभूतानामुत्पत्तिहेतुप्रभुस्तंदेवंनिर्डःभूतिभ्रष्टितिज्ञातिवर्षकर्मणाकनिर्घोरस्तनयित्नुशब्द
कुर्वेश्रा॥ ॥ आदर्वंदेवंवंस्तुमद्दर्थंहवमश्रायामःस्तरणनस्तुवनस्तरणात्स्तुतिकर्मणःदव्याधियावावश्रवसश्रवनायतर्पयितव्याह्वितिलदेवंदवमा
कृपामःसनिष्यश्रानियागायश्रमियस्तवाइतिदवंदेवंस्तुवमवाजसातयश्रन्नसननायश्रन्नंसंभवामीतिस्तरणन्नोदेवाधियावा॥ ४॥ दिवि
अ॰वानदिवइवतस्थाहिप्रावदीप्यतमिःवेश्वानरः हूदरंमहानादित्यःश्रथवक्षमयाक्ष्मायांपृथिव्यांहक्षनोवमानःअ
सावद्येनवनावितःश्रन्नाहतुनास्याप्रितःश्राहूत साहातव्याइतिघातिघावावमेतेनमःतमापनयतिनावा॥ ५॥ हूदेवंद्रा
गीश्याषादियंश्रयादिकानाष्ठाःपादाविद्युतश्र थवपूर्वपथमात्रसगाश्गच्छतिकार्वतःपद्वतीष्ठःपादतीष्याडातिप्राः
दिवीलिंहात्पत्काशिरःश्रादित्यमप्राप्यडिक्क्षया वाकदरश्रपमात्रवदवयाहकवाक्सृष्टतानांभिद्यपावावद्द्वत्यशिद्धं
कुर्वोपासनस्तनतिविंशद्वपदानिसङ्क्तेःश्रक्रमीस्वाकान्नवतीवावनतीति॥ ६॥ यद्देवासंयद्देवाःहिम्मइतिनिपातामनवत्समन्त्रावम
नवह्रातिविभक्तिव्यात्ययःमन्तुतेज्ञानार्थस्यमन्त्रप्रज्ञापतिनासमन्व्यवःसमानज्ञानान्मनुयहणंवमन्त्रघ्यादत्तणार्थतस्तरपत्रालिःश्र
थवातहितलोपःमनुनाम्नघ्पेक्ष्यमानज्ञानाःयज्ञानामस्याःश्रभिजात्यादेवाःसार्कंसख्यंसत्रातयःसमानज्ञानाःदेवाधियायज्ञे

तिमनुष्याः आशिषः सपाद्यन्निदेवाः विश्वेसर्वेप्युदिताः नेऽस्माकंप्रद्यावर्त्तपानकालेतएवअपर्णेनुकालमागामिनंप्रतिवंतुगित्यपत्यनामत
सोऽइतिनिपातअस्मद्यंभवन्तुपानिवाविदःतस्यविद्दातानयाः॥ ७॥ अथमन्त्रपूर्वार्द्धेः पत्नाह्वकतःनः प्रत्यस्तकतइत्येकवाक्यगत्याविनति
नत्यपः यत्त्वमपाघमतिर्गतिकर्म्माप्यपिगपितवानासिग्रलिशस्तमभिसंसनानिअशस्तिहासः अशस्तिर्हितअनेनादिशकर्म थ्वइंद्र
श्वरः [illegible] इंद्रशन्योगुणविक्रयानसविज्ञानपदद्युम्न अमयरद्युम्नयशावानंतद्यानितिनतस्माद्वतोः द्वितीयैववनस्पतआदशः
[illegible] द्वानामहादीप्तमन्नजूणमन्तद्विगणेनसंयुक्त देवाःसरवायः मखित्वायस्यमिनिर्संपन्नक्तःपतिस्मीतवहः प्रथमा
२०० कुववनस्पवआदेशः॥ ८॥ ॥ प्रेत्यवर्षितिविंबंधः पार्वतस्ययंइंद्रायहतमहतमन्नकः वृत्रमंचानूपयुक्ताकिमितिद्दवं ह ६१
नीतमत्रिसयेनुक्रत्ववहासरवकेतुः वक्रकर्म्मविज्ञाणक यपूतनशतपर्वणावक्रपर्वणा॥ ९॥ ॥ अस्पइत्यादमूलपाः यस्या
[illegible] नजिह्नतस्यविपुवियज्ञेविक्रुवीतिउकानाकानावक्रत्वाघेडितिगुणः मदेवस्थितःसोमममदेनमनः इंद्रः वाह्नवर्द्धतेहर्षसवने
[illegible] त्यादह्लानिनयतिविनावः वलंअद्यापिलप्तवशवर्त्तमानकालेमद्दिमानंविस्पृतंआवेयवः मनुष्याः मनुष्युवन्निपूर्वयापूर्ववस्यथा
[illegible] ननुसामस्यमदनमनः इंद्रावलमाविःकानातीनिसाममलिप्युवन्तीतिअधुनापिनद्धदितिक्रियवातस्यसामस्यमदनमनइंद्रावलमाविःक

यानीनि श्चलानि भूयत पूर्वं भूकालेषु अधुनापि तत्सर्वाणि भूयत इति दूरम् - - - नानेघं तु केसामकर्मइमान्त्वायस्य प्र
मयं सहस्रजन्मे जन्तुनाइति व्याख्यानं ॥ ॥ खिलपूर्वः समाप्तः ॥ ॥ यज्जाग्रतः यत ऊन्मनः आग्रतः दूरं उदैति तावत्स्वापे निद्रादि
नातेनाति सर्वमनेन तु न दैवमनः सुप्तस्य तथा एति एवं यथा जाग्रतः तन्मनः दूरंगमी ज्योतिषां ज्योतिः ज्योतीषीन्द्रियाणि विषया
प्रकाशयंती निनेणां ज्योतिर्मनः तन्मूर्धैकं वादेव मनेकर्णां ग्राधिष्ठाविज्ञाने कानिमित्येके शिवसंकल्पमस्तु शिवः शक
ल्पः अस्यतिति शिवसंकल्पं बहुव्रीहिसमासः संक ल्पितस्यार्थस्य द्रष्टा शिवसंकल्पं मनो भवतीति ॥ १ ॥ येन मनसा क
र्माणि अपसः इतितद्वेपेन वा अपस अपः कर्म्म कर्मि णः मनसा सूक्ष्मणो मध्यानामन्वितानः कर्म्मणि देशकालसाध
नयागामिनः यज्ञे कृण्वंति कुर्वंति विदथेषु विद इति यज्ञनाम बहुवचनसामर्थ्यात् साधनानि ज्ञेयः धीरा ध्यानिनः यद
पूर्वं निहितमनसः करणीकविदपि पूर्वमप्रियं यक्षं यंपूजितं यमतः सनातनेषु प्रजानां ब्रह्मितं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ २ ॥ य
त्प्रज्ञानमुत चेतः प्रज्ञापयत्यर्थानिति ज्ञनः प्रवत्तः चेतनया उपलब्धिहेतुः धृतिः स्वत्वानां दोषानिधानमसवीति धृतिर्धैर्यं च ज्योतिः
सुखहेतुनां प्रकापितं मपनर्वंतः शरीरेषु प्रजासु विस्थितं यस्मान्न ऋते यस्मात्स्वापत्यायन कश्चन न किंचिदपि कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसं

कल्पमस्तु॥२४॥ येनेदंभूतं अतीतं भुवनं वर्त्तमानंच भविष्यदनागमंचूदं सर्वं येनामृतेन परिगृहीतं अतीतानागतवर्त्तमानानांप
दार्थानां परिगृह्णन्येन यज्ञस्तायते कथंभूतः सप्तहोता तासोन्नपूर्णोयज्ञ--तायते यस्य मनसो निसप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पम
स्तु॥२५॥ यस्मिन्नृचः प्रतिष्ठिताः सामयजूंषि मानि वर्धानि प्रतिष्ठितानि यज्ञेषु यस्मिन्प्रतिष्ठिता श्चनिभाति कथं रथः नाभाविवारानेमि
ष्वङ्गुः साम्नां मनः प्रत्यय महतामुपपद्यन्ते यस्मिन् चित्तंसर्वमोतं सर्वस्यार्थस्पर्शं तत्र सर्वतमिव प्रजानां
तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु॥२५॥ यन्मनुष्यान्नेनी यन्नेपत्यर्थं सर्वतनयापयति कथं सूखान्थिनरवानियवभीषुभिः।
३८ वाजिनइवइवनेनिक्षेतत्रैकः सप्रत्यर्थोपमाएक उपमार्थीये यथा कल्याणः सरथिः अश्वांश्चाडिनो वेङ्गनावतः ६८
वाजिनः शिखिनः शिमाजिः नेनीयते एवं निनः हृत्प्रतिष्ठं हृदये प्रतायोत्याग्निः हृदि निभाति अजिरं वजविष्ठं अजिरमिति
विश्वनाम अजिरं यानि जविष्ठं अतिशय जवसंपन्नं यत्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु॥२६॥ पितुंनु अथडिर्जनोर्ज्यः प्रहर्षामिव तिर्यक्प
[illegible] स्थानईडः एडुपन विविधमाहित वार्त्रं विपर्यं विश्विक्ष संभिर्वदन हेतकन वान् पितुर्मतिज्ञो मेमहः
[illegible] निर्वानायेनाम विशीतंत विष्याड्ति विशक्तिय त्पयः न विष्णा निवलनाम तनतत्वन नेत्वा॥२७॥ नन्दिदतुमत
65

अनुमन्यस्वाद्य मन्ये देव ध्यानं जीवन॰ क्रत्वा आ त्वे संप्रात्पादयन्कायत्वं सम्पृद्धयेन॰ अस्मान्हि नुगमयप्रण॰ आयूंषि तारिष॰ प्र
मावय वन॰ प्रवर्द्धय अस्माकं आयूंषि॥ ९॥ अनुमते अनुमन्यते अनुमति॰ न॰ अस्माकं यद्धि देवेषु अध्वरेष्वस्मिन्नहनि आलिः॰
हव्यवाहन॰ हविर्भागोदायन्हि मनुमन्यतां देवेषु अवनं दाशुष्मयः भवन भवनामिति तत्तुण वात्पय॰ पनान्दाहन्ता हि नव नीतिमतो।
॥ ९॥ सिनीवाली पृथुष्टुके॰ पृथुजघने पृथुस्तुति घोषे स्तुके शास्त्रुकावायादेवानां स्वसा मगिनीयासि तां विवी मिजुष
स्वाश्री त्यापविग्रही सहवांह वि॰ आहुतमनिहुतं प्रजीवन॰ अस्मभ्यं देवि दिदिड्ढि प्रजां दिशद देहि॥ १०॥ याः॰ पर्वनय
सनस्वतीम विर्येनि अनिगद्धीनि ससोतस॰ ससवस्व तीसुसरस्वत्यवसानुशाड्गावघारणानस्मिन्नृदेशसविन्नदीपर्विवयाः
भवति नववनिर्पवियास्तूत्वा पक तमपघ्नते॥ १०१॥ त मग्न श्रीगिवाक्वाब्धि॰ दूक्षादेव॰ देवानांप्रथ॰ शि॰ शान॰ प्री निमान
सख्व नवव्रतन वकर्मणि अव स्थिताः॰ कवयो मेधाविन॰ विग्मन पस॰ विद्दितकर्मता॰ अजार्यतम ब्रुन॰ धाउरु क्षयः॰ आदीप्तयः॰ धी
डैनदीर्यं नयबर्हिक्षय॰ विकाशा॥ अशव॰ तं आउरु क्षय॰ अतिनाद्दिनबलानां पनसैन्याविनाशन कृत्वा विजयान्न नकाले विजर्यि
नो क्षतन स्पाचाउं तेश शयन॥ १०२॥ श्रुघ्नांतश्वमा॥ विविध्यानां पदानां बीर्यात्किमा विति श्च नत्वं चानाश्वमाव न॰ नाकस्पतनयेनन यस्य

वर्चि मन्त्रियस्य यः पुत्राणां पौत्राणां गवां च पालयिता सि अन्नः प्रार्थयित्वाऽन्नः अस्माकं त्वमाश्च वः एवं चेन्नत्वदेव पायुनिश्च पा
नक्तिनास्य ममघानोवन्द्धनत्वश्च वंधमघानः पनानिवनोनन्द्धमन्त्वश्च शसीनाणिनक्षः वधेर्वं दितय्य पूअनीयश्रहमपिवत्सप्तसा
दनिमेसवसमनमविष्णुनाः नन्द्धमाणोस्यातिवत्रनेनवकर्माणिवर्न्नमीनः ॥२७॥ यसघः प्रवीताश्चसिवदिनिर्नीहव्यत्सिन्नक्तानमग्नि
ऊडानह्ननयनितस्पामुत्रानायामचवामश्यावहव्यव योन्नवाणि विर्क्कित्वाग्निजन्मनयेः सनन्वहः किमितियस्यास्य
पूर्णमस्तुपः श्यानोवनः श्रवितर्भ्यघातः उशतदीप्त वपाडः वर्लसद्भडायास्पुत्रः पुवनप्रह्लानेनिमित्नेडानिघ्नुडायये नि
पृथिवीस्यान्नदाको ॥२४॥ हयग्नेजातवेदः इडायां श्यापदस्याहवनीयायागानेणांमानानोपृथिव्याः नाभिमग्ने पृथिव्याः ४८
मन्त्रयज्ञस्नयनेश्वधिसुपविताजवंतंनिवीमहिको मर्थेहव्याययवोढवेवन्नसीति ॥२५॥ पार्वंधयमन्त्मसूत्रकर्णाविडानि
मः शावसानायः शवः वलवाविः कुर्वतेशूर्णवलंयस्मिन्विडानीमः अंगुलीयस्तुतिसमूहः विज्ञयनेनघनगिर्योणामगर्वा मञ्जुनि
यिः सुप्रक्ताणिः नानाप्रकाराजिस्तुतिः स्तुवनेकर्मीतियकिंशान्नेशान स्त्रिवशपः प्रयोगः लन्द्धशपः समिधायाग्नमतः अर्थनीया
मदाःनगानेश्वमन्त्रष्वेषुविदिर्वश्रुतापयायनेवसानम्हिमाणानमग्नेदेवस्पर्धयामपद्धयामः अथादुन्नवाद्धर्वे पूर्वान वनिधनसा
४८

२६२

ग्रस्तुत्यमानाश्चस्माकीयनेनः पूर्वेषांगिवसः पदज्ञाः अतः पूर्वेनः पूजयंतःगाः नमीनविदनूयलीमेनस्यादित्यपस्वपसीधाताः
सामश्चासुर्व्यश्चांगूपायस्मामवेहितीप्रवरद्वीपिथमासुवकुववनसपवद्रूपयः मादयः सुप्रदंनरस्वानंमवर्धे शावन
यवलमाविः कुर्वेतेनित्यंद्रत्याय॥१०६॥ हेइन्द्रइह छनित्वा पाप्नं सौमपासः संमसंपादिनः सोमाहौस खायः देवेः समानरखा
नाः हृयोवैदेवादेवाश्चहैववेदाश्चथ्ययेब्राह्मणा सुसुवांसात्रवानामस्तमत्तुष्यदेवाइंनियस्मात्वैयाजा कस्व
नवनतीत्ययेनार्थयस्वदमित्यध्याहारः त्वंइ न्पः कश्चिदपिनान्निप्रवर्तेः विकेतज्ञानप्रविनेकाः अज्ञापयितः
अजिघ्रेतानामर्थानांप्रबोधयिताश्रूयतेत्वामि क्षेतः कं क्रुर्धत्तेः वाक्कायमनांसिनियच्छीनि॥१०७॥ हेहवियः वय्
ननकवाविवहूबेपिपन्मापनानिविप्रहस्पदेशा निवहं सिस्थानानिएवं वहयाद्विप्रकामैताउपादहवनार्थेहविता
र. नस्वामर्थी किमर्थं स्विनापहृष्ट सोहूयहलूसैके सवनासवनानिक्रतानिहूमानिसवनीयाः पुरोडाशः हृतः पुनायद्वा
वाणः अजिनवकर्मेतिप्रहुनस्वदोप्यनसधानसमिध्यमानश्रग्नोहुतिश्रायाविश्वयाहीति॥१०८॥ श्राभादेश्रशकौसाहुमनपः
पश्चुसंखामणुरतनाखुसेनयेणुपश्चियाल्पितांश्राहगमहनजनःकिकिनोलिद्वतिसमणास्वः स्वनातीतिवानृप्यातीतिव

नहिनास्त्रिह जिमस्यवनस्पगोपांगोपायिनाव्तं त्वेषु संग्रामेषु जायते नन्मय संग्रामेषु विजयः सुक्षितिं सुनिनयसर्वं प्रख्यातं जयंतं तों
मनुमदेश मदं मार्दनार्थस्य परसेन्या निजयंतं त्वाद्दृष्यापहनस्यामहसोमा॥ ॥सोमाधेनुं ददाति अर्वंतं अवनं पा॥ विनीचाशु क्षिप्रं
स्वं ददाति सोमो वीरं ददाति उच्चं कर्मण्यं कर्मनिहितं सादन्यं सदन्यं सदनं पुरुष्यानेषु साधु प्रथास्य विदथ्यं विदथाय यज्ञः यो ददाति पितृ

पां कर्मा वीरसनेयं सजायां विद्धत्समाजे प्रकृष्टं तां पितृ
यः ददस्व दत्तानि अस्मै सोमायव्हवी निषयच्छन्ता
सर्वा ओषधीः अजनयः जनितवानसि त्वमपो अजन
निआवितमः ववर्थं विवर्थेनमः विवर्जितवानसि

श्रवणं पितृः शीसनेव स्थितं ददाति यः किं कानि यो ददाति यादस्मै
स्मै सोमायेन्द्रादी प्रयच्छनीत्यानि सर्वः॥२०॥ हे सोम त्वमिमाः विश्वाः
यः त्वमानतेथ आततवानसि प्रस्त्र निर्ततय्धीदत्त्व विक्षीर्वमितानिर्देय
स तत्वाम्नेन महाभाग्येन स्तुतिः॥ ॥हे देव सोम सहसावन सहसाम

:नुय आगमः सहस्र तद्देवेन मनसा देवं मनसर्दं हत्तम्यो निया पिन इत्य स्वमयं शयाना गावयस्य नामः अभिप्रेतार्थस्यसा धनेषपम
दही स्वमाहानः दीय मा त्वे प्रतिवंनं द्रु अस्यादिति ... भावा ततनः कासिदानय आनतेः कुर्यानः केशि दानहं नुजिः बलाजन्तसनिके
वक्तु पतिरश्व सावीरांस्य दुधितिनेतनः प्रतिबुध्य पुरु सप्रहान मंपदवाणेन सोननः ... तयो वन्तः पाधिविस्पः शुदानाय ... कर्म

७०

४८

क्रिनः॥ ज्ञानार्थस्य सनि अस्त्वर्थे तत्कार्थदानद्यानीति। विदितार्थोत्सव गाधिकोमि मित्तनर्वासिस गमयमेप्रणोयज्ञः यज्ञार्थमित्यर्थः तत्र रो
र्दैः प्रथमा हिरण्यपाणः अमृताहः अभृत दर्शनः सविता देवः आगाः आ आगच्छति उद्देनियच्छद्वचनरत्नारमणीयानि धनानि दाशुषे
दत्तवते यजमानाय नियद्वार्याणि वरणीयानि प्रार्थनीयानि सर्वैर्भूतैः। ------- ख्यापयति प्रकाशीकरोति असौ कक्षुः पृथिव्याः
प्रभानन्नूताः अष्टतस्रो दिशः अष्टतस्रो वा न गाशिशः अष्टीणि षड्वषद्वा। नातिवच नद्युत्याय अश्वद्वा न पि रुः न संयोगादितरावपि लोको ध्वद्वतीत्र।
राडाशवद्र्भसवनीयाः पुरोडाशा इति याडनानि । लाकानवयाज्ययत्निफलेषु कर्म्मणाम सप्रसिद्धस्य द्वतः सप्तरश्मीत्य
काशीकरोति॥ ॥हिरण्यपाणिः अमृता हि सविदुः । पाणीयपस्मे ददाति तं पुष्कलयाधनमादयस्यं थोडयति विचर्षणिः
विविद्रष्टा कृतपरिज्ञाना उभे द्यावापृथिवी द्याव । पृथिव्यौ अन्तरी यतेपद्यौ द्यावापृथिव्योः मध्ये याति अपवाधते अ
मीवाम् अनिमत्तनशीलः हिंस्रं वाति वगच्छति वय अस्मे वेत्तः गतिकर्म्मणः सूर्यमू येन्त्कलन रजः सात मभा अग्निमृणोति यां प्रच्छादयति
तागतिकर्म्मणो वा वधकर्म्मणो वा अथवा सक्ताविकरणवाहिरण्यहस्तः हिरण्यपाणिः तद्यारेऽसुरः वसुर इति आद्रियते
मा अस्तु नीयः नयनेथ कस्मात् सुप्रापिताः सुमृडीकः सुखः स्ववानन्नानुत्यडः अधममहारो वा अर्वाङडिति वा डितिवा अवरणा वितद्वयाउ
अर्थविक्त्रः अपसेधन् अपसेध अपगमय यद्धविधुगत्यां रक्षसः यातुधानातस्पपत्य ------- प्रतिदोषं गृणानः इति सम्बध्यते पि

ग्रहणसंप्रयोगः शुक्रमा शुक्रवक्षतं दायं प्रतिगृह्णानः नास्मयति याव्वति ॥ ॥ इहेव मा वितः यत्नेपथाः तव पंथा नः पूषवीमशद्धयोः पूर्वेषापिका
लप्नुनवाः अरणवः अपामवः सुकृताः साधुकृताः साधुकृताः भवा अक्षरितानि तैः भवा अक्षरितेतेनितैः पथिभिः सुगतिः
आगमल्पहव्यवनः अस्माज्ञ हव्यधिवृहियस्मात्तथ्यं वृद्धि ॥ ॥ उत्तापिद्वाश्विनोऽगताऽनोपिवत्तं साम सामस्य ऊनाऽनोवपीत्वा नामं स
हशाकर्मशरणयक्षतं यमर्ह्यतार्थस्य प्रमयतमितिकनाकोविद्वियासिः कृतिलिः अवतः पालनार्थस्य कृतयः अविद्वियाः हविदारण
अविदीर्णस्मिकलाज्ञातयश ॥ ॥ हे अश्विना दशादशी नीयो अद्यकल्ययसनिद्भ्य यवाद्या कृतायद्धितः तद्धूत्यं दिवर्द्धिजगी
२०४ गीवच्यपरेरपिङिगाष्यं अवसं अवसेध्विकर्मणः असाता करणः निमिन्नमप्तमीतिनियते इ यो अ आहूतो व आग ३१
मनमस्म अस्माकं अप्रपद्यतीश्रमहितिकर्मनामवा वं हूतं कृणुतं कृतवतं अर्थवतीं हविषणो सेक्षा रोमनः । वामप्तमासु दृ
प्मणामर्था नामहेविषणासमर्था अपत्यद्दविष्टुपमीनारां कृत्वावाजवाजसातायद्वै वृषवर्द्धनायतवनः भवतं वाजसातोऽद्यं हविः मत्यतद्वी
यतवावाजसातिः ॥ ॥ द्युभिरक्तुभिः अ हलिः रात्रिभिश्चसमस्मयाः आकालाः अहस्सु वन रात्रिषु वतिविलिक्षि द्युत्ययः हतोवा तृतीया
यद्दिसमर्थागोपायत अस्मान रिष्टाभिर रिष्टर हिंसि नैः सौलगेभिः सौलाग्यैः हे अश्विना संपाऽवयतमित्युचाहारः तत्पालनमो ना
यनवसंयागमित्रावरुणो अदितिः सिंधुः पृथिवी अपिवद्योः मामहंतामपूजयंतां स्वाहृष्टेनेतिद्यात्याख्यातं ॥ ॥ द्वौ रात्रिश्रा अपापिया

आपूरयसि पार्थिवं लोकं पितुः महान् महानसि स्थानेः मदे त्वाथाऽऽहारः शिवः महां मिथ्यानानिष्टहन्ती विनिक्ष्मसे आक्रमसि केन आव
र्तनेयत्वं महान् मः तनत्वं यं दीप्ते वामहे त्वा ॥ ॥ हृदुपः पत्नेविवं वायनीयं मन्त्रं तदा तेरम् अहरदे दिग्धस्मन्यं तद्यासहीयते महासहा प्रार्थ्यसे वा
ऊतीवति अन्नवती वाऽऽङ्गिरश ह्वाहामेत्वर्थीयो इमं मन्त्रपञ्च अर्थातिशय अत्यर्थमन्नवतीयेनानृत ताकं वतनयं वपुर्वां अपो वा अस्मम हे
भक्षयामः ॥ ॥ प्रातरग्निं हवामहे इन्द्रं प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना हवामहे प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं हवामहे ब्रह्मणस्पतिं हवा वेम हे प्रा
तः सोमं अपिकृत रुद्रं हवमसामर्थ्याद्भ्रमो वति अ
ता ॥ ॥ यो विधर्ता धारयिता स्पष्ट जगतः पंच अविः प्रति षषस्पदी घे त्वं अ
दधैश्रुतत्वा अथ वा ध्यायते अध्यालुदरिद्रः विश्व
भृतः समुच्चये आध्रश्चिद्यं मन्यमानः समस्थितः आदित्या हेतुरिति मत्वा
मक्षिणगाति आहवनी यदहं स्थितत्यर्थं प्रयाति प्रापि
तुरश्चित्तुरातुरः आढ्यश्च आध्रः हरः पंचमं गं आतुराः राजा चिन्मनसो वि
ष्पापाश्चाक्षिनापी ज्यमानः श्रामानाऽऽदेतियत्र नगं राजा कार्येषु परिसमाप्तषु आर संपुषुवनगेत्याह ॥ तं मप्रातर्जयिनं प्रातर्जितमितिन
गनसं भवति तेन कः ताली प्रातर्जयिनं शीलतु उग्र शतारः उग्रः पुत्रमदितेः वयं हुवेम हे भग प्रणेतः प्रकर्षेण प्रापयितः सर्वं मितुरह
सत्यराधस तं सदृतं राधः धनं यस्य सः सत्यराधः हे भग इमां नः अस्माकं धियं कर्म वा प्रज्ञां वा उत् अव पालय अददत् आलिप्रतानथो
प्रमायय हे भग प्रजनय नः गोभिरश्वैश्च अस्मान् हे भग प्रकर्षेण नृभिः मनुष्यैः नृवन्तः स्याम ॥ ॥ उत आपिर्नगान पालितः कर्मं

णाज्ञतितवाङ्गन्पवनेष्वसमतद्रुदानीं भगवन्नः भगोनैसौनाग्यनेसंयुक्ताः स्यामयेष्ववार्थस्य भगः शब्दः तेः संयुक्ताः स्यामयस्मिन्काले तत्रापि त्वेषा
भगाद्याः श्रेतं तमध्ये भक्तां गतदितानुदयेसूर्यस्यताताऽस्याभिः प्रयोगात तत्र इह मत्यैवनलवत्प्रसादाद्वयं देवानां सुमतौ कल्याण्यां मतौ स्या
म ॥ ॥ भग एव भगवाङ्गु भगेन संयुक्ताः प्रक्षम वनुहे देवाः सौभाग्येन वायर्योक्तं वानेन भगवता क्षति निगिराराद्वेतन वयं भगवन्तः स्याम
भविष्याम इति आपत्तेवा अभिन्नेऽप्येवं परस्परानपेक्षितं तत्र तत्र शाक्षूर्वः हे भगसौभाग्ययुक्तं त्वां सौभाग्ययुक्तमिति कृत्वा सर्वाजनः
जोहवीति अत्यर्थमाह्वयति तदर्पणायप्रीतो भगन। १०४ संयोजयिष्यामीति अहमपि वाह्वयामि साऽस्मा राहतः हे भग वः पु
२८५ रएता भवेह आह्वानत्येत्यर्थः परएताप्रथमागाम १०९ नः अस्माप्रमर्थप्रसाद नाय अथा आ कृरूपत्य पुरएता उरागा ३२
मीह इह सर्वे कार्येषु भव ॥ ॥ समध्वरायोषसो नम न नमन्ते पदक्षी नवाश्रियाउषसः अध्वराय यज्ञाय अग्निहोत्रादिकर्मणे
अर्थे कि थं दधिक्रावेव यथा दधिक्रावा अश्वः शुचये पदाय स्तुविपरमधिक्षाद्धस्तुः स्वकरान्निक्षातव्यमिति मननमन्त्रे वताउषसः अर्व
वीनमस्माऽप्रत्यचितं वसुविदं वसुनामनस्यवेदितारं रथमन्तः अस्मा इप्रत्यावहन्तु प्रापयन्तु कथं रथमिव अश्वावाजिनवहनवन्तो वा
यवसंयोग्या भन्न तन्मन्दपानादि विना कथं यान्त्या रथमाचर्ह्यपस्थुः ॥ ॥ एवमस्वावतीः अश्ववत्य गोमत्य स्ववीरवत्य उषसः उषसः भद्र
ः सं दनीयउनः अस्माक्षप्रातिरर्जः सदं सदा नित्यमुच्छन्तु उच्छी विपासे विवासयन्तु तमः अन्दरह्वः विरजी विद्यमासाम्पतेश्चाते

दुहानाः दुरक्षं प्रपूरयन्ताः विश्वतः सर्व्वतः सर्व्वस्य जगत आत्मर्थं स्थित्यु त्यत्यर्थं अन्ये स्यो पि इह श्यन्ते इति अपि ताव्यायः पीत्रादेशः दुहक्षेना
पूर्णाः अभिवृद्धाः यूयं च पाता पातालयुध्यि गिरविनाशेः महानित्यतः अस्मानिति ॥ ॥ ककलता दुहे पूषन् ववृते कर्म्माणि न वपीत्यर्थं भव
स्थिताः न रिष्ये मन हिंस्ये भवद्भ्यावन कदाचिदपि किमिति सोतारः कथन्ते हिंस्पन्त इति ॥ ॥ पथस्पथः परिपतिं परिपन्स्थाने अधिपतिम धि
र्त्तारं कुर्वन्ति वचघ्या वचने नञ्यधिपतिम धिष्ठातारे) तृतीयैकवचनस्यया आदेशश्च वसामार्कत्यर्थः स्य कामेन कृतः कामत कृतः कामेन दू
छयोधक्तः निर्मितो धात्वाद्यच्चानडुद्यानडिति द्या तिकर्म्मा धातुः अर्थः मन्त्रः अर्थं मंत्रस्त्वानि प्रापस्मनो राक्षवस्तुः नः अ
स्मन्त्यं रावणु दक्षस्तु किं शुतुधः पूर्वे वं पदान्तलोपः श्रुतं समन्नापं माघ नद्धानि कृत मंतु मंतु यातिष नानि वंद्रायाः पावनी
यायाणि दद्यानु विपंकर्म्मसम । घ धातुप्रसाधयातिष्ठ षा ॥ ॥ वाणियदाविवक्कमे क्रान्त्वाङ विक्षः गोपाम हरं करोती ति
मदार्थः सुशवा मादायस्नाङिय ते मानयती निवामानूत्र्ययानिष्ठुः श्रयासीक्षश्रागाच्छत पथा अनेनहेतुनाहविषा हेतुभा हविनुप ओग
ः कर्तव्यः इति पुष्पदा गमननन्तवेशरीराय स्थितियामविद्यां बलने मङ्घमन्नंजी वनस्यां गंडीव नंस्थिति हेतुभूतं इन्द्रनं वचनम् ॥ ॥ स
हस्रामः मे निभिः संयुक्ताः म हच्छंदसः छंदांसि श्रसहपुक्ताः मद्दच्छद्मस्य छंदांसि श्रसहपुक्ताः सहयुक्ताः आहृतः कर्म्माणि
मेहप्रमायेः प्रमीयन्ते सावनेः सहस्रवालेभिरेकआधयः मस्तदेष्या ध्वेवसुमवादेष्याः केन प्रकारेण पूर्वेषां पंथानुदस्यपूर्वैः सषिभिः

यंथामा र्दुःपासेवितः अनिर्हिस्यधीराः संग्रेष्यअ स्वालेनिरेकर्म्मणानिं कयंरथ्यः रथेसाधुःसारथिः अजिप्रेतारः शंग्रास्यर्थः अस्वनियमा
र्थमाल स्तेतरश्मी नेविशिस्सदेशग्राह्यर्थमालेनिरेत्र्यहतः॥ ॥आयुष्यंआ युषेवोहितंवर्द्धस्यंवर्द्धनेहितंरायस्योषंधनस्ययोषपुष्टिःअहिद्रं
धैर्यस्ताय ऊर्ध्वगमनायहितं इदं हिरण्यंवर्चस्वजैत्रायाविशतादक्षा आविशतमांमप्रवस्यानंकरोत्वितिति॥ ॥यो वि
भर्त्तिधारयतिहिरण्यंदाक्षायणमितिअलंकरणविशेषःसदेवेषुकृणुतेकरोतिदीर्घमायुरात्मनःस्वर्गे चिरंतिष्ठतिमनुष्येषुकरोतिदीर्घ
२८६ मायुर्विरंजीवतिअथ पिनाअदाभ्यः आदित्याःस्मा कसंपन्नाः शत्रवः पदेनाः कर्म्माणिकर्म्माणिधारयन्धारयतिअथवा
धर्म्माणिधारयंधारयिष्यन्निकर्म्माणिअतइतिए तस्माद्धेतोः त्रीणिपदा विचक्रमे विष्णुर्गोपाअदाभ्यः॥ ॥यद्धिनाः ३३
परमंपदकृसंस्त्राराध्यंपदंअसौलोकः तद्विप्रासःवि प्राः विताय समिंधते जायति ये अप्रमत्ताः स्वकार्येषुसमिंधतेसंदीप
यन्तिइहकर्म्मणाक्रियमाणानासौलोकः संदीप्यतेस्वकार्यारंभसमर्थो भवति॥ ॥हतवत्योहृतानांभुवनानांअभिश्रियासंअपणीयउर्वी
विस्तीर्णपृथ्वी स्थूलमधुदुघे मधुरदके उत्याने प्रसूरयन्तः सुपेषुपेशस्तासुद्रूपे द्यावापृथिवी वरुणस्यधर्म्मणाधारणेनविष्कभितेस्तंभितेः
सम्भ्रमनार्थस्यसंभ्रमितेदृढीकृतेअजरेणजीर्यन्तःकार्यस्तेनापिनापक्रयंगच्छन्तःभूरिरेतसाबहुरेतसोप्रसविर्त्योनूतानिहिंसनयतः
॥ ॥यन्नः अस्माकंसंपन्नाःशत्रवःभूपतेभवन्तु अपगताः किञ्चअस्माहाः निरारंभाःभवन्तु कनन्युववाधमहे तात्रवातेवांकमः मद्राः आदि

त्वाश्रुतपरिसृतशन्नस्कृत्स्नतिष्ठेउयंद्यातारंकऊर्ध्वस्त्रस्यवेज्ञारंवितीसंज्ञानेज्ञातारंअविराजमविपतिमीश्वरंमाम्रक्रतन्क्रुर्वेन्नुम ॥हे नासत्या
नासत्याअश्विनाव्अश्विनोआयातंआयातंत्रीन्तिरेकादशैः त्रयस्त्रिंशतादेवैः सहमधुपेयंमधुसोमंपेयंपातंद्युपानाहमत्यपीत्वासो
मप्रायुष्मारिप्तंवर्द्धयतमायुनिरक्षांसिमृक्षतंरपांसिपाप्मनः सेधयतंसेधतंद्वेषः विधुगत्यांपनयतमश्वीतिमनवनंवसर्वेकार्येषुसवाजव
महमवोसंयुक्तो॥ ॥एषवःसोमःसुक्र्तिमसूरुः इयंवगःसुक्र्तिःमंदार्यस्यमामामान्यस्यमानयितव्यस्यकारःकर्तुःमामित्यातमनानिक्षानं
आत्मनादिवानामदरंकरोतीतिमदार्थः अथवामा द्यायन्नाड्रियतेमानयतीतिवामाष्ठः अथानिसुतः अयासीसत्राग
कृतपघाअनेनदेहनुनाहविषाहनुनाहविन्रपसो गःकर्तव्यद्दतियुष्मदागमनेननलेशरीरायस्थितिंयामविद्यंविल
भमहूषमन्नंडीवमन्दाननुंडीवनंस्थितिर्हेतुभूतंचन्द्र तेवधनमु॥ ॥मदस्तोमः म · · तिन्निःसंयुक्ताःमद्दछंदसःछंदांसि
श्चमद्युक्ताःमदहद्वन्मश्वछंदांसिश्चमद्युक्ताःआवृतःकर्माणिसहप्रमायःप्रमीयन्तेसावनैःसहस्रवालेलिरवकेआघयःसप्तदे
ध्याःदेवषुनवादेश्याःकेनप्रकारेणपूर्वेषांपथापूर्वस्यपूर्वैःआपिनिःपंथामाउंपाम्नेवितःआनिर्हिश्यवीगःस[illegible]लजि
रेकर्म्मणानिकथरथ्यःरथसाक्षुःसारथिःआतिथ्रतादर्शंप्राप्यार्थःअस्यनियमार्थमालमनेतरश्मीनेवविशिष्टदेशप्राप्त्यर्थमालेलिर
अहतः॥ ॥आसुषांआसुषेहितंवर्व्वर्य्यवर्व्वसेहितंरायस्पोषंवनस्पपाषयितरइन्द्राह्निहंकुर्वेमेदनायकर्द्ध्वगमनायहितंइदंहिरण्यं

वर्चघ्न वर्चसा संयुक्तं। जैत्राय दत्तायायुषे विश्वतश्चाविशात मांमयं तस्थानंकरोत्विति॥ ॥याविमन्त्रिंशारयानिहिरण्यं दाक्षायणा निति अल
ङ्करणाविशेषः मह्यं वेष्टु कृणुते कर्मणिदीर्घमायुरारभ्यतः सुवर्णं हिरण्यति मनिमत्त्वाय्यां पुव करोति दीर्घमायुर्विरिणी वातिमुखाकिञ्चस्यमहानागयमि
तिनदद्यन्त्रां सिनपिशाचाः तरन्ति यापुवाति देवानामोजोहिनवलं प्रथमजं वैतदेवं महानाम्यवुक्तमिति या विनक्तिं इत्याचपुत्रयायुग्मो नवति
॥ ॥यदाबध्नन्दाक्षिरण्यमा बध्नन्तु वद्धव्यः दाक्षायणाः दक्षस्यापत्यानि तदाशिषामाह्वाइण्याद्वाफलं तु मनस्यमानाः कल्याणमनसा
मुक्ताः शतानीकाय राज्ञे तद्धिरण्यं वध्नाति ममद्यंश मथारक्षायार्थस्याव्यु आयुइ जरदष्टिश्च यथासम्पामीति एवं मुदृढं
रांत्राम्नाति तिजरदष्टिः जरयामृत्युनामृत्युयेन यतीति॥ ॥तनः अप्यपितः अस्माकं च हिरुष्ट्वाः पैत्रं रूपकयातषु
थिवीयमग्नुश्च विश्वरदेवाः सतात्वकावैमसत्वम् मवाञ्च विशम्वाञ्ज सावितिरा तिसुताः॥ ॥द्रुवानः आहूयमानाः श्रु
त्वन्तु स्कन्तानं ष्ठाः मन्त्रैरिति विलिङ्घ्यत्ययः अवन्तु पालयन्तु याह्यायाञ्हुतमात्रप्रवाप्तति वद्धेनागच्छति पालयाति॥ ॥इमामिरथ कृतयद
घृतं भूघृतप्रवणेः घृतपक्षाविष्णः घृतसानितोवासनोतः घृतमारिण्या वासरतेमंत्रानाहुतिमंवक्षरहुदक्षा इहामित्रादित्यान्य
ः समार्सिरंधुराणा नामस्य थवाधिरं राजन्यः पूर्वष्वपि कालेषु याराज्ञानः तन्यः आदित्यास्यः इन्द्र कुण्डाञ्जुहोमितदेतद्वषः श्रुणोतु नः
मित्रः अर्यमाभगः शिशरी रेषु स्थिताः येतेमसरत्नशिशरा रंवितीयः समस्तपणेदिनुविज्ञानः विशानः वधुपडनतः वतुणश्चसृणोतु दद्द

स्वस्त्यस्य॥ ॥ सप्तऋषयः सप्तप्राणाः प्रमः प्रभृतयः पंचमयः प्राणाः इन्द्रियाणि तेष्वभिहिताः प्रतिगताः शरीरे स्थिताः ये ते सप्त ऋषयः शि
रीरं रक्षन्ति इमं सप्तशब्दः अत्रैव योग्यार्थः सदं सदा नित्यं अप्रमादं अप्रमादं प्रमादमकुर्वाणाः प्राणाः हि स्वप्ने निमीलितं शरीरं न विनाशमुपैति कथं रक्षन्ति स
स्वाय॰ सप्त समस्ता आपः आप्नोति आप्नोतेः आपन्तः आत्मनो लोकमीयुः लोकमिति स्वप्नकाले स्वप्नस्थाने असंविदितः आकाशमन्तर्विष्टस्य
त्मनि प्राणा संश्रयाः भवन्ति यदा वै पुरुषः स्वपिति प्राणं तर्हि वागप्येति तिष्ठतः तत्र तस्यामवस्थायां जायेते अस्वप्नजौ न स्वप्नजौ जायेते तयोः सव
मद्यौ नित्यं सत्रसद्यौ च स्थितौ देवौ प्राणापानौ॥ ॥ अ श्रिष्ठे ब्रह्मणस्पते देवयन्नः देवाः कामयमानाः त्वामेव वन्दामी महे ब्र
धीयो वा महे भवत उत्थानेनाभ्युद्यमेन यस्मादुप प्रयन्तु मरुतः सुदानवः सा सुदातारः सदा वहसु सहतेः म इन्द्रः प्र इं
इन्द्राः श्रयन्त च अस्मादिहार्थमावहा - - ॥ ॥ प्रनूनं नूनमिति पादपूरणः ब्रह्मणस्पतिः प्रवदति मन्त्रं कथं मूर्तं उक्थ्यं
त्यच्चो यज्ञः यज्ञाह स्त्री स्मिन्मन्त्रे इन्द्रः वरुणः मित्रः अर्यमा इन्द्रः देवदेवाः उ का सन्निवेशाः निवासं कुर्वाणं अभवायतनम् एकं निवासः चक्रे वा कि
रे कृतवन्तः कुर्वन्ति वा॥ ॥ हे ब्रह्मणस्पते त्वमस्पयत्नाप वंदन्तमस्मान् विज्ञापयामि सूक्तस्य सायणः बुवन्तस्य बोधिः अभवत् बुद्धास्त्र अवगतार्थो मित्र
तनयं वतसमयमित्यपपत्य नामाजिन्वति प्रीतिकर्मा यद् वन्ति देवाः प्रीत्या परिगृह्णन्ति तेन विश्वं सर्वं मइं वनोश्माकं त्वत्प्रसादात् द्योतनं हृदम
- - - विदथे ला ते अस्रहा उ त सुवमहोलसुम मितिकथयज्ञाजमानां अथवा विदथे यज्ञे आ आ श्रावणं पा श्रवणं मंत्रशस्त्रप्रतिगरादि

२४

नखुवीरास्वस्यामवीरवन्तः सुमत्वर्थीयः ॥ ॥ खिलपुनर्वमः ॥ ॥ अथेतोयंतुपूर्णयः अपइतिआपयंतुइतः पतस्मात्स्थानादपक्राम
तुपणेयः अमुराः अपतोयंतुअमुराः असुम्नः असुखाः वदेः पापकः पीयातिहिंसाकर्म्मादेवद्विषः किमितिसुतादतः सोममभिषुतवतः
यजमानस्यापसञ्जावकः स्थितिकमिरह्नोभिरक्तुभिः मिश्रीण्यमपहोरात्राभिः सनाभिः नग्युणार्थेकर्यकमकद्दतिः द्यातनावह्निरह्नोभिरक्तुभिः
रात्रिभिस्तत्वमसञ्जम्यान्नाः कालक्रियास्तुनिर्द्दिश्यन्तेयथावाडपयः शरदीतितृनाविमत्रिभिः त्ययः अग्ने अथवाहेतोः तृतीयाक्रियायोऽस्वकारका
२८८ णिनिवर्तमानिषमाञ्चकानियहतानि नवतिकर्मानि रित्यर्थः । यमः ददातु ददातिस्तुतुषघ्यत्पयः अवसानस्थानं अस्मै
अस्मात्स्थानादपवृर्येतुअथवायमेवनावस्थ्यायै वर्त्तमानवद्ध्यात्ययमोदादास्याहीति ॥ ॥ जपतिसवितातेतवशरी
रेभ्यः अध्यिपः लोकस्थानंइच्छतुनहिमविद्ध अनत्तुइतेनावस्थात्तुराह्मतयदस्मै सवितास्थानमिच्छतितस्मस्थ ३५
नायसंस्कारार्थयुजमायुक्षियाः अनडुहः ॥ ॥ कृषतिवात्तुः अनाशिप्रना निर्विद्यारणार्थेतृभिंविदारयत्सविताप्तुनातु अनः त्वा
डमासीक्ष्याकृषामिविमुञ्चतिकृषककर्माणः विमुच्यतास्तुभियाः अनडुहः ॥ ॥ अस्वत्थइतित्याख्यातं ॥ शरीराणिक्षिवयातिसवि
तातेतवशरीराणिअवस्थानोनिनांतुपृथिव्याः उपस्थानउपस्थेअंकेअवपतुतस्मैसविताउपस्थायहेपृथिवीसमवपुञ्जापत
देवताकांनवन्नपुपाददेवजोकेयत्रोदकमुसमासामीप्येवर्तंतेतत्रनिवपामिनिवपामिनिधानेवर्ततेनिदधामिअसोअमाविति विशेषाभि

प्रायेणसर्व्वंनामअनुदात्तत्वाद्यामन्त्रितदेवदत्तअपः शोशुचदघंनः अस्माकंअघमपशोशुचत्समन्तापयतुयस्मिन्निदंअमिसतोकः अन्ना
पतिः शोशुचदितियद्वाकूलोटिप्रथमपुत्रषृकवत्रनेसिवक्कु लंलेटीतिसिलालुकू॥ ॥परंहत्योअनुपरीहि अनुपरागछकः पुनः परः पंथा
ः। हृयाः पथोस्यऋत्वयोतादितरः मततवपंथाः तमनुपारहिवहुष्मतेते। अवीमिषद्यथेवनुयत्ताविदुष्मतः इष्टापूर्त्तं तदुत्यलर्त्यः पथ्य
तः अस्मानअयंतस्यतेवयर्थ्यामितिब्रवीमिपत्यहं मानः प्रजां रिषः अपिचवीरान्मारीरिषः इतिदीर्घत्वं अनवगतंरिषतिर्हिंसाकर्म्मा
॥ ॥यथासंकल्पयतिसुस्तुवः घृणिः घृदहरणसंदी
अन्नयः पार्थिवासः पृथिव्यांभवाः वामासुस्तुवनि
प्रमावतंप्रपततुभ्यमापः शिवतमाः अतिशयेन
प्याः दीप्तआदित्यः मशमुख्यः ते नवन्तु इक्ष्वकाः मसुखाः तेनवन्तवन्तु
तिव्याख्यातं॥ ॥कल्पयतोनिकृपूसामर्थ्ये सामर्थ्यंवयकार्यंसासु
शान्ताः मवन्तुसिंचवश्चसिवतमाः भवन्तुमिषवः नद्यः रसमयोवाअ
अरिक्तः शिवंतुभ्यंकल्पयन्तांतेहि शष्पः सर्वाः दिशः पुनर्ग्रहणंसर्वंइतिकस्मार्थवाअस्याः स्तूयांसमर्थंमन्यन्तइतिवा॥ ॥तन्नरत्तिशमव
ती अस्मत्संमुखानदीरीयतेडीङ्गतौरीयतइतिमंत्ररस्वंनरश्चोत्तरणायप्रयत्नकरणंतन्निक्षतअभिमुखाजवनप्रवतहृसखायः कि
मित्यादरः पुत्राः उदीमः यअस्यभवन्तिअशिवायअशान्ताः शिवत्वाज्ञाननिवयसुत्तरम॥ ॥अपामार्गैरपमृष्टेतेहअपसुवमवेत्र
यीयाः अपगातत्रसवंनुगत्यर्थोवाअपगमयअद्यकिल्विषंचकृत्याचरपश्चपापंअपामार्गत्वंअपवेनसुवचस्तुः सत्यमत्रनामांत्राणा

नामतीवात्मनियद्दर्शनं अमावुतदपगमयतेतिसुमित्रियानइतिव्याख्यातं ॥ अनडुहश्चुछमव्वारन्तत्रुक्षरार्द्धव्वृष्टिप्रत्यक्रन्तः सर्वनाम्नाथ्य
द्वारेणसामर्थ्ययः मव्वामोरनयंसुरसुरक्ष्याः उत्रमनडुहः अनमावाढारंअघारनामद्देसम्यग्अविनाशायसः अव्वारम्बः नः अस्माकमि
द्रइवदिक्ष्युः वङ्किः वोढामन्नारणेस्थूलवद्वहृयमितिव्याख्यातम् ॥ ॥ लाक्षांनिदधातिइमंलाक्षंडीर्वेष्ठ्यः मृत्योश्च अन्तरापरिविंपरिश्वान
न्निरक्षरिणीदक्षामिस्थापयामिकिमर्थं एषांजीवानां नुइतिक्षिप्रयमर्थमयंगतः मरणमेतदर्थं मरणेयषांजीवानामागाऽमागछेतक्षिप्र
२०९ अपरः कश्चित्समर्व्वयाशतञ्जीवन्तुशरदः पुरूचीः वद्धवनाः स्रुकीयेराजविः शीताम्नावर्षाद्दिनिः नामागातयः अन्तर्द्द
धतां अन्तर्द्धमान्तुमृत्युंपर्व्वतेनवलोकेन ॥ ॥ अन आयूंषीतिव्याख्यातम् ॥ ॥ अनपेआयुष्मस्आयुषासंसुक्ताः सञ्जहृ
विधात्सुतयाव्याक्रत्याद्यवतः घृतघतीकः घृतमु खः घृतयातिंप्रतिक्षां घृतपतिक्षः पाविभवपीत्वावेदंघृतंमृम वुरमे ३६
गव्यं गान्धविकारं वाभुगागवनं अश्य जातीयं पित्तवयथापितापुत्रमभिरक्षतिपवमिमांजीवामहिरक्षताअभिरक्षत्वनुतुभ्यासांस्तडा
शीघ्र अन्तरस्यांस्वाहेतिसंप्रदानं ॥ ॥ अथेषांपरिदांवदातिपरिमगामनेषनपर्येधितवन्तः इमेगाआत्मनः स्वस्म्ययनायनडुहः पुछ
मव्वारश्चवन्तः अनघतीतिसनिनडः अश्यामलापः नयतः संयावाअडागमः विकरणत्वं यंयाशिपशपर्यनिमद्दमतपरिताषवतस्त्वाणि
माक्रुत्याहप्तुष्टादेवक्रातअवः कृतवन्तश्चकर्माणनेनदेवसुअवापशः अथेदानींकोपदेत्यानिमान्तुष्आदधपोत्अशम्मानावधे

पितुं त्वमहेतु॥ ॥ नपामनं निरस्यति क्रव्यादं क्रव्यमांसं विकृताज्जायते तदग्नीति क्रव्यादक्रव्यादसमिंधहिरण्योमि प्रगमयामि दूरं यथास्मदीयं
नस्पृशतियमराज्ञं यमराज्ञस्य राज्ञंउपभोगः श्वाणानांप्राणायते श्वशरीद्वियोगकरणं यमराज्ञस्य तच्छैक्ष्छत्तु मृतानां शरीराणि दहति विति
रिप्रवाहः रिप्रपापमृतशरीरं वहतीति ज्ञापयति नस्मनावमिति रिप्रवाहः इहेवायमक्रव्यादइतरहव्यवाहं जातवेदाः किंकरोतु देवा
मोहव्यं वहतु देशकालककर्माणि विज्ञाता॥ ॥ वपांजुहोति वहवपां पापयवपा हजातवेदः पितृभ्यः यत्रयस्मि वृषेशेपनां खैपितृत्वविज्ञानामि

निहितान्स्थापितान् पराकपराक्रान्तदेशो विद्व | स्थानपिमावावपा अह्यमानामेदसः कुल्याः नद्यः भूत्वा तानपि
त्तुभ्यसर्वान्नुयपांवदात्तृणांसमत्याः सद्भूनार्थः | आशिषः संनमन्तां अपनः शोशुचदिति व्याख्यातम्॥ ॥ आच्युतं
जुहोतिअ सिंतु व्यंत अस्माद्यजमानो न्नमेविज्ञा | नोसिआकामाद्यनं जनयति अयं पुनः यजमानः त्वदधिजायतामि

तिजुहोमि त्वाअमोऽदनं नामस्वर्ग्याय लोकाय अलेप्न वनुष्वाहा दधिका नइति व्याख्यातम्॥३५॥ तिलपु दशमोध्यायः॥ ॥ इषत्वादि ३५
वर्णसमाम्नायोंत्तु क्रान्तअथ विशिष्टसधर्माभिसंबंधः पृथक्करणाम्नाताः अग्निप्रवर्ज्योत्स्थमेवमंत्रा व्याख्यास्यन्ते तेषांयवधर्मो वि
शिष्टः द्वावाकासौ ग्रामब्राह्मणे व्याख्यायते विजनअरण्ये भूव्यमिति नत्राद्रितएव शान्तिकरणाः नत्रौ वापएव शुश्रुवातानलवति तदाम
परिजिहीर्षयात्मनः स्वस्वायनायाद्दस्वबंधपद्यते स्वगायजुःसामानि प्रतिपद्यन्ते प्राणो स्वयविवेकयर्वाभिपद्य दकेनयजुषेकेनम

श्रात तद्वागदं कुर्याद्विमयं उग्रेण वदनेति तथा प्राणो विस्ताध्याद्देवा अपवमग्र स्वममावय नेतद्देवकुसूर्येतत्रस्तनपवाप्यतर्हिसाघयन्निब्रयीः प्राणं
श्वपतिपद्यतेनेरपि गुप्यमानः प्रवर्ग्योऽग्न्येऽर्यणवरातिइ इतिवा उ ऊ इङ्गिति समासश्चेवाथ अ ऊ इङ्गिति विग्रहः द्वौ वत्रुवाग्वेकुरुऊःश्वलवीर्यामयिप्रा
णापानौ प्रवर्ग्येण वरतः उत्क्रामतः तावास्मिन्निषन्नेवागोऽङ्ः प्राणापानौ वमयिसंलिनि॥ ॥ यन्मेछिद्रं प्रवर्ग्येण वरतः छिद्रं चक्षुषः अव
खंडनं हृदयस्य स्वमनसो वाचा शद्धः असन्तुष्यति अतितृणं तच्छेदनास्य अतिशयनप्तृणं छिद्रं अवखंडितं यन्मे बृहस्पतिर्दधातु॥ ॥महा
व्याहृतयः सवितृकपानां स्व अवः प्रख्याताः कृतय
२५० घर्मे कइंद्रकया कृत्या केनम्रुवनेन तर्प्पणेन
नेलोटः प्रयोगः आनरसी तिकामानान रस्मितन
अतिपूर्वश्चातादर्थे चतुर्थी इत्यनुकरणलक्षणा तृतीया॥ ॥हृदू
त्वमभिमन्द्रसेकयाचकृत्यातहः श्रोतस्थ रं आतेरवृत्यः लुटस्म ३३
न्नः कवयः पश्यादिविदितार्थात्त्वत्तर्प्पणान्द्रपं अनुष्ठास्यामहइति
॥ ॥ इंद्रो विश्वस्य राजति चतुर्थ्यर्थे षष्ठी विश्वस्य सर्वस्यास्मिन्भूतजातायस्थावरजंगमाद्ये इंद्रः राजति दीप्यते भूतानां स्थि
त्युत्पत्त्ये स्वेन कर्म्मणा प्रवर्त्तते तः आशास्यते विशेषतः त्वत्प्रसादात् शंसुखं नः अस्माकं द्विपाद्यः चतुष्पद्यः भवत्विति॥ ॥शन्नः अ
स्माकं सुखं मित्रः भवतु वरुणः अर्यमा इंद्रः च नः सुखोऽस्तु बृहस्पतिश्च विष्णुश्च नऽरुक्रमः उरवोविस्तीर्णाः क्रमा यस्येति उरु
क्रमः॥ ॥शन्नः अस्माकं सुखं प्रवतु पवातः पवतां सुखं च नः अदन्त्तपतु सूर्यः सुखं च नः पर्जन्यः कूरकामनिकामे रस्त्रिम

पीनीयस्मान निवर्षन्तु कनिक्रदद्वृषतन यित्नुरा द्वंकर्वश्चे ॥ ॥ शृहानिस्तुरवानिनः भवन्तु शृहइत्येन सुखसंवंधश्चाशास्पतेसुखाश्वनासात्रीप्र
तिवीय नांपूर्वं वदेवद्यास्त्रेयंसुखोभवनः इंद्रामी भवतामवोभिःपाल नः सुखोवलः इंद्रावरुणानेदृष्या रातहव्याइन्द्रदविपादन्नहवि
षावनः इंद्राश्वणावाडसातावन्नसमानो तयोः प्रत्यक्षप्रकारे वाप्रत्यक्षप्रकारः अत्रप्रार्थनायवातुश्वकलदानशंवनः इंद्रासोमामाश्चुखिनायः
भयोः समतास रागाणायावनायवन्नयानो॥ ॥शन्नःसुखाःदेवीः देव्यःश्रायःभवन्तुश्रतिशयश्रभियागायअकः सवर्णेदीर्घत्वाभावश्छ
पवराभवन्तुपीतयपानाय सुखाभवन्तुदेवानांयज्ञ कर्माणिनमस्त्रोर्यास्त्रतिविषश्चाशास्पतेशंयोः शमनायरोगाणांवा
वमानायवत नयानमस्मानभिस्रवन्तु॥ ॥स्योन पृथिविनो भवतिद्यास्याने॥ ॥अपाहिष्ठीयास्त्र॥ ॥लोकादेवोपवि
वनस्पानिविश्वेदेवब्रह्मसर्वं षितिविमे किंद्यत्य यःपात्वंहक्षसृष्टतिसुशान्तिरेवचयाशान्तिरविनथाशामासाशान्तिरव
घुघ्रन्तुतयपवशान्तिः शान्त्याहिषकार्यारंभश्चाशास्यन॥ ॥हतेहंदर्हमाहतइतिकिन्नतांसन्नमीहहंविमध्यामपुत्तुषकर्तारमगातमः
सुरविरावष्यकिन्नन्नंवदामद्विनागद्धराइतिविप्रवरुणइतिप्रतीमः सहिपापात्नः विदारयतीतिइंद्रावास्यारञ्जहंञ्जहंतुसमस्त
जाविप्राणिनिमुञ्चयतेहहतेदारयितः दृहंमैमाहृदीकृतुकथंमित्रस्यमासुहृपासर्वाणिभूतानिसमीक्षन्तांशांतहिमित्रस्यवक्षु
नामित्रस्यवक्षुनहिनघालियाहिनवूह्यतेसदायज्ञानइतितत्रआहमित्रस्याहंवचुषाशान्तनसर्वाणिभूतसमीक्षेयएवंपरस्पराद्रा

२९१

रुणवन्कृतेन स्वंहमामिकस्य वसुधासमी स्मेमहस्तुनर्वसनंभूयसोर्थप्रात्यर्थं वासर्वं ज्ञात्यमिनिप्रायं वावकुवचन सामर्थ्यात्मतुन रपिवि
ज्ञापयामि॥ ॥देहतेह ९ हमात्वयाहली कृतशरीरः घोकविरंकात्तुद्यो गिनितिनियामः विरानिमयी तेनवमहर्षिमंदर्शनेज्ञातया
संजीवयंद्योकेमहश्रीजीद्यासंइतिप्राद्शनिप्रायणात्पासः अतिशयार्थः॥ ॥ममस्वेहरसतिद्याख्यानम्॥ ॥यतः स्तुः यज्ञाह
यज्ञावेस्वरहर्ष्वाः सर्यतिस्वर्भीर्द्वयोह्वा लोकाह्वाअस्मदद्यतयाय हेहासइहवेक्ष्मयेमप्रयतमग्रतोतमम्ब्रशोमित्रनयायनमस्ते हरम
थोविषतमस्त्रस्त्रायस्वइतिषष्ठ्यकवर्कंवातवद् रः मतवशाविषगुणस्कातिस्वगुणि नियमेवद्यातेनुरूपं हरसगुणि
नागुणात्कृद्यातिरिस्यस्वइतिगुणस्कातिरवनमस्ते भगवतस्त्रासिनि वनुर्थ्यैव॥ ॥यनोयतः यस्मात्प्रार्थमानास्मः
तेवेस्मयमततानाअनर्यंकुत्र अयतोहृततयातत्र प्रार्थनामर्वथाशस्त्रकुत्तप्रज्ञान्पालयं सपश्चम्पः॥ ॥स्तुमिवि
नेतिद्याख्यानी॥ ॥तवस्तुर्देवहितं वसुद्याख्यातं प्रकाशनंदेवेहितं देवस्यापितं पुरस्तात्पूर्वस्यांदिशि स्थकंरोमि मह्यीसंतुवरतः
वरतिपुरस्ताद्द्वाइत्यादि ॥ ततसामसंवदः शतंजीवेम शृणुयामप्रदीनाः स्यामः अविकलेन्द्रियाः अनुपक्षियस्वशारदः शतादहू
दयस्फुरिति॥ ॥प्रवर्ग्यमंत्रप्रथमः॥ ॥देवस्यत्वेतिद्याख्यातंत्र यन्नविशेषः आददनारिरसीनिपुरुतममइस्विादेद
वी द्यावापृथिवी तिमृदनादस्नेद्यावापृथिवीवोवाआदायअड्डिमृदावमरवस्ययज्ञस्याशिररांद्यासगवमावसासिद्धोमसावयाम

३६

अन्वब्राह्मदेवयजेनयस्मिन्नृशादेवाइसन्नेपृथिव्याःमखायत्वावरोददद्दाचार्थेवद्युर्धीमखस्यत्वायज्ञस्यशीर्ष्णेनमिरसंखानाय॥ ॥य
न्मृतेनन्मृतस्माद्दिप्रयमंउत्पद्यतेपृथिवीयदुपाद्दिकालिःकियतेनेतद्यस्यःवल्कवदनंदेशाहह्रूयंन्नुतड्जातस्यप्रथमजाःप्रथमस्युत्पन्ना
साप्रथमजात्मनःवर्जुआणांप्रथमजन्मायत्ततेतल्कृतत्वादल्मीकस्यवःधुपुत्राल्लपादायद्या॥स्मिन्नृहनिमखस्यशिरोराध्यासः॥ ॥वरा
हविहितंडूत्पयश्वासीर्ध्वासीरितिमध्यामस्तुषःसमसुइतिश्रुतिः ---- अकालेध्याशी॥उद्यतीतिसामानयमाउनिर्देशःनपरिस्मा
णावक्षरणंश्रुतिस्मप्रामादेशमात्रीत्याहृतां॥ मुपादायमुखस्यशिरोधामनधुरवस्यशिरोसमध्यायत्वामखस्य
त्वाशेषंव्याख्यातं॥ ॥अच्छानेःस्यानेशीरःनयं नित्याहिमनुध्यान्याहितःमिति॥ ॥इंद्राणोऽजमापरिपृहीता
ययज्ञस्याद्रूसेश्वह्यारःसम्मारारारादुपन्यइति इंद्रस्यतस्याऽसंजसृत्र ---- यासदायमुखस्यशिरोसमाध्यायत्वा
मखस्यत्वाशेषंव्याख्यातं॥ ॥अच्छानेःस्यानेशीरःनयंनित्याहिमनुध्यान्याहितःवलयस्थित्यत्यत्मिस्त्तुत्वीरूयायायास्त्रिरावाः
शतन्मृतमंद्भुमवावयाति॥ --- तेवीरमर्थपंक्तिरावख्य अमिपृत्तुगच्छतुश्रांत्मणस्यतिश्चालिपन्तुवदवीक्ष्मवावाक्रुयस्याखुद्धार्यमाण
ययस्तिोमाडूतेमनसीभवतिसाश्रृतामागछतुब्रह्मणस्पतिसुश्रृतवबनायइदवानयन्नुपापयन्नुअप्रातिर्वपत्तसमापयन्नु॥ ॥अ
श्वस्यप्र ---- व्याख्यातम्॥ ॥भजदेवाम्डह्यामीतिवाम्पुशापःत्रमोलोकःआज्ञान हितव कोहिल्यमस्विमत्पमवचैवर्ह

तेसर्वास्त्रियः मा क्षेत्रे निवासुः सिद्धः अप्रतिरतइमा इमोका अपवतमा बुद्धा रम्भु क्षितिनिरयं लोकः । मुनेवसनः अग्निलोकमम ·· दिवस्था

नमग्निरिति अशिरं पिम्बक्षितिनिअथवाग्नि नेवमर्हो णिभूता प्रतिमा बुभिनस्पती तिक्षिति वाभ्रात्याः ॥ ॥ यमायसाध्यर्यस्पला अग्रमेप्राह्मामी तिवं

मशाघ० । देवस्यत्वा सवितामक्षामबुनामबुराष्ठ्रेनाननुमुरिपमुदथिव्याः संस्पृशस्याहिस्पृशः तिपृत्व्या अस्मासंस्पृष्ट कृतस्मात्या हिंगाप

यद्दाथिव्या नवस्थितेस्या नक्षांस्थ्या घर्म्मपंवदः असदा उदथिवी ग्रहणं अथवा संस्पृशः पृथिवी मापायमुरुषवनुसंस्पर्शनेतमंस्पृशे

ति ॥ ॥ यामन्ताष्टत्रात्मुस्मा अस्फर्वस्यादिशिअशसं कुंमांडूरक्षा निः अग्नराधिपत्यम तितं बाआया आवा मिश्र युमोदा

२८१ मिति । याहंपुत्रवती पुत्रः संपुक्ताम्बदान समथोड ड्रयाधिपत्यसमितिः बाआयाग्नामिक ... त्या हंमुखक्कामाह

मी दक्षियस्पोसास्तुखदाख्नस्थे यापश्याम्नविन्नुराधिप त्यसतितां त्वं आयाह्नामिकुम्नमदाइतिया ... माग्न्कनिः आयाख्नुय

न्निवाग्निशङ्ख्वकुत्वान्नमादच्चोन्नराहिवाधदति नु तुपशालेतयान्नराधिपत्यतातुमायाः रायस्या पंमदाइतियात्वाविष्ट

ति नुपरिक्षादिति विक्षारयन्निव सर्वे भूतानि वन्ध्रा अम्नरस्यते राधिपत्यमतितां त्वामायानकुडः वद्रमस्ता इतिद्युम्नामानाः छन्यः आविन्द

नाख्नाहिनुकान्यः विहिगापाययायमानो हिमअलक्ष्या अलक्ष्या तड इतिमिभिनवनीयानवभिप्रार्थ्य ... वद्धेघादवसीतिनिरुक्ते मनारम

मिमानावादी अस्याअग्निमुख्याद्वाङयं भूत्वा मजुवाहानि ॥ ॥ स्वाहामवः परिम्बितिकर्माणि उक्त परिस्थीयमाणः कर्म्मवान

घर्म्मं मद्वेनगापारामवन्त्विति दिवः संस्पृशस्या इडतिपूर्ववद्व्याख्येयं मधुमद्भिः मधुक्षस्यानिघेयं मधुब्राह्मणव्याख्यायते ॥ ॥ मवि

भागीरथीमिश्र ने

ई॥ ॐ सिद्धिविनायकाय नमः॥ ॥ आनन्दपूरवाहस्य चवद्ध स्य ल्पस्य नु नामंत्रनाथ्यमिदं ... तं नाथ्यदृष्टौ शासति॥ ॥ इमं नाथ
थमेनाप्तवाक्येनाभिव्यक्तोसंप्रत्ययमेवाभण्यो। यत्रापिसुनोवक्तुणस्यादृष्टिः सा प्राप्तुराप्तवाक्ये इमं मन मन्देवज्ञण अभि
पुह्वमाह्वानं अद्य अस्मिन् अविष्टु लयसुरदयमाकालाब्रमाप्रेक्षावकिकारणेयतः तस्यहेश्रावकवं ... नकेवति कालि
कर्म्मा कामयकथं भूतः कामयस्वधस्युः आत्मना वनंपालनमिच्छन्न तहूमंमेवतुणतिसंबंधः॥ ॥ तद्वायामिष्या
रख्यातां त्वत्रः। अपिवा तुण्येआमिवतुणयाः सि ... काश्रीयाधाताववाक्यात्रिषुमोहेश्रनेत्वं नः अस्मात्प्राप्ति वि
द्वा द्वनानानः वत्रताद्यदेवस्पृहेडः ओमः स्त्व या ... सापाः युयुत्पदेपश्चस्यश्चलक्ष्यालेडिपत नूपश्चय
र्मेघिश्रवणमय। यस्मात्वलंयद्भिः यद्भूतमः वह्निलमः वोह्नमनाह विषाभीष्टुवनेदेवद्यमौन सिदसितस्मान्त्रा
र्धयेविश्वाविश्वानिवेष्टांसिमर्वाणि दौनम्यानि ... श्रुतानविदु वयस्मञ्ज्ञसमहांः॥ सदौ सत्वमेवपार्यमानः